

Проект ВСИЧКИ СМЕ ЕДНАКВИ, ВСИЧКИ СМЕ РАЗЛИЧНИ

Д-р Огнян Никитов

Доц. Д-р Даниела Тасевска

СЪЗДАВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛЕН ТЕАТЪР

Интерактивна методика
„Образователен театър“ по тема
„Права на човека и превенция
на всички форми на дискриминация“

Съдържание

Увод.....	2
-----------	---

Глава първа: Театърът в образованието. Учене чрез преживявания.....	6
---	---

Глава втора: Технология на образователния театър. Съставни части (градивни елементи) на театралната програма за обучение на връстници.....	10
--	----

Методически примери.....	16
--------------------------	----

Тема 1. Дискриминация по пол.....	17
-----------------------------------	----

Тема 2. Дискриминация по възраст	23
--	----

Тема 3. Дискриминация по вероизповедание.....	29
---	----

Тема 4. Дискриминация на расова основа.....	39
---	----

Тема 5. Дискриминация на роми.....	46
------------------------------------	----

Тема 6. Дискриминация по политически убеждения.....	65
---	----

Тема 7. Дискриминация на хора с увреждания.....	70
---	----

Тема 8. Дискриминация по социален статус.....	77
---	----

Тема 9. Дискриминация по сексуална ориентация...	83
--	----

Тема 10. Дискриминация чрез насилие.....	89
--	----

Използвана литература.....	95
----------------------------	----

Увод

Алтернативните (нетрадиционни) подходи в образованието са такива подходи и решения, които се основават върху оригинални идеи, насочени към разнообразяване на обучението и възпитанието на учениците. Прилагането им е насочено към демократизиране, хуманизиране и индивидуализиране на всички дейности в учебната и извънучебната сфера и към активизиране на учащите в обучението, възпитанието и развитието им.

Съвременните идеи за образование се фокусират върху формирането на нагласи у обучаващите се за анализиране на собственото поведение, за мотивиране към и моделиране на ефективни поведенчески стратегии за мултикултурно общуване, стимулиращи както развитието на комуникативни умения, така и толерантност към другите. Така наречените “съучастни изкуства” включват поредица от хибридни методи, чиито корени са както в образователните науки, така и в театъра. Съчастните изкуства разчитат предимно на емоционалната интелигентност и предоставят сигурно пространство, където професионалистите (обучители) – артисти, педагози и социални работници, се срещат с хора-потребители (обучаеми) на равнопоставена основа, за да работят заедно.

Терминът „образователен театър” се отнася към допълването и разширяването на присъщите на театъра развлекателни цели и открояването на преден план на въздействащия му потенциал върху промяната на знанията, нагласите, а чрез това – и върху поведението на публиката. Неговата специфика се изгражда върху основата на обединяването на различни жанрове изкуства и заимстването на разнообразни изразни средства с цел провокиране и активизиране участието на децата в различните нива на учебно-образователния процес.

Според Аугусто Боал, който има значителен принос в развитието (1950 до 1960 г.) на интерактивния театрален модел /Театър на форума/ има достатъчно театри, които пресъздават реалността, а тя трябва да се променя. В този контекст той открива, че в разиграването на сцени от своя живот участниците не само си представят, но и осъществяват промени. Гъвкави и интерактивни, тези методи намират успешно приложение под формата на театър в образованието.

Пресъздаването на някаква случка (сцена, събитие) рефлектира върху зрителите и генерира нарастващи социални прояви. Следователно, театърът се явява практически инструмент за въздействие, лаборатория, в която участниците съумяват да идентифицират нова гледна точка за събитието.

Всяка театрална постановка обединява картина, движение, говор в едно синхронизирано цяло, което създава силно въздействащи моменти. Във всяка театрална постановка могат да се от диференцират моменти на пълно сливане на зрителите с героите от разказваната история или на пълно противопоставяне на тяхното поведение, чрез актуализиране на собствения ролеви репертоар, т. е. онова, което вече отделната личност и внедрила в съзнанието си като поведенчески акт на реагиране в определени затрудняващи я ситуации.

Чрез своята атрактивност, театърът умело ангажира публиката и емоционално я въвлеча в активно съпреживяване, в резултат на което постига онова въздействие върху нагласите на зрителите, което остава непостижимо за традиционното обучение. Използването му като творческо учебно средство позволява представянето и тълкуването на деликатни теми, които остават извън учебните заведения, извън традиционните форми на обучение и които са насочени за преодоляване на предразсъдъци и стереотипи и формиране на балансирано мнение, което да предизвика промяна в ново последващо поведение.

Учениците са своеобразни с неповторимостта на комуникативното си поведение. Мълчаливи или общителни, стеснителни или разкрепостени, с богат или беден речников арсенал те бързо разкриват психическите си особености. Те са твърде спонтанни, споделят преживяванията си, задават въпроси, обясняват становищата си. Често поради дефицита на езиковите си средства те използват много активно жестовете и мимиката си, за да предадат това, което искат. Самите ученици се превръщат в зрители-актьори (спектактьори), обединени в усилието да проучват, да обмислят и преосмислят проблемите, с които се сблъсква групата, към която принадлежат.

В качеството си на съвременен образователно-методически конструкт образователният театър се опира не на репродуктивното учене, а на интерактивното участие на учениците. В него водещо място заема преживелищният опит, който гарантира максимално качество на възприемане на информацията, тъй като в процеса се ангажират всички системи на психичния апарат – когнитии, емоции и чувства, поведенческо реагиране. В резултат на включването си в интеракцията участниците осъзнават знанието по автентичен начин, т.е. – формирането на понятия е на базата на придобит индивидуален опит, а не посредством дистанцираното знание - формулирано от някой друг.

Педагогическата целесъобразност на образователния театър в условията на межкултурно образование е свързана с очакването чрез активността на всяко дете да се актуализират или формират нагласи за определени житейски теми и проблемни области, произтичащи от дефицит на умения за адекватно общуване. Основополагащ за развитието на уменията е процесът “научаване с разбиране”, което се реално се проявява в опити за справяне с конкретна ситуация. Умението е система, открита не само към ситуацията, която е предназначена да овладява, но и към психологични и социални реалности със значително по-широк мащаб – личността и междуличностните отношения.

Това кратко ръководство е предназначено за ръководители на програми и обучители на връстници, които имат желание да добавят театрални елементи към своите дейности за работа с наболели проблеми на съвремието, като: дискриминация по пол, възраст, раса, превенция на репродуктивно здраве и ХИВ и т.н.

Учителите, работещи по проекта „Всички сме еднакви, всички сме различни”, на Сдружение „Алианс за регионални и граждански инициативи”, гр. София и обучени в основните театрални техники за работа (ученици и родители) могат да използват уместно ролеви игри и сценарии в своите часове и извънкласни дейности (обичайни дейности в училище и на други места). По напредналите биха могли също така да разработят театрална пиеса, като основен елемент на обучителна сесия, представена от връстници (театрални актьори) пред други свои връстници (публика). Добре разработените театрални програми за обучение на връстници дори могат да формират цялостен репертоар от театрални пиеси, които да бъдат представяни по време на турне.

В това ръководство ще бъдат използвани различни термини от тези, използвани в театралното изкуство и образованието (актьор-обучител, треньор по образователен театър, целева група и др.), а също и такива използвани в театъра и образованието (обучител, актьор, сценарий, публика и т.н.). Тези термини ще бъдат взимани донякъде от изкуството, донякъде в тях ще бъде вложен педагогически и образователен смисъл. Напр. думата “актьор” в понятието „актьор-обучител” тук няма да означава професионален актьор в традиционния смисъл на думата, тъй като той ще играе в специфични сценки с образователна цел, свързана със знанията, нагласите и поведението на зрителите. Такъв тип актьор, обаче няма да бъде и „обучител” в традиционния смисъл на тази дума, тъй като той няма да представя обучителния материал посредством обичайните образователни методи.

За да постигнат до въздействието, необходимо за постигането на промяна в знанията, нагласите, ценностите и поведението на зрителите, актьорите-обучители

трябва да преминат през специализирано обучение, както по театрално изкуство, а така също и да са запознати с образователния подход използван в програмата “Връстници обучават връстници”. И двете направления – театралното и образователното трябва да имат еднаква тежест, като така се създава нов тип учител, който умее да представя динамични послания, които ангажират младите и им въздействат по-силно от посланията, представяни от възрастните или в класната стая, посредством обикновените образователни методи. Тъй като тези учители на връстници са подбрани от целевата аудитория, която ще достигат в бъдеще, те трябва да отразяват нейните разнообразни полови, възрастови, етнически, географски и други характеристики.

При възможност, хора с опит в театралното изкуство трябва да помагат на актьорите учители при разработването на театрални пиеси. Такива експерти обикновено има в театралните училища и университети, както и в местните театрални, драматични и музикални клубове.

ТЕАТЪРЪТ В ОБРАЗОВАНИЕТО. УЧЕНЕ ЧРЕЗ ПРЕЖИВЯВАНИЯ.

Театърът е важна част от живота на много хора, тъй като е форма на забавление и ангажира зрителите с представянето на интересни истории на зрители по целия свят. Театърът приема различни форми в различните култури – индонезийски кукли, китайска опера, традиционни африкански приказки и там-тами, както и представления на сцена в стил Бродуей. Независимо от театралния стил, представленията могат да накарат зрителите да се потопят в магията на театъра и да изпитат приятни и незабравими моменти.

Терминът “театърът в образованието” се отнася към използването на театъра не само за развлечение, а и с образователна цел - да се променят знанията, нагласите или поведението (или и трите) на аудиторията. В контекста на това ръководство, целта на театъра в образованието е да подобри уменията, да намали стигмата на дискриминацията в нейните основни направления.

1. История на театъра в образованието

Театърът винаги е бил мост между образованието и развлечението. От най-ранни времена хората го използват, за да разпространяват новини, да споделят истории или да информират хората за събития извън тяхната общност.

В последно време все повече и повече се развива приложението на драматичните и театралните изкуства за образователни цели. По-конкретно, епидемията от ХИВ/СПИН е в основата на безброй драматични представления. Телевизионни и радиопиеси, медийни кампании, комикси и други творчески идеи на творци по цял свят си поставят за задача да информират и влияят върху поведението. Зрителите често виждат себе си в героите на сцената или в радио- и телевизионните пиеси, провеждат се дискусии по спорните и чувствителни въпроси на сексуалността, употребата на наркотици, насилието срещу жените, дискриминацията и други теми, свързани със здравето.

2. Изследвания върху използването на театъра за образователни цели

Съществуват все повече литературни данни в подкрепа на ползата от театъра в образованието. Все повече на него се гледа като на мощен инструмент за промяна на различни социални нагласи. Театърът засилва многократно емоционалната и психологическа сила на посланията, насочени към аудиторията и представя по убедителен и интересен начин чувствителни въпроси, засягащи най-вече младите хора. Едно внимателно изработено представление може да промени начина, по който мисли определен човек и съответно на това – да промени неговите или нейните действия. Използването на театъра като творческо учебно средство позволява да се демитологизират определени вградени в съзнанието на публиката митове, да се представи различната гледна точка, да се повлияе върху поведението.

Ако се използва ефективно, чрез него могат да се представят деликатни теми, които обикновено не се обсъждат публично, особено в учебните заведения. С театъра тези послания се представят по увлекателен и интересен начин. В идеалния случай, театралното представление може да промени поведението на младежите и да ги накара да се откажат от рисковия си начин на живот в полза на здравословния.

3. Как въздейства театърът на хората?

Театърът печели вниманието на хората. Дори младите хора, които са отегчени от уроците и безвкусните телевизионни програми, се въодушевяват от живия театър.

Театърът ангажира вниманието на аудиторията като я кара да съпреживява активно случващото се на сцената. Чрез поставяне на мястото на героите в театралната пиеса зрителите активно съпреживяват, като се въвличат освен на интелектуално и когнитивно ниво, но и на емоционално. Именно благодарение на тази възможност да докосва емоциите, театърът въздейства върху нагласите, ценностите и убежденията така, както традиционните методи на обучение не могат. За да се промени поведението на младите хора, театърът трябва да предизвиква не само емоционална реакция. Необходимо е той да представи своите послания по такъв начин, че младежите да ги разберат и приемат като модел за поведение.

4. Теоретични основи

В основата на обясненията за причините за въздействието на учебния театър върху зрителите (както и на другите форми на “образованието и развлечението”), са теориите на *Албърт Бандура*. Той приема, че хората се учат как да се държат, и как да променят поведението си, като наблюдават модели на поведение от околните.

В образованието и развлечението актьорите демонстрират поведение пред аудиторията. Тя следи поведението, както на положителни, така и на отрицателни ролеви модели. От съществено значение за постигане на образователния аспект на театъра е преходният модел: героят, който променя своето поведение от рисковано към безопасно и показва на аудиторията, че промяната е възможна и че младият човек има сили и възможности да контролира своето поведение.

Образователният театър взимашта и от изследванията на други учени и специалисти по теория на обучението. Изследванията показват, например, че подрастващите често възприемат поведението на онези, които за тях са ролеви модели – модели за подражание под формата на социални роли. Тъй като подрастващите често се впечатляват от негативни социални роли и рисковано за здравето поведение и от хората, които имат такова поведение, това заключение е особено полезно при създаването на преходни модели. При разработването на театър за образование е важно да се създават герои, чиито нагласи, език и поведение се харесват на младите, но и заедно с това са носители на желаното поведение.

5. Успешният образователен театър

За да бъде наречен един образователен театър успешен е необходимо той да изпълнява следните условия:

А. Автентични и познати на аудиторията герои

Успешният младежки театър често изобразява:

- “готини” или “яки” герои, които носят стилни дрехи и използват подходящ за възрастта (или дадената общност) език;
- типове герои, които са познати на аудиторията. Тези герои може да са се поддали, или да са склонни да се поддадат, на високорисково поведение;
- убедителни мотиви, които карат героите да променят своето поведение и да избегнат последствията на рисковите действия. Например, сцена, която показва

как и защо героите се ориентират към безопасен секс и възприемат по-безопасно за здравето поведение.

Б. Театър, съответстващ на културата и етапа на развитие

Театралното образование ще постигне успех, ако е подходящо с оглед на културата и етапа на развитие на младите хора. Подрастащите няма да бъдат впечатлени от театър, предназначен за възрастни хора или за малки деца. За да бъдат силни и въздействащи посланията, езикът в пиесите трябва да е съобразен с аудиторията – той може да е различен за младите хора, живеещи в града и тези в селските райони.

В. Интересен и увлекателен сюжет

Успехът на театъра зависи от сюжета и взаимодействието на различни фактори. Както при всяко изкуство, успеха, или неуспеха, на една пиеса са субективни. Това, което за едни е прекрасна пиеса, за други е загубено време. По-долу са дадени елементите, които допринасят за увлекателността на сюжета:

- Добре изградени герои със сложни, реалистични и уместни взаимоотношения, които допринасят за придвижването на сюжета.
- Наличие на конфликт, в който героите влизат и който ангажира вниманието на аудиторията.
- Сюжетът създава усещане за автентичност, което не означава, че самата история е истинска, а че е възможна в реалният живот и е поднесена честно, така че зрителите да могат да повярват в нея.
- В представлението е добре да има хумор, ако е уместно. Когато хората се смеят – макар и не през цялото време – те се забавляват.

Г. Младите хора като актьори-обучители

Изследователите са установили, че най-голям ефект постига онзи образователен театър, който е създаден и изигран от млади хора, преминали обучение по театрални техники. Благодарение на специализираното си театрално обучение, учителите могат да използват театъра като средство за комуникация със своите връстници и да придадат огромна въздействаща сила на посланията, които отправят към тях.

В контекста на това ръководство, терминът “театър за обучение на връстници” означава оригинални театрални представления, изиграни на живо от млади хора пред техни връстници. (Под “млади хора” тук се имат предвид онези на възраст между 10 и 24 години, но в категорията може да се вложи различно съдържание в зависимост от програмата) След приключване на пиесата се провеждат дискусии и обмен на мнения, които насърчават аудиторията не само да се замисли за представената проблематика, но и да започне да разговаря за представеното с връстници, неформални лидери, семейството и приятелите.

6. Импровизация и/или традиционна драматургия.

Театралните пиеси, използвани за целите на програми за обучение могат да се разработят по много различни начини. Някои избират традиционния подход, при който възрастни или младежи написват драматургичен текст по дадена тема, а актьори-обучители изиграват сценария. По-долу ще се занимаем преди всичко с импровизационния модел за създаване на пиеси.

Импровизацията е процес на създаване на сцена в момента, без предварителен сценарий. Импровизацията има творчески и непосредствен характер. Тя поставя

младите хора в центъра на творческия процес и ги насърчава да използват телата и емоциите си, а не само интелекта си.

Създадените чрез импровизация и записани една или повече сцени могат да се развият в драматургичен текст. По този начин, сценарият се превръща в дело на самите млади хора и поради това не звучи изкуствено и нагласено, което се получава когато възрастните се опитват да използват езика на подрастващите. Това всъщност не означава, че превръщането на сценките от импровизацията в готов продукт е лесно. Този процес обикновено е доста труден. В ръководството са описани стъпките при създаване на сцени и драматургичен текст и са предложени семинари, които да помогнат на Треньорите по образователен театър (ТОТ) да създадат ангажиращ театър чрез методите на импровизация.

7. Възможно ли е да бъде научен човек на актьорско майсторство и импровизация?

Много скептици смятат, че актьорското майсторство (или импровизацията) не могат да се научат. Доводът им е, че в актьорската игра участват емоциите и въображението на актьора и много малко неща могат да бъдат научени. Актьорът-педагог обаче може и трябва да изпълнява много роли:

- Той помага на актьора да изрази и предаде по въздействащ начин онова, което съществува във въображението му.
- Създава сигурна среда за учащия се актьор, в която той/тя не се страхува от неуспех и следователно спокойно поема рискове и разучава докрай творческия процес.
- Спомага за изграждането на доверие сред актьорския състав.

Води упражнения за повишаване на физическата издръжливост, гъвкавост и релаксация.

- Помага да се усъвършенства гласовата техника.

Импровизираната игра изисква много добре овладяна техника и умения в горните области, както и някои по-специфични умения като:

- “Поемане” на реплика (текст от диалога, части от предисторията на героя или други елементи, включени в сцената от партньора).
- Да не отговаря с “да”, “не” или твърдения, с които сцената “увисва”.
- Да придвижва сцената към предвидения край.
- Да търси начини да представи неочакваното вместо предвидимото.
- Да задържа фокуса върху героите на сцената, а не върху други образи.
- Да задържа фокуса върху сюжета и посланието вместо върху комичните елементи.

Независимо от подхода, използван в проекта, сцените и пиесите никога не са “завършени”. Колкото повече работите по дадените въпроси, толкова повече ще научите с вашите актьори. Сигурно ще преработите материала няколко пъти, защото едно нещо винаги може да стане по-добре.

ТЕХНОЛОГИЯ НА ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ ТЕАТЪР. СЪСТАВНИ ЧАСТИ (ГРАДИВНИ ЕЛЕМЕНТИ) НА ТЕАТРАЛНАТА ПРОГРАМА ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВРЪСТНИЦИ

ПЪРВИ ЕТАП: Конкретизиране на образователните цели и посланието.

Образователните цели трябва да се формулират точно преди да започне работа по дадена сцена. Например, ако вашата програма за обучение на връстници е насочена към младежи на възраст между 12 и 14 години и има за цел да им помогне да отложат първия си сексуален контакт, вероятно е добре да ги информирате за промените в тялото, да обясните защо да отложат първия сексуален контакт и да ги научите на умения да не се поддават. Това са образователните цели.

При драмата съществува изкушението да се обхванат много теми и да се решат всички проблеми на света с една пиеса. Ето защо подходът във вашата работа трябва да бъде целенасочен и конкретен. По-добре малко постижение, отколкото тотален крах. Добре определените образователни цели служат като ценни насоки за създаване на театрални етюди.

За да формулирате целите, опитайте се заедно с вашия екип от обучители на връстници да отговорите на следните въпроси:

- Какво искаме да кажем за определения проблем?
- Какви съществуващи нагласи искаме да променим?
- Какви нови знания искаме аудиторията да усвои?
- Какво искаме да е поведението на аудиторията след сцената?

ВТОРИ ЕТАП: Определяне на кой, какво и къде (ККК).

След като уточните образователните цели на сцената определете *кой, какво и къде*.

Кой се отнася към героите в етюда, техните взаимоотношения, предистория, възгледи и ценности.

Какво се отнася към конфликта в етюда, за какво става дума в нея и каква е връзката между конфликта и образователната цел.

Къде се отнася към мястото на действие и връзката между мястото, героите и конфликта.

Тези елементи ще ви позволят да създадете сцени, които са логични и имат пряка връзка с образователните ви цели.

А. Първо определете какво представлява конфликтът или противоборството в сцената.

Конфликтът трябва да е свързан с образователните ви цели за сцената.

- За какво става дума в сцената?
- Кои са противопоставящите се сили, които създават конфликта?
- Към какво се стремят героите и как противоположните им потребности водят до спор или противоборство?

Б. После създайте кой, т. е. героите в сцената.

- Кои герои ще участват в конфликта? Не забравяйте, че в драмата трябва да има логика, иначе няма да бъде правдоподобна.

- Какви са взаимоотношенията между героите? От кога се познават? Каква е властовата динамика във взаимоотношенията им?
- Каква е предисторията на героите? На каква възраст са? Откъде са? На какви етнически или икономически групи са представители? (Това е известно още като личната история на героя.)
- Каква е гледната точка на всеки един от героите към проблема?
- Какви са личните вярвания и ценности на героите по отношение на проблема преди началото на сцената?
- Как ще се променят, или няма да се променят, тези гледни точки в хода на сцената?

При създаването на сцената бъдете максимално конкретни по всички тези факти. Не е необходимо да сте завършили изграждането на героите или конфликтите преди да започне импровизацията, но е задължително в началото да имате поне обща представа. Позволете на образите на героите да се разгърнат. Онова, което трябва да се уточни преди да започне импровизацията е името на героите. По-добре не използвайте истинските имена на актьорите, за да не бъдат отъждествени с героите.

В. Следващата стъпка е да изберете къде, т. е. мястото на действието. Когато то се уточни предварително, актьорите разбират по-добре своята роля. Задължително е мястото на действието, както и героите, да е логически свързано с конфликта. Изборът на място може да се използва и за засилване на драматичното напрежение. Например, ако в сцената двама души се опитват да се разберат за използването на кондом, драматичното напрежение се засилва, ако мястото на действието е в спалнята, а не в бара.

ТРЕТИ ЕТАП: Импровизация, преработка и започване отначало.

След като групата е измислила “кой, какво, къде”, трябва да се уверите, че всички знаят имената на героите, как се развива сюжетът и как ще завърши сцената. Сега може да започне първата импровизация. Всеки герой създава спонтанно диалога без предварителен текст. Нека някой записва сцената на видео, аудио или с бележки. Когато приключите, веднага обсъдете сцената в групата и помислете заедно какво може да се промени. След това я изиграйте отново и я обсъдете. Този вариант по-добър ли е или по-слаб? Кой от новите елементи е по-сполучлив от предишния път? Използването на въпросите “кой, какво, къде” в процеса на работа ще ви помогне да създадете суровия драматургичен материал за сцената. От вас и вашия екип зависи как ще използвате създадения материал. Може да ви е необходима само една сценка за определена обучителна сесия за връстници или пък може да създадете меню от сцени, които да се използват като част от едноактна пиеса, която да изиграете в местния театър или на ъгъла на някоя улица. Направете преход между сцените чрез музика, песни, танц, барабани и монолози. В учебния театър има много потенциал и гъвкавост.

Използвайте въображението си!

В процеса на разработване на сцената е необходимо да поглеждате от време на време поставените цели, за да сте сигурни, че се придвижвате към постигането на повисшата цел. Обикновено е достатъчно сцената да има една или две образователни цели. Прекалено много цели могат да доведат до разнопосочност на сцената и объркване на посланията за аудиторията. Кажете на участниците, че първото, за което трябва да се замислят, когато избират тема на етюда, са посланието и образователната цел. Когато работят върху тях, винаги трябва да мислят за **ЗНП (знанията, нагласите, поведението)** и да се запитат дали посланието им се стреми да повлияе върху:

- Знанията: етюдът трябва да дава важна информация и полезни факти

- Нагласите: посланието трябва да въздейства върху емоциите и мненията
- Поведението: в идеалния случай, етюдът трябва да окаже положително влияние върху поведението на аудиторията

След като са наясно с целите, участниците трябва да съставят послания, които да са въздействащи.

Примерен етюд от три реплики

А: Защо си ми извадила блузата от гардероба? Да не би да си я обличала? (Дава информация за къде.)

Б: И какво от това? Две сестри сме, какво толкова е станало? (Показва кои са хората и какви са техните взаимоотношения.)

А: Не ми е приятно някой да ми носи собствените дрехи. (Указва какво, иначе известно като конфликтът, който прави диалога интересен.)

След всеки етюд, е необходимо да бъдат зададени на изпълнителите следните въпроси:

- Екип: Какви бяха вашите образователни цели?
- Аудитория: Ясни ли бяха тези цели за аудиторията?
- Екип: Коя беше вашата целева аудитория?
- Екип: Има ли съответствие между подготовката на етюда и неговото изпълнение? Постигнахте ли онова, към което се стремихте?
- Аудитория: Реалистичен ли беше етюдът?
- Всички: Кои части от етюда трябва да се запазят? Какво трябва да променят? Посочете, че тези етюди са само първи стъпки.

Оформянето на етюда във вид, подходящ за представяне пред публика, може да отнеме много време. Етюдът може да се превърне в мощно средство за обучение и промяна, ако диалогът бъде подложен на оценка (дали е точен, логичен, подходящ за възрастта и културата, има ли баланс между хумора и драмата); героите (дали са реалистични, логични с оглед на ситуацията и разпознаваеми от аудиторията); ситуацията (дали е реалистична, възможна, логична, ангажираща и забавна) и посланието (дали е ясно, логично, подходящо за възрастта и културата и актуално).

Целесъобразно е да се зададат под ръководството на ТОТ няколко прости въпроса на отделни изпълнители, насочени към техните герои като те отговорят на тях от името на героя. Заедно с групата е необходимо да се направи преценка на това дали отговорите на изпълнителите съответстват на героите.

ЧЕТВЪРТИ ЕТАП: Външно и вътрешно оформяне на героите. Създаване на лична история на героите.

По време на този етап се прави вътрешното и външно оформяне на героите. Актьорите-обучители трябва да си представят и изразят физическите характеристики на своите герои (поведение, особености, начин на говорене и походка). Освен това, те трябва да създадат лична история на героите: това са подробностите, свързани със семейството, целите, мечтите и опита, факторите, които според тях са ги оформили като личности. Например, семейство (родители, баба и дядо, настойници, братя и сестри). Важно е също така да има логиката и последователност във фактите, представени в етюдите.

Ето някои основни насоки за оформяне лична история на героите:

- пол
- околна среда,
- вероизповедание, възпитание, традиции
- икономически фактори
- семейни ценности и отношение към себе си, околните и обществото

- етническа принадлежност и култура
- лични и професионални цели
- мечти за бъдещето
- взаимоотношения с приятелите, интимни приятели/приятелки
- образование, успех в училището, образователни цели
- евентуален тормоз (физически, психически, емоционален)
- сексуална ориентация
- сексуален опит
- любими хобита и цветове, ексцентричност, интереси – музика, филми и др.

Разликите в личните истории на героите ще помогнат да оформите конфликт между тях при създаването, изиграването и усъвършенстване на етюдите.

ПЕТИ ЕТАП: Изпълнение на етюдите, създадени с партньорите. Обвързване на посланието с аудиторията.

Целта на този етап е да подпомогне за доразвиване на героите, след изпълнението на импровизираните етюди. Актьорите изиграват етюда като се стремят да се поставят на мястото на героите – както физически, така и психологически. Това става по следния начин:

Доброволец и неговият партньор започват да играят своите герои пред групата. След това аудиторията задава въпроси, с които историята на героите може да се обогати. След няколко минути на сцената се качват други участници и отново аудиторията задава въпроси и актьорите отговарят.

Може би се питате защо са необходими толкова подробности за един герой. В хода на репетициите и изпълненията, участниците започват да разбират, че благодарение на тези подробности, могат да “влязат в кожата” на героя, да се ръководят от неговата логика и да играят спокойно ролята си. Това създава достоверност на героите и спомага за създаването и изграждането на завършени образи.

ШЕСТИ ЕТАП: Свързване на етюдите в логическа последователност и изиграване пред публика.

Отделните етюди подбират и се свързват в логическа последователност съобразно образователните цели.

Всяка група участници в образователния театър е различна. Понякога има големи различия в опита, притеснителността, въодушевлението, интелигентността и таланта. Поради това всяко представление всеки път протича по различен начин, което е и едно от интересните неща в работата.

СЕДМИ ЕТАП: Обвързване на посланието с аудиторията. Дискусия след представлението.

За да се обвърже посланието с аудиторията и да бъдат постигнати образователните цели много важно е след представянето на сцена да бъде проведена дискусия с водещ. По време на този тип дискусия актьорите продължават да играят своя герой и отговарят на въпросите на зрителите така, както би отговорил самият герой. Дискусията е необходима, за да е сигурно, че аудиторията е разбрала посланието. Освен това аудиторията може да „помогне” на героите в етюда да решат своите проблеми, а също и да разреши конфликта в етюда и да разсее съществуващи митове. Дискусията с водещ след представлението, разширява етюда и допълва неговия ефект. Личните истории, с които разполагат актьорите са основата, за да могат да отговорят на въпросите на зрителите. Те позволяват на актьорите-обучители да разберат мотивите на своите герои и всички фактори, които определят тяхната личност. Изграждането на физическите и вътрешни черти на героите е непрекъснат процес. Трудно да се изградят

герои от плът и кръв само след едно упражнение. Винаги има какво ново да се открие за героите и именно тези открития правят работата интересна и жива.

Дори и представлението да е предназначено за конкретна аудитория, вероятността от огромни различия вътре в тази аудитория е много голяма. Много важно е да се създаде чувство на принадлежност у хората, които са различни, вместо да се слага клеймо.

За да е ефективна една дискусия след представлението е необходимо да има добре подготвен за тази цел водещ.

Дискусията се провежда след представянето на етюд или цяла пиеса. Тя се води от водещ, който е мост между актьорите (те остават в ролята на своите герои по време на дискусията) и аудиторията. Тази дискусия подсилва образователния аспект, защото при нея се дава допълнителна информация, разсейват се митовите и се отговаря на въпросите на аудиторията.

Кое определя успеха на дискусията с водещ?

Този успех зависи от направеното планиране. Разбира се, при всяко упражнение с жива публика могат да възникнат неочаквани трудности, но колкото по-добре е планирала групата своята работа, толкова по-добро ще бъде ръководството. Трябва да сте наясно с целите на етюда и да помислите как групата може да предостави повече информация по време на дискусията. Обсъдете основните моменти, които искате да представите и ролята на всеки актьор-обучител и водещ в дискусията.

Какъв е добрият водещ? Функция на водещия?

Добрият водещ е наясно с целите на упражнението. Той води занятието уверено, но не проявява пристрастие или нетърпение. Той трябва да предположи участниците като се държи дружелюбно, изслушва внимателно, насочва въпросите и проявява одобрение. Той трябва да може да поддържа реда в залата, да води дискусията към основното послание и да осигурява нейния непрекъснат ритъм.

Какъв е добрият актьор-обучител по време на дискусията? Каква е неговата функция?

Добрият актьор-обучител по време на дискусията не забравя образователните цели на занятието и се придържа към ролята си. Например, неговата задача може да е да представи митове, които могат да се опровергаят или да пресъздаде отрицателен ролеви модел. Актьорът трябва да е готов да се ангажира с тези роли, дори и ако има опасност от неодобрение на публиката. По време на дискусията той трябва да продължи да играе ролята на своя герой и отговорите му да съответстват на героя. След време, опитните и обучени актьори-обучители (или по-традиционни обучители на връстници, които не участват в представления, но са част от екипа) могат да водят дискусията след представлението. Това е идеалното решение, защото тогава всички дейности ще се извършват от връстници. Това, обаче, ще изисква засилено обучение и наблюдение на водещите. Обучението преминава през “стаж” при титуляр и след това практика като ко-водещ. Накрая младият обучител може да води сам, но само под наблюдението (супервизия) на обучител, който седи сред аудиторията и при необходимост винаги е готов да се намеси.

Някои важни умения за добро водене на дискусия:

- Да се използва се език, който не изразява критичност
- Да не се допуска конфронтация
- Водещия да има чувство за хумор
- да жестикулира чрез жестове изразяващи желание за взаимодействие с аудиторията
- да поддържа зрителен контакт с аудиторията
- да задава неизказани докрай въпроси
- да се справя с бурни участници

МЕТОДИЧЕСКИ ПРИМЕРЫ

Тема 1. ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ПОЛ

Ключови теми	Дискриминация, ксенофобия , насилие, права на човека
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Разширяване на познанията за дискриминацията по пол. 2. Стимулиране на интереса към равнопоставеността между мъже и жени. 3. Развиване на уменията за джендър комуникация и сътрудничество. 4. Обезпечаване на действителното равенство между половете и равни възможности за жените във всички области.
Методическа обосновка	Съдържателно методическата единица е насочена към получаване на знания за същността на директната и косвената дискриминация по пол. Дейността е базирана на разбирането, че социализирането (чрез училищното възпитание, семейството и социалната и културна среда) е процес, с който се кове идентичност, ценности, вярвания и отношение, които дават на личността място и роля в обществото, в което той/тя израства и че дискриминиращите и/или унижителни послания въз основа на пола и всякакъв вид стереотипи, свързани с пола са обективна пречка за появата на едно модерно и равнопоставено общество. В дискуссионната част от образователната активност се подчертава значението на предоставянето на жените и на мъжете на еднакви възможности за развитие като личности.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата. • Правото на защита срещу дискриминацията. • Правото на свобода на себеизразяване, мислене и съвестта.
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери. • Доброволци, които ще представят ролевата игра; • Примерен събитийен сценарий по темата. /Материал 1./ и Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./.
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте инцидента, представен в Материал 1 и ако е необходимо го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Изберете доброволци и им възложете задачата да се подготвят и да представят съвсем накратко една ролева игра на базата на сцените в описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ИНТЕРВЮ ЗА РАБОТА*

ПРЕДИСТОРИЯ: Мария и Силвия са приятелки. Миналата година са завършили Професионална гимназия «Иван Вазов», гр. В. Търново по специалност: «Хотелиерство и ресторантьорство». И двете следят с внимание обявите за работа в сферата на туризма, защото имат огромното желание да работят по специалността.

СЦЕНА 1. Силвия отива в дома на Мария и ѝ съобщава радостната вест, че за един от новотритите хотелски комплекси в града се набира персонал. Търсят се рецепционисти и сервитьори за ресторанта на хотела. Мария е много развълнувана и с охота споделя колко би се радвала да започнат работа със Силвия и то на едно и също място. Двете се договарят да отидат на обявеното интервю за подбор на кадри.

СЦЕНА 2. Комисията за подбор поканва Мария за разговор. Задават ѝ въпроси във връзка с мотивацията ѝ за работа в сферата хотелиерството и туризма. Отправят ѝ въпрос семейна ли е. Тя отговаря, че не е омъжена. Питат я има ли намерение да се омъжва скоро. Мария отвърща, че има сериозна връзка от две години назад, и че вече е сгодена. Председателят на комисията /който е ѝ собственик на комплекса/ ѝ казва директно, че няма шанс да я назначат, защото, ако се омъжи, то тя ще отсъства често, особено когато забременее и ѝ се родят деца. Мария се опитва да оспори „недискретната забележка“, но Комисията я отправя без да ѝ даде това право.

СЦЕНА 3. Пред комисията се явява Силвия. Представя се и казва, че кандидатства за обявената позиция „сервитьор“. Понечва да си покаже диплома за завършено образование, тъй като има отличен успех по специалността, но Председателят на комисията прави жест за възражение и ѝ казва, че неговият опит в сферата на ресторантьорството е показал, че мъжете се справят по-успешно от жените като сервитьори. Казва, че е принципно решен да не назначава „женички“ в ресторанта на хотела.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. С какви проблеми се сблъскват двете главни героини в представеното театрално представление?
2. Справедливо ли е решението на Комисията спрямо споделеното от Мария намерение за семейно обвързване?
3. Има ли право Комисията да отхвърли кандидатурата на Силвия за обявеното работно място за сервитьор, само защото е от женски пол?
4. Как би трябвало да реагират Мария и Силвия спрямо дискриминирането им като жени?
5. Как може да се предотврати подобно дискриминационно отношение спрямо жените в България?

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

ВЪВЕДЕНИЕ В ТЕОРИЯТА НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА

Терминът **дискриминация** има латински произход (*discriminatio*) и в буквален превод означава „правене на разлика“ спрямо даден човек или група. Терминът е въведен в обяснението на социалните взаимодействия за първи път в Германия през 19 в., където се смятало, че отношението към хората от различни групи трябва да е различно, неравноправно и нерационално.

Дискриминация има тогава, когато е налице официално или неофициално разделяне на хората в отделни групи по някакъв техен общ признак, при което им се дават или отнемат дадени права, задължения и възможности, според групата към която принадлежат.

Признакът, който стои в основата на упражняването на дискриминация на хората, детерминира и различни видове дискриминация — пр. религиозна, етническа, расова, полова, сексуална и т.н.

Идеята за равенството между отделните членове на обществото се заражда още с теорията за естествените права, според която всеки човек, с раждането си, е носител на неотменимите права на живот, на свобода и на собственост. Основната мисъл в тази концепция е, че в естественото състояние на обществото всички хора са свободни и равни. Принципът на равноправието е прокламиран още в чл. 1 на Всеобщата декларация за правата на човека, приета от ООН през 1948 г., където е записано:

*„Всички хора са раждат свободни и равни по достойнство и права.
Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си
в дух на братство”.*

Чл. 1 Всеобща декларация за правата на човека

Всяка държава – страна по този пакт се задължава да зачита и гарантира на всички лица, намиращи се на нейна територия и под нейна юрисдикция, признатите им по този член права, без разлика на **раса, етническа принадлежност /цвет на кожата/, пол, произход, религия, образование, политическа принадлежност или други убеждения, лично и обществено положение, раждане, имотно състояние или всякакви други признаци.**

СЪЩНОСТ НА ПОЛОВАТА ДИСКРИМИНАЦИЯ

ПОЛОВА ДИСКРИМИНАЦИЯ е всяко действие по кредитиране или оцеляване на лице от възможности, привилегии или възнаграждения единствено на базата на пола му, когато подобен аргумент не е съществено и определящо изискване.

Според българското законодателство не е полова дискриминация различното третиране на лица на основата на техния пол по отношение на занятие, осъществявано в религиозни институции или организации, когато поради естеството на занятието или условията, при които то се осъществява полът е съществено и определящо професионално изискване с оглед характера на институцията или организацията.

Промяната на половите роли и повишаващото се равноправие на жените в повечето общества се схващат като заплаха за традиционните патриархални роли.

ООН заключава, че жените са подлагани на дискриминация, както и че няма общества, където жените да имат същите възможности за реализация и развитие като мъжете.

В САЩ специализирана федерална комисия, занимаваща се с проблемите на дискриминацията на работното място (Федерална комисия на стъкления таван; *Federal Glass Ceiling Commission*) твърди, че между 95 и 97% от старшите управители в най-големите корпорации на страната са мъже, което недвусмислено разкрива съществуването на дискриминация спрямо жените.

Транссексуалните лица, били те преходни от мъже към жени или от жени към мъже, често са обект на дискриминация на базата на половата си идентичност. Продукти на тази практика могат да бъдат уволнение, проблеми на работното място или трудности при намирането на работа.

В социален аспект, различията между половете са използвани за да оправдаят обществените норми и традиции в общества, в които единият пол е ограничаван до дадени второстепенни социални роли. Предвид наличието на нефизически различия между мъжете и жените, почти не съществува консенсусно становище по въпроса какви точно са тези различия.

Законодателството защитаващо равнопоставянето между половете е обикновено сложно и разнородно.

РАЗГОВОР С АДВ. МАРГАРИТА ИЛИЕВА ЗА ПОЛОВАТА ДИСКРИМИНАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Адвокат Маргарита Илиева е Директор на правната програма на Български Хелзински Комитет, международно признат експерт по антидискриминационно право и единствения представител на България в Европейската мрежа на независимите експерти в областта на недискриминацията. Позната е не само като адвокат по някои дела от особен обществен интерес, но и като публичен застъпник за спазването на човешките и гражданските права на хората в България. Зададох ѝ няколко умишлено очевидни въпроса: за половата дискриминация в България, за причините и следствията от нея, за начините, по които можем да се защитим. Приятно четене!

РЕПОРТЕР: В България масово хората вярват, че мъжете и жените са равнопоставени и че на практика проблема за половото равнопоставяне отдавна е решен. Така ли е в действителност?

МИ: Тази „вяра“ не е нищо повече от отричане. Най-разпространената реакция на дискриминацията и, въобще, на несправедливостта е те да се отричат – най-вече от тези, които евентуално могат да се окажат отговорни или съпричастни, но често и от самите потърпевши, защото статусът на жертва е свързан със стигма. Особено това е така, когато става въпрос за дискриминацията на жените. Самите жени имат много да губят, ако признаят, че я търпят. Те, за разлика от, например, етническите малцинства, трябва да понесат съзнанието, че са в положение на онеправдани не само от и спрямо далечни субекти, като етническото мнозинство, но също и спрямо най-близките – бащата, братя, партньора, сина. Такова съзнание за униженост на собствената идентичност дълбоко в личната сфера заплашва с много разрушителни чувства. Много жени предпочитат да се предпазят от тези чувства посредством отричане.

Освен това, дискриминацията на жените работи по такъв начин, че жената се възприема – от другите и сама себе си – като непълноценна без мъж. Да вземем само факта, че за жените съществуват две официални обръщения „госпожо“ и „госпожице“. Обществото прави разлика в социалния статус на жената според това дали е формално обвързана към мъж или не. Като принадлежност към главна вещь – да включим малко юридически хумор. Разбира се, госпожицата е много по-неважна от госпожата. Да си без мъж те стигматизира; жената без мъж се смята за малоценна и неуспяла. Така жените са зависими от мъжа за своята социална легитимация. (За мъжа, напротив, е важно да има професионален/ финансов успех.) Ето защо, много жени, като се опасяват (често вероятно основателно), че това би отблъснало мъжете им, избягват да утвърждават собственото си достойнство и да претендират, че спрямо тях има несправди.

Другият феномен зад отричането е „инкорпорирането на насилника“. Много жени приемат „мъжката“ гледна точка, за да се асоциират към силния. Те се идентифицират с нея, за да се дистанцират от собствената си идентичност, която е принижена и ги омаловажава като личности. Така те, за да утвърдят и интегрират себе си като личности, предават идентичността на пола си. Много тъжно. Ще чуете такива жени да говорят, че от жените шофьори или

ръководители не стават. Общо взето, огромна е мотивацията и на двата пола да консервират статуквото; начинът за това, разбира се, то да се представя като добро.

РЕПОРТЕР : Как един човек може да разбере дали е жертва на дискриминация? Какви са най-честите форми на полова дискриминация в България?

МИ: Дискриминират те, когато се отнасят с теб по-различно и по-зле, отколкото с друг човек в подобно на твоето положение, ако причината за това е полът ти (или възрастта, сексуалната ориентация и пр.). Това е т.нар. „пряка“ дискриминация.

Непряка дискриминация има, когато някакво правило, което важи еднакво за всички, на практика поставя в по-лошо положение единия пол за разлика от другия. Например, изискване да си висок/а 1.80м., за да те наемат на работа като полицаи. Диспропорционално по-малко жени ще могат да изпълнят това изискване и да получат работата. Ако това изискване не е оправдано, то е незаконно. За да е оправдано, трябва да е стриктно необходимо на работодателя. Ако работодателят може да си постигне целта и по друг начин – при условие че тя самата е законна, без това изискване, значи то не е оправдано. Целта може да е полицаите да внушават респект. Може да се спори обаче, че има и други начини те да внушават респект, освен с голям физически ръст – например, силно лично излъчване, самообладание, авторитетен маниер, стегната униформа, добра физическа форма и пр. Работодаателят, значи, е длъжен да мисли внимателно какви изисквания поставя, за да не слага ненужни бариери пред жените (и други уязвими групи).

Дискриминация е и когато те тормозят заради пола ти или сексуално – обиди, присмех, намеци, пренебрежение/ агресия. Дискриминация е и когато някой подбужда друг да дискриминира. Например, прекият ти началник внушава на директора да не те повишава, защото за мениджърска позиция повече подхожда мъж. Или главният прокурор заявява в медиите, че съдебната система се проваля в овладяването на престъпността, защото повечето съдии са жени. С това той насърчава цялата общественост да гледа на жените като на слаби, нерешителни, неспособни и дребни, и да не приема те да имат властови позиции.

РЕПОРТЕР: Каква е основната причина за случаите на дискриминацията на полова основа в България?

МИ: Причината е културата, която ни заобикаля и с която всичко, до което се докосваме, е пропито – това са вкоренените представи за пасивната роля и подчиненото място на жената, за нейната по-ниска стойност и по-малка сила. Твърде много хора са инвестирани в тази култура и държат на нея. Те стават нейни проводници на всяка крачка, за да удържат позициите, които тя им дава. Така, например, един мъж утвърждава агресивно, че жената е там, за да гледа децата, друг – пасивно, като демонстрира некомпетентност, несправяне и отказ от отговорност в грижите за децата. Защо? Защото това разпределение на ролите му дава възможност да има хоби, докато за майката това е немислимо, преди децата да отраснат. Ако товарът се подели по равно, и той няма да има хоби (или ще го има двойно по-малко). В една огромна част от случаите практикуването и утвърждаването (експлицитно или имплицитно, все едно) на сексистката култура може да се проследи до икономически (в широк смисъл) причини – става въпрос за отбраняване на по-голям достъп до блага (имущество, лично време, грижа за себе си и удоволствия, влияние и власт и пр.). Но всичко това е преодолимо, с време и усилия. Тук искам да кажа, че както има сърцати жени, които се борят за достойнството си, така има и доблестни, всеотдайни мъже, които са с тях в това.

РЕПОРТЕР: Ако подозирам, че съм жертва на дискриминация, какво правя? Към кого мога да се обърна за консултация или правна защита? Можете ли да изброите имена на адвокати, адвокатски кантори, агенции и/или организации, които се занимават с антидискриминационно право и имат конкретни успехи в тази област.

МИ: Ако искаш да се защитиш, има правни средства. Има Комисия за защита от дискриминация, която вече набира скорост и сила, т.е. подобрява работата си и се развива. Има и специална съдебна процедура. Съдиите също показват сериозен потенциал да дават защита срещу дискриминация и практиката им напредва. За съвет можеш да се обърнеш към Български хелзински комитет. Ние целенасочено водим антидискриминационни дела по всякакви признаци (сексуална ориентация, увреждане, религия/липса на такава, етническа принадлежност/раса и др.). Много искаме да водим дела на жени срещу дискриминация. За съжаление, почти не пристигат при нас такива случаи. Жените не се оплакват. Има и други правозащитни организации, които се занимават с дискриминация, но ние сме най-добрите.

Съобразно спецификата на случая и възможностите ни в конкретния момент, можем да насочим случая и към други колеги. За съжаление, все още не знам за „обикновени“ адвокати, несвързани с правозащитни организации, които да специализират в тази област. Но съм сигурна, че ще се появят. Дискриминационното право в България динамично се развива и все повече професионалисти ще го забелязват и ще се включват в практикуването му.

Но преди да се води дело, най-добре е първо да кажеш открито на този, който те дискриминира: Дискриминираш ме, това е незаконно, спри да го правиш. В много случаи това може да коригира поведението и дело да не е нужно. С това искам да кажа, че първата стъпка на защитата е да се застъпиш за себе си; открито да кажеш, че не приемаш да те потискат или използват.

РЕПОРТЕР: Пропускам ли нещо важно?

МИ: Отново ще акцентирам върху личната роля на всеки човек – мъж или жена. Всеки от нас с всяка стъпка, с всеки свой малък или голям избор пресъздава културата. Държим в ръцете си възможността, докато живеем, да променяме културата, като с всеки свой жест зачитаме достойнството и свободата на човека, без оглед на пола или други белези. Отговорни сме за всеки свой поглед или дума, защото някой в този миг ни гледа и попива от нас, това което излъчваме. Залогът е да не възпроизвеждаме предразсъдъците и неправдата. Ако им дадем отпор, се осъществяваме като достойни, почтени хора, чийто живот не е напразен.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ИНТЕРВЮ ЗА РАБОТА*

ПРЕДИСТОРИЯ: Мария и Силвия са приятелки. Миналата година са завършили Професионална гимназия «Иван Вазов», гр. В. Търново по специалност: «Хотелиерство и ресторантьорство». И двете следят с внимание обявите за работа в сферата на туризма, защото имат огромното желание да работят по специалността.

СЦЕНА 1. Силвия отива в дома на Мария и ѝ съобщава радостната вест, че за един от новоткритите хотелски комплекси в града се набира персонал. Търсят се рецепционисти и сервитьори за ресторанта на хотела. Мария е много развълнувана и с охота споделя колко би се радвала да започнат работа със Силвия и то на едно и също място. Двете се договарят да отидат на обявеното интервю за подбор на кадри.

СЦЕНА 2. Комисията за подбор поканва Мария за разговор. Задават ѝ въпроси във връзка с мотивацията ѝ за работа в сферата хотелиерството и туризма. Отправят ѝ въпрос семейна ли е. Тя отговаря, че не е омъжена. Питат я има ли намерение да се омъжва скоро. Мария отвръща, че има сериозна връзка от две години назад и че вече е сгодена. Председателят на комисията /който е ѝ собственик на комплекса/ ѝ казва директно, че няма шанс да я назначат, защото, ако се омъжи, то тя ще отсъства често, особено когато забременее и ѝ се родят деца. Мария се опитва да оспори „недискретната забележка“, но Комисията я отправя без да ѝ даде това право.

СЦЕНА 3. Пред комисията се явява Силвия. Представя се и казва, че кандидатства за обявената позиция „сервитьор“. Понечва да си покаже диплома за завършено образование, тъй като има отличен успех по специалността, но Председателят на комисията прави жест за възражение и ѝ казва, че неговият опит в сферата на ресторантьорството е показал, че мъжете се справят по-успешно от жените като сервитьори. Казва, че е принципно решен да не назначава „женички“ в ресторанта на хотела.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. С какви проблеми се сблъскват двете главни героини в представеното театрално представление?
2. Справедливо ли е решението на Комисията спрямо споделеното от Мария намерение за семейно обвързване?
3. Има ли право Комисията да отхвърли кандидатурата на Силвия за обявеното работно място за сервитьор, само защото е от женски пол?
4. Как би трябвало да реагират Мария и Силвия спрямо дискриминирането им като жени?
5. Как може да се предотврати подобно дискриминационно отношение спрямо жените в България?

Тема 2. ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ВЪЗРАСТ

Ключови теми	Дискриминация, социални права, гражданство
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Анализиране на последиците от дискриминационните практики по признака възраст . 2. Утвърждаване на правото на справедливи и благоприятни условия на живот и дейност през всички възрастови етапи. 3. Задълбочаване на осведомеността относно експлоатацията на деца. 4. Повишаване на чувствителността спрямо проблемите на възрастните хора.
Методическа обосновка	В тази методическа активност се поставя акцент върху отстояване на правота на всеки човек да бъде третиран като равнопоставен на другите, независимо от възрастовите си особености. Предложените за разиграване казуси са организирани така, че да бъде осъзната необходимостта за уважаване на другия и избягване на пренебрежителните забележки свързани с епохите на детството и старостта. В дискуссионната част от образователната активност се подчертава значението на солидарността между хората при организирането на съвместни дейности.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата. • Право на защита от икономическа експлоатация. • Правото на защита срещу дискриминация срещу възраст.
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери. • Доброволци, които ще представят ролевата игра; • Примерен събитийен сценарий по темата /Материал 1./ и Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./.
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте инцидента, представен в Материал 1 и ако е необходимо го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Изберете доброволци и им възложете задачата да се подготвят и да представят съвсем накратко една ролева игра на базата на сцените в описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ТРЯБВА ДА УЧА, НЕ ДА РАБОТЯ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Искрен е дете от многодетно семейство. Той е на 13 г. Още минлата година баща му му е намерил работа в частна фирма за бране на плодове. Искрен е работил по няколко часа на ден, всеки ден след училище. Тази година, пак по настояване на баща си Искрен напусна училище и започна да работи на пълен работен ден в същата фирма. Директорът на училището е поискал поотделни срещи с Искрен и баща му.

СЦЕНА 1. Срещата с бащата на Искрен се провежда в кабинета на Директора. Директорът дава думата на бащата да обясни на какво се дължи неговото решение Искрен да напусне училище. Бащата казва, че ситуацията в семейството му е много тежка. Споделя, че той самият никога не е ходил на училище и че работи на ниска надница и не може да изхранва четирите си деца.

Директорът казва на бащата, че е прегледал училищното досие на Искрен и че е престъпление той да спре да ходи на училище, защото е показал много дори резултати докато е бил ученик. Освен това Директорът казва на бащата, че неговото решение спрямо Искрен е незаконно, т.е. може да понесе наказателна съдебна отговорност. Той всъщност експлоатира сина си, а това е нарушаване на правата на детето.

Бащата на Искрен се разгневява от тази заплаха и казва, че никой не е в състояние да се меси в семейството му.

СЦЕНА 2. Срещата с Искрен се провежда в кабинета на директора. Искрен влиза плахо в кабинета. Казва, че не разполага с много време, защото „шефът” му не го е пуснал. Не иска да седне, въпреки поканата на Директора.

Директорът приканва Искрен да му разкаже какво си спомня от времето, когато е бил ученик. Искрен се въодушевява и с охота разказва, че е имал добри оценки през първите няколко години в училище. И учителите винаги са му казвали, че от него може да стане отличен ученик и дори да отиде да се учи в университет. Продължава с огорчение: „Сега е друго - започвам работа в шест сутринта, правя почивка за обяд и работя до мръкване. Плащат ми на килограм, колкото повече плодове набера, толкова повече печеля. После занасям парите вкъщи при родителите си и вечерям. Чувствам се много уморен и веднага си лягам, така че да съм отпочинал на следващия ден. Все по-често си мисля, че ако това ще е животът, то не ми се живее. Може би ще е по-добре за мен да се върна в училище и получа образование. Всички знаят, че децата, които завършат училище, могат да получат по-добра работа и да печелят повече пари.

Директорът се приближава към Искрен, поглежда го в очите и му казва, че той трябва да учи, не да работи. И нека помисли над думите му.

СЦЕНА 3. Искрен се прибира след работа в дома си. Разказва на баща си за разговора с Директора на училището. С много тих глас казва, че всъщност иска да учи, не да работи. Баща му посяга и го удря по устата. Искрен е уплашен. Сяда на стола и хваща главата си с ръце.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Какво мислите за съдбата на Искрен?
2. Какви са неговите основни мисли и чувства спрямо миналото му като ученик и настоящето му като работник?
3. Прав ли е бащата да отпише Искрен от училище?
4. Какви са основните задължения на родителите?
5. Възможно ли е Искрен да бъде защитен в тази ситуация и от кого?
6. Какъв съвет бихте дали на Искрен, за да се противопостави на решението на баща си?
7. Какви могат да бъдат последствията за бащата, ако не удовлетвори потребността на Искрен да бъде там където му е мястото и каквото му е желанието?
8. След като научихте за дискриминацията на малките/младите хора, то споделете от собствения си опит впечатления за дискриминирането на възрастните или „старите хора“ в българското общество.

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

СЪЩНОСТ НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА ПО ВЪЗРАСТ

ВЪЗРАСТОВА ДИСКРИМИНАЦИЯ („ейджизъм“) представлява установяване неравноправно третиране на индивидите на базата на тяхната възраст. Макар теоретично терминът да може да се отнесе към всяка възрастова група, възрастовата дискриминация обикновено приема две форми: дискриминация срещу младежи и срещу възрастни лица.

В много страни работодатели открито отказват да наемат хора прехвърлили определен възрастов праг, без оглед на средната възраст на населението. Причините за това са разнообразни — от аргументи като това, че по-младите служители са по-„динамични“ или че създават по-позитивен образ на компанията, до други, свързани с по-високото заплащане и други привилегии на по-възрастните служители, без тази практика винаги да е оправдана от по-големият им опит.

Някои непълнолетни лица /тийнейджъри/ считат, че са обект на възрастова дискриминация и че следва подхода на по-възрастните към тях да е с по-голямо уважение. Други от тях твърдят, че социалното разслоение на възрастовите групи излага аутсайдерите на неправилни стереотипи, като представата че всички младежи са еднакво незрели, агресивно или бунтарски настроени, слушат рок или рап музика или употребяват наркотици. Съществуват организирани групи срещу възрастовата дискриминация.

ДВА СЛУЧАЯ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД

Съдът на Европейския съюз оповести днес (12 януари) своето решение относно делото за дискриминация при назначения на пожарникари. В Директива 2000/78 е записано забрана на дискриминацията по възраст при назначаване на работа. Директивата обаче няма сила да отмени национални правила, които са наложени от съображения за защита на здравето, се казва в изявлението на съда.

Решението е в резултат на делото, заведено от Колин Волф в съда във Франкфурт. Ето накратко историята на делото. В германската провинция Хесен има ограничение на възрастта за наемане на пожарникари - при постъпване на работа те трябва да бъдат на максимум 30 години. Волф е подал молбата си за назначение, когато е бил на 29 години. Когато излиза редът му обаче е навършил 31 години и му е отказано назначение. По тази причина той се обръща към съда във Франкфурт с мотива, че му отказват работата и това е възрастова дискриминация. От местния съд поискаха тълкуване от Европейския съд относно термина „възрастова дискриминация“ и в кои случаи директивата може да бъде прилагана.

Съдът разгледа още един случай по дело за възрастова дискриминация. Става въпрос за делото на Доминика Петерсен, зъболекар от 1974 година. Тя навършва 68 година през април 2007 година и според правилата, трябва да се пенсионира. Пред административния съд в Дортмунт тя изтъква, че разрешителното ѝ за извършване на дейност изтича през юни 2007 година и иска да работи до края на този срок. По това дело мнението на съда е, че независимо от написаното в Директива 2000/78, местните власти могат да прилагат отделни възрастови ограничения за здравните работници, включително и зъболекари, когато това е в интерес на здравето на гражданите.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ТРЯБВА ДА УЧА, НЕ ДА РАБОТЯ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Искрен е дете от многодетно семейство. Той е на 13 г. Още минлата година баща му му е намерил работа в частна фирма за бране на плодове. Искрен е работил по няколко часа на ден, всеки ден след училище. Тази година, пак по настояване на баща си Искрен напусна училище и започна да работи на пълен работен ден в същата фирма. Директорът на училището е поискал поотделни срещи с Искрен и баща му.

СЦЕНА 1. Срещата с бащата на Искрен се провежда в кабинета на Директора. Директорът дава думата на бащата да обясни на какво се дължи неговото решение Искрен да напусне училище. Бащата казва, че ситуацията в семейството му е много тежка. Споделя, че той самият никога не е ходил на училище и че работи на ниска надница и не може да изхранва четирите си деца.

Директорът казва на бащата, че е прегледал училищното досие на Искрен и че е престъпление той да спре да ходи на училище, защото е показал много дори резултати докато е бил ученик. Освен това Директорът казва на бащата, че неговото решение спрямо Искрен е незаконно, т.е. може да понесе наказателна съдебна отговорност. Той всъщност експлоатира сина си, а това е нарушаване на правата на детето.

Бащата на Искрен се разгневява от тази заплаха и казва, че никой не е в състояние да се меси в семейството му.

СЦЕНА 2. Срещата с Искрен се провежда в кабинета на директора. Искрен влиза плахо в кабинета. Казва, че не разполага с много време, защото „шефът” му не го е пуснал. Не иска да седне, въпреки поканата на Директора.

Директорът приканва Искрен да му разкаже какво си спомня от времето, когато е бил ученик. Искрен се въодушевява и с охота разказва, че е имал добри оценки през първите няколко години в училище. И учителите винаги са му казвали, че от него може да стане отличен ученик и дори да отиде да се учи в университет. Продължава с огорчение: „Сега е друго - започвам работа в шест сутринта, правя почивка за обяд и работя до мръкване. Плащат ми на килограм, колкото повече плодове набера, толкова повече печеля. После занасям парите вкъщи при родителите си и вечерям. Чувствам се много уморен и веднага си лягам, така че да съм отпочинал на следващия ден. Все често си мисля, че ако това ще е животът, то не ми се живее. Може би ще е по-добре за мен да се върна в училище и получа образование. Всички знаят, че децата, които завършат училище, могат да получат по-добра работа и да печелят повече пари.

СЦЕНА 3. Искрен се прибира след работа в дома си. Разказва на баща си за разговора с Директора на училището. С много тих глас казва, че всъщност иска да учи, не да работи. Баща му посяга и го удря по устата. Искрен е уплашен. Сяда на стола и хваща главата си с ръце.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. Какво мислите за съдбата на Искрен?
2. Какви са неговите основни мисли и чувства спрямо миналото му като ученик и настоящето му като работник?
3. Прав ли е бащата да отпише Искрен от училище?
4. Какви са основните задължения на родителите?
5. Възможно ли е Искрен да бъде защитен в тази ситуация и от кого?
6. Какъв съвет бихте дали на Искрен, за да се противопостави на решението на баща си?
7. Какви могат да бъдат последствията за бащата, ако не удовлетвори потребността на Искрен да бъде там където му е мястото и каквото му е желанието?
8. След като научихте за дискриминацията на малките/младите хора, то споделете от собствения си опит впечатления за дискриминирането на възрастните или „старите хора” в българското общество.

Тема 3. ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ

Ключови теми	Дискриминация, свобода на религия, ислямизъм
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Запознаване с характеристиките на дискриминацията по вероизповедание 2. Разширяване на знанието на правото за свободен избор на религиозна вяра. 3. Формиране на умения за приемане на човека с такъв какъвто е. 4. Стимулиране на чувството на човешка солидарност и уважение към изборите на другите за религиозна идентичност.
Методическа обосновка	Методически дейността е организирана за формиране на нагласа за поставяне на мястото на другия и същевременно за създаване на умения за „заемане на позиция” при отстояване на собствената религиозна вяра. Театрализираните дейности изискват познаване на основните световни религии. В дискуссионната част от образователната активност се акцентира върху интернализирането на значението на правото за свобода на религия за всеки човек.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата. • Право на защита от религиозна дискриминация. • Право на свобода на мисълта, религията и съвестта.
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери. • Доброволци, които ще представят ролевата игра; • Примерен събитийен сценарий по темата /Материал 1./ • Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте инцидента, представен в Материал 1 и ако е необходимо го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Изберете доброволци и им възложете задачата да се подготвят и да представят съвсем накратко една ролева игра на базата на сцените в описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *АКО ТВОЯТА РЕЛИГИЯ Е РАЗЛИЧНА.*

ПРЕДИСТОРИЯ: Малката Тони на 9 г. Всяка неделя е на църква с баба си. След литургията, по време на която свещеникът говори за любов и приятелство, Тони разказва на баба си за най-добрата си приятелка Сара и казва: "Сара не ходи на църква, защото е еврейка". Бабата отговаря на Тони, че ще е хубаво да си намери "по-добра" приятелка. Малката Тони изобщо не разбира думите на баба си. Защо трябва да търси друга приятелка, като вече си е намерила най-добрата? Но Все пак решава да е по-предпазлива при срещите си с нея. Наближава нейният рожден ден и тя не може да реши да покани ли на своя празник Сара или не.

СЦЕНА 1. Тони е в класната стая. Разговаря с две момичетата от класа, че идната събота ще празнува рождения си ден. Сара е наблизо и чува тази новина. Усмивната са приближава към Тони и ѝ казва, че няма търпение да ѝ поднесе подаръка за рождения ѝ ден. Тони високомерно казва, че всъщност Сара няма да бъде сред гостите ѝ. Сара недоумява и пита за причината за решението на Тони. Тони казва, че баба ѝ и е обърнала внимание на факта, че те са много различни – защото Сара не изповядва християнската вяра. Сара се натъжава. Усеща погледите и на другите си две съученички. Казва, че не разбира – как досега Тони е дружала с нея, а изведнъж се отдръпва от приятелството им.

СЦЕНА 2. Тони е в дома си. Спомня си за случката със Сара в училище. Спомня си и за хубавите им разговори и игри. Става ѝ тъжно. Исква ѝ се да се обади на Сара, но баба ѝ е в стаята. Решава да го направи „скришом“. Отива в другата част на стаята и избира номерът на Сара. Започва да говори с нея. Баба ѝ, дочува името на Сара, става гневно, насочва се към Тони и грабва телефонът ѝ от ръката. Заплашва я, че Господ ще е накаже, задето общува с друговерци.

СЦЕНА 3. Сара не идва вече трети ден на училище. Започват шушукания в класа, че „еврейката“ се е уплашила от Тони.

В класната стая влиза майката на Сара. Говори с учителката, че Сара е в болница. Направила е опит да се самоубие. Изпаднала е в криза. Непрекъснато повтаряла на родителите си, че нея никой няма да я избира за приятел, защото е еврейка, различава се от всички останали по религията си. И вчера вечерта е изпила флакон с лекарства. Намери ли са я в безсъзнание в банята.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Често срещано явление ли е дискриминирането на хората по признака вероизповедание?
2. Кой носи отговорност да не се случват прояви на религиозна дискриминация в училище?
3. Защо бабата на Тони се противопоставя на приятелството на внучката си с еврейката?

4. Върнете се на разиграния ролеви инцидент и помислете, какво е можело да направят „двете свидетелки” при разговора на Тони със Сара, за да има благоприятен изход този конфликт?
5. Ако можете да се срещнете с бабата на Тони какво бихте й казали?
6. Какво бихте казали и на майката на Сара?
7. Какво може и трябва да се направи, за да се гарантира правото за свободно изразяване на религията!

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ПРИЧИНА НА РЕЛИГИЯТА

Религиозна дискриминация е неравноправно третиране на индивидите на базата на техните религиозни вярвания или принадлежност. Макар да могат да са свързани в някои отношения, религиозната и расовата дискриминация са принципно различни.

Много страни в западния свят понастоящем имат закони срещу религиозната дискриминация, които за съжаление не винаги да са прилагани строго.

Например, от терористичните атаки срещу САЩ от 11 септември 2001, Комисията за равни възможности за наемане на работа е получила над 800 сигнала за проява на религиозна дискриминация от лица, които са или които са мислени за мюсюлмани, араби, южноазиатци или сикхи, като най-често оплакванията са срещу тормоз и уволнение.

Друг пример за религиозна дискриминация е дискриминацията на не-мюсюлмани в ислямските теократични държави. В историческа перспектива евреите и християните са имали по-малко свободи от изповядващите исляма граждани на тези държави; на не-мюсюлманските монотеисти е даван статуса на дими (религиозна свобода) в някои случаи.

Марксистки ориентираните републики също проявяват дискриминация към представители на различни религии в един или друг период и в различна степен през време на развитието си.

Религиозната дискриминация понякога може да е свързана с други видове дискриминация. От 16 век коренните жители на Америка често приемат не-местни такива в своите религиозни практики, като знак за инициацията е даването на орлово гнездо. Законът забранява тези практики на базата на раса и етническа принадлежност, което се посочва като проява на държавна дискриминационна политика.

В някои западни училища съществуват известни форми на религиозна дискриминация към ученици и студенти. Например имена на ученически клубове могат да бъдат променени от училищната или колежанска администрация с аргумента, че те или части от тях могат да бъдат обидни за други ученици, родители или преподаватели.

Изследванията показват, че нерелигиозните (атеисти, агностици и пр.) са обект на най-широка дискриминация извън бившите комунистически страни. По време на своята президентска кампания през 1988 г. Джордж Буш заявява, че атеистите не следва да се считат за патриоти или граждани.

Конституцията в **България** гарантира свободата на вероизповедание и забранява религиозна дискриминация. Законите, свързани със свободата на вероизповеданието, са двусмислени и дават възможност за произволни решения относно възможността нерегистрирани религиозни групи да практикуват публично религията си.

Безспорни са културните в това число религиозни корени на всеки значим световен конфликт. Достатъчно е отново да се споменат събитията от 11 септември 2001 година в САЩ и 11 март 2004 в Испания, с които започна съвременният кръг на преструктуриране на целия световен ред.

Антисемитизмът е враждебност или предубеждение спрямо евреите, което граничи от индивидуална ненавист до институционално насилствено гонение. Ясно формулираната идеология на нацизма е най-крайният исторически пример на явление.

В историята антисемитизмът приема различни форми:

О Религиозен антисемитизъм или антиеврейство преди 19-ти век антисемитизмът е значел най-вече религиозност в природата, базирана на християнски или ислямски взаимодействия с тълкуване на еврейството. Откакто еврейството е станало най-голямата малцинствена религия в християнска Европа и в по-голямата част от ислямския свят, евреите са били често главната цел на религиозно мотивирано насилие и преследване от християнските и ислямските владетели. За разлика от антисемитизма като цяло, тази форма на предразсъдък е насочена към самата религия и затова като цяло не рефлектира върху онези от еврейски произход, които са се обърнали към друга религия. Закони, които забраняват

еврейската религиозна дейност, може да са внедрени в религиозния антисемитизъм, както е било с прогонването на евреите, което е станало през Средновековието.

О Расисткият антисемитизъм представлява нещо като ксенофобия. Със своите корени в антропологическите идеи на расата, които започнали по време на Просвещението, расисткият антисемитизъм се превърнал в доминиращата форма на антисемитизъм от края на 19-ти век и до днес. Расисткият антисемитизъм заменил вярването, че трябвало да се мрази еврейската религия с нейната идея, че самите евреи били расово избрана група въпреки религиозната им дейност, и че те били нисши и достойни за ненавист.

България е известна като страната, спасила своите евреи от концентрационните лагери през Втората световна война, въпреки съюзничеството си с нацистка Германия. Някои обаче я смятат за отговорна за депортирането на евреите от окупираните по време на войната територии.

По времето след Освобождението сред някои хора се наблюдава негативно отношение към евреите, считани за българофоби и жестокосърдечни злоумишленици и вредители на християнския род.

В днешни дни известни „разобличители на световния еврейски заговор“ са Волен Сидеров, Георги Ифандиев и д-р Емил Антонов.

Често се злоупотребява с понятието „Антисемитизъм“. Под лозунга „Борба с антисемитизма“ се правят опити, на места успешни, да се посегне на основни човешки права, като свободата на словото и достъп до информация.

В някои европейски страни –Австрия, Германия, Полша и Франция отричането на Холокоста е престъпление.

Видим е с просто око твърде **големия брой религиозни конфликти** по целия свят. Светът гледа невярващо, че половин век след Холокоста в Европа, Африка и Азия се извърши, и се извършва и в момента, геноцид. С притеснение може да се констатира, че в традиционно демократичния свят се наблюдава като че ли настъпването на едно ново затваряне, един своеобразен постлиберализъм, в който основна роля играят напрежения, основани на религиозни различия.

В няколко европейски страни тече остър дебат относно религиозно мотивираната свобода на изразяването, стигна се до неочаквани крайности като **законовата забрана за носенето на хиджаб, религиозната забранка на жените мюсюлманки, и покрай нея, и други „очебиешни“ религиозни символи.**

Във Великобритания се разраства дебат за **намаляване броя на религиозните училища**, като причината са конкретно мюсюлманските.

Страхът от исляма държи и ще държи още дълго Турция извън ЕС, въпреки мощната ѝ икономика и задоволително функционираща демокрация?

Ислямофобията е определяна като предразсъдъчен феномен срещу мюсюлманите и представлява още тяхното. Той се изразява в цялостно негативно отношение, насилие, тормоз, дискриминация и стереотипизиране (в това число тенденциозно отношение от страна на медиите). Произхода на термина може да се проследи до 80-те или 90-те години на 20 век, макар че истински популярен в разговорната реч става след атентатите от 11 септември 2001 г.

Кофи Анан, генерален секретар на ООН, заявява на конференция на организацията през 2004 г.: „Когато света е принуден да създаде нова дума, за да означа широко разпространения предразсъдък, това развитие е тъжно и тревожно. Такъв е случаят с ислямофобията.“

Анджа Рудигер, изпълнителен координатор на Европейския център за мониторинг на расизма и ксенофобията, твърди че вече е неприемливо да се използва цвета на кожата като атрибут за различаване на хората и че религията и културата са се превърнали в „маркери за привидно „естествените“ начини за защита.“ Според нея исляма е „новият „друг“...“

Британският тръст "Runnymede" описва ислямофобията през 1997 г. като становище, че исляма няма ценности в сравнение с други култури; че е по-„нисш“ от западния свят; че е по-скоро проповядваща насилие политическа идеология, отколкото религия; че критиката му към запада е несъстоятелна; че дискриминативните практики срещу мюсюлмани са оправдани.

Американският писател Стивън Шуорц, директор на Център за ислямски плурализъм, предупреждава за реалната тенденция към обвиняване на всички опоненти на ислямския радикализъм в ислямофобия, но отбелязва феномена като безспорно реален. Той дефинира термина като цялостно заклеймяване на исляма и историята му като екстремистки; отричане

съществуването на умерено мюсюлманско мнозинство; определянето на самия ислям като световен проблем; посочване на мюсюлманите като безспорни виновници във всеки конфликт в който са страна; и подбуждане към война с исляма като цяло.

Британският писател и академик Кенан Малик критикува концепцията за ислямофобията, наричайки я „мит“. Малик твърди, че тя бърка дискриминацията срещу мюсюлманите с критиката към исляма и се използва, за да приглуши критиката към религията, включително мюсюлманската такава, отправена от потенциални религиозни реформатори.

Писателят Саламан Рушди е сред подписалите се под декларацията през март 2006, наричаща ислямофобията „окаяна концепция бъркаща критиката към исляма като религия и стигматизацията на онези, които вярват в нея.“

Философът Робърт Редекер коментира, че историята на термина показва, че думата ислямофобия е създадена от съзнателното усилие да се заглуши критиката към ислямските практики, в частност апартейда на жените.

Конфликтите между мюсюлмани и християни датират отдавна в историята на света. Те са свързани с два пътя - през Средиземноморието и по суша през Балканите.

Така се е случило, че България е на пътя между двете религии. Движението е било двупосочно, което е дало възможност на българите да имат досег и до двете държавни концепции - източната и западната. Точно оттук идва уникалността на българския модел.

Просто България е била фронтова държава между двете религии – Християнство и Ислям.

При сегашните комуникации обаче, фронтови държави са почти всичките европейски държави. Контактите между двете религии /музика, арт, мода, кулнания и др./ са дотолкова увеличени, че на практика се създава една нова смесена култура.

В същото време големи маси мюсюлмани живеят трайно в страни като Франция, Германия, Испания, Италия, Великобритания и др. Смесените бракове не са изключение. Какво е бъдещето на тези деца, родени от християни и мюсюлмани? Няма да е далеч денят, когато те ще поискат особен статут, тъй като културно и битово те на практика се явяват носители на две ценностни системи - християнска и мюсюлманска.

В България има един невероятен случай, когато е правен опит да се обединят двете религии точно от такъв потомък на двете религии. Става дума за наследника на Шишмановия род по женска линия и потомък на султана шейх Бедредин. Той дори успява да създаде такава държава с нова религия, макар и за съвсем кратко време през 15 век. Следователно, той е създал такава концепция за съвместно съжителство между християни и мюсюлмани, която е работила.

Българското Правителство като цяло спазва свободата на вероизповедание, но има съобщения за намеса на правителството в религиозни спорове и за нетолерантност от страна на местните власти.

Повечето регистрирани в България религиозни групи не срещат никакви пречки по отношение на религиозни ритуали, традиции и практики. В страната действат две православни семинарии, еврейско училище, три ислямски училища, ислямски университет, мюсюлмански културен център, протестантска семинария и два теологични факултета във висши учебни заведения.

Правителството спазва религиозните празници на Българската православна църква и се съобразява с празниците на останалите религиозни групи. Няма и данни за дискриминация спрямо отделни религиозни групи при реституцията на собственост, национализирана по време на комунистическия режим.

Конституцията забранява създаването на политически партии на религиозна основа.

В обектите на българските въоръжени сили е забранена всякаква религиозна дейност, но военните могат да участват в религиозни събития като частни лица.

Няма съобщения за осъдени или арестувани по религиозни причини. Дискриминацията, преследването и общата нетолерантност в обществото, особено в медиите, по отношение на някои нетрадиционни религиозни групи, все още остава проблем.

Регистрирани са случаи, при които местните власти са отправяли предупреждения, засягащи действията на религиозни групи като Свидетелите на Йехова, мормоните и други, които се описват като "опасни секти".

Приетият в страната ни през 2002 г. Закон за вероизповеданията на практика обяви извън закона т. нар. **алтернативен Синод на Българската православна църква**. Според закона отцепниците от регистрирана религиозна група нямат право да използват същото име или да предявяват претенции за собственост, посочват авторите на доклада.

Посочените констатации поставят темата за религиозната свобода в контекста на качеството „фундаментално право“ и пораждат поредица от сложни въпроси, отнасящи се до същината на човешките права и правото като регулативна нормативна система въобще.

Следвайки изложеното по-горе, фундаменталният характер на правото на религиозна свобода може да бъде обяснен обективно с неговата особена значимост за живота на обществото, в някаква степен като едно рационално разкриващо се естествено право по думите на Волф. В крайна сметка, въпросът, „Кой твори правото и му придава съответните качества?“, със своята противоречивост, за щастие, не е единствена предпоставка да се отдаде дължимото на човешките права, в т. ч. и религиозната свобода, за да бъдат подредени на приоритетното си място в системата на съвременното позитивно право. Те се налагат в правния мир преди всичко със своето физически фундаментално значение за нормалното протичане на живота на човечеството както в национален, така и все по-осезаемо в глобален мащаб.

Цивилизованите общества не признават и не защитават човешките права от никакви ирационални съображения на изисканост, добро възпитание и чувствителност, а от напълно прагматични подбуди. Те се проявяват във видимия спектър на обществения живот като рационална *causa sine qua non*; не морално и онтологично, а прагматично условие за оптимално функциониране на човешкото общество, пазарната икономика и мирното съжителство между гражданите и народите на един свят на растяща взаимозависимост.

И в края на краищата, няма ли различната религия чертае гранични линии на напрежение между цивилизациите, които картографира Хънтингтън? Не са ли религиозните различия и взаимна подозрителност, които днес в 21 век, в ерата на глобализма от всякакъв характер? Защо не говорим вече за една световна цивилизация, а все още за цивилизации? Дори се наблюдават обратни на досегашните процеси на културна глобализация по западен образец.

Видим е ренесансът на идентичността преди всичко на нехристиянските източни култури, иманентна част от който е враждебното противопоставяне на Запада.

Трябва трезво да си даде сметка, че светът се глобализира като се стандартизира технологически и икономически, докато в културната област се наблюдават процеси на задълбочаваща се фрагментация. А това създава днешните напрежения, рискове и несигурност. Оказва се, че глобалната технологична революция и стандартизация сами не способстват за световния просперитет, мир и разбирателство. Те само увеличават силата на същинските различия, в частност и на религиозните и ги правят още по-разрушителни.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ:

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *АКО ТВОЯТА РЕЛИГИЯ Е РАЗЛИЧНА.*

ПРЕДИСТОРИЯ: Малката Тони на 9 г. Всяка неделя е на църква с баба си. След литургията, по време на която свещеникът говори за любов и приятелство, Тони разказва на баба си за най-добрата си приятелка Сара и казва: "Сара не ходи на църква, защото е еврейка". Бабата отговаря на Тони, че ще е хубаво да си намери "по-добра" приятелка. Малката Тони изобщо не разбира думите на баба си. Защо трябва да търси друга приятелка, като вече си е намерила най-добрата? Но Все пак решава да е по-предпазлива при срещите си с нея. Наближава нейният рожден ден и тя не може да реши да покани ли на своя празник Сара или не.

СЦЕНА 1. Тони е в класната стая. Разговаря с две момичетата от класа, че идната събота ще празнува рождения си ден. Сара е наблизо и чува тази новина. Усмивната са приближава към Тони и ѝ казва, че няма търпение да ѝ поднесе подаръка за рождения ѝ ден. Тони високомерно казва, че всъщност Сара няма да бъде сред гостите ѝ. Сара недоумява и пита за причината за решението на Тони. Тони казва, че баба ѝ и е обърнала внимание на факта, че те са много различни – защото Сара не изповядва християнската вяра. Сара се натъжава. Усеща погледите и на другите си две съученички. Казва, че не разбира – как досега Тони е дружала с нея, а изведнъж се отдръпва от приятелството им.

СЦЕНА 2. Тони е в дома си. Спомня си за случката със Сара в училище. Спомня си и за хубавите им разговори и игри. Става ѝ тъжно. Исква ѝ се да се обади на Сара, но баба ѝ е в стаята. Решава да го направи „скришом”. Отива в другата част на стаята и избира номерът на Сара. Започва да говори с нея. Баба ѝ, дочува името на Сара, става гневно, насочва се към Тони и грабва телефонът ѝ от ръката. Заплашва я, че Господ ще е накаже, задето общува с друговеци.

СЦЕНА 3. Сара не идва вече трети ден на училище. Започват шушукания в класа, че „еврейката” се е уплашила от Тони.

В класната стая влиза майката на Сара. Говори с учителката, че Сара е в болница. Направила е опит да се самоубие. Изпаднала е в криза. Непрекъснато повтаряла на родителите си, че нея никой няма да я избира за приятел, защото е еврейка, различава се от всички останали по религията си. И вчера вечерта е изпила флакон с лекарства. Намери ли са я в безсъзнание в банята.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. Често срещано явление ли е дискриминирането на хората по признака вероизповедание?
2. Кой носи отговорност да не се случват прояви на религиозна дискриминация в училище?
3. Защо бабата на Тони се противопоставя на приятелството на внучката си с еврейката?

4. Върнете се на разиграния ролеви инцидент и помислете, какво е можело да направят „двете свидетелки” при разговора на Тони със Сара, за да има благоприятен изход този конфликт?
5. Ако можете да се срещнете с бабата на Тони какво бихте й казали?
6. Какво бихте казали и на майката на Сара?
7. Какво може и трябва да се направи, за да се гарантира правото за свободно изразяване на религията!

Тема 4. ДИСКРИМИНАЦИЯ НА РАСОВА ОСНОВА

Ключови теми	Дискриминация, ксенофобия, насилие, трафик, права на човека
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Стимулиране на интереса към правата на човека и расизма. 2. Развиване на уменията за демократично участие, комуникация и сътрудничество. 3. Разбиране на чувствата на расово дискриминирането и развитие на умения за съпричастност към негативните им преживявания 4. Осъзнаване на чувството за собствена отговорност при подкрепа на опитите за противопоставяне срещу расизма в човешките взаимоотношения.
Методическа обосновка	Дейността е насочена към провокиране на участниците към наблюдателност за регистриране на случаи на расова дискриминация в социалното пространство. Участниците са поставени пред дилемата за „заемане на позиция” при изразяване на мнението си, относно расовите различия. Освен това тя включва дискусия и се занимава със следните теми: • Затрудненията за идентифициране на границите на собствената културна перспектива; • Расовите стереотипи като бариера за глобализацията; • Моделите ограничаване на расистките прояви в училище и извън училище.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу дискриминацията • Правото на свобода на мисълта, съвест и раса.
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Доброволци, които ще представят ролевата игра • Примерен събитийен сценарий по темата /Материал 1./ • Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте ролевия инцидент, представен в материал 1 и ако е необходимо, го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Изберете доброволци и им възложете задачата да разиграят в роли описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: „КУКЛАТА С ДРЪПНАТИТЕ ОЧИ”

ПРЕДИСТОРИЯ: Жана е на 14 г. Живее в дом за деца лишени от родителски права. Майката на Жана е виетнамка. Изоставя я в дома още след раждането. Учила е в България. Сега Жана не знае дали майка и в България. Жана не обича училището и живота си в Дома. Всички ѝ викат «Куклата с дръпнатите очи». Срамува се от вида си: дребничка, с много прави, дълги коси, с обло лице и очи като «цепки».

Наскоро се е запознала с един добър човек. Той като че ли наистина проявява загриженост към нея. Уверява я, че може да ѝ помогне да успее в живота си. Само трябва да му се довери. Ще я заведе в Холандия. Там тя ще работи в ресторант и ще печели по 100-150 евро на ден. Ще може да си купува обувки, дрехи, гримове.

СЦЕНА 1. Жана споделя на най-добрата си приятелка Катя за познанството си с добрия човек. Разказва ѝ за неговото предложение. Жана мотивира приятелката си да избягат от Дома. Катя е объркана. Казва, че това не ѝ звучи много вероятно. Смята, че едва ли чужд човек ще тръгне „ей така” да прави добрини на две момичета и то от Дом. Жана се ожесточава и обвинява Катя в предателство. Казва на Катя, че и тя е като всички други – само се ѝ прави на „приятелка”. Смята, че Катя също се срамува от Жана, от виетнамския ѝ произход и външност.

СЦЕНА 2. На другия ден Катя иска среща с класната си ръководителка. Разказва ѝ за последния си разговор с Жана. Споделя притеснението си, че Жана може да стане жертва на трафик.

Учителката успокоява Катя. Казва, че ще проучи информацията. Но същевременно изразява съмнение в достоверността на историята за „добрия човек”. Завършва разговорът с думите: „Катя, Жана просто иска да ти се представи като много важна. Защо изобщо дружиш с нея? Всички ти се чудят, толкова ли няма българи, че си тръгнала с тази виетнамка”.

СЦЕНА 3. На следващия ден Катя казва на учителката, че Жана не се е прибрала в Дома.

Учителката е разтревожена. Не знае как да постъпи. Обвинява Катя, че не е проследила Жана. В училището пристигат полицаи. Искат разговор с учителката. Казват ѝ, че Жана е намерена изнасилена в един подлез. Катя се насочва с юмруци към учителката, крещейки: „Аз ви предупредих. Вие сте виновна!”

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера” за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Жана?
2. Смятате ли, че Катя е постъпила правилно, за да предотврати включването на Жана в трафик?
3. Как оценявате позицията на учителката? Има ли в нейното поведение расистки прояви.
4. Има ли във Вашето училище прояви на расизъм? Спрямо кого?

5. Познавате ли хора от различна раса? Споделете това, което харесвате в тях!

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

СЪЩНОСТ НА РАСОВАТА ДИСКРИМИНАЦИЯ

Расовата дискриминация е дискриминация на основата на раса, цвят или принадлежност към етнос. Тя е нарушаване на човешките права. Фундамент на принципа на анти-дискриминация, са правата на членове на расови, етнически и национални малцинства на равенство и еднаква защита пред закона.

Международното право забранява расова дискриминация в различни аспекти и особено в областта на образованието, здравеопазването, жилищната политика, заетост и предоставянето и достъпа до обществени стоки и услуги.

Държавата има задължението да предотвратява, наказва и да търси решения срещу расовата дискриминация.

Най-общо казано, расизмът представлява поведение, думи или практики, които привилегироваат или поставят в неизгодно положение дадени хора поради техния цвят на кожата, култура или етнически произход. По-прикритите му форми са толкова опасни, колкото и явните.

Институционализираният расизъм представлява колективната невъзможност на дадена организация да осигури подходящо и професионално обслужване на определени хора поради цвета на кожата им, културата или етническия им произход. Той може да се види или открие в различни процеси, отношения и поведение, граничещо с дискриминация чрез непреднамерени предубеждения, невежество, нехайство и създаване на расистки стереотипи, което поставя хората от етническите малцинства в неблагоприятно положение. Прояви на расизъм и насилие могат да се случат във всяка институция, независимо от броя на учениците от различен етнически произход в нея.

Проява на расизъм е всеки инцидент, който се възприема за расистки от жертвата или от трето лице.

Следните действия могат да се разглеждат като прояви на расизъм:

- **Физически тормоз:** обхваща по-очевидните примери за брутални нападения или физическо сплашване на деца и възрастни от малцинствени групи, както и инциденти на „по-слабо“ сплашване, които имат кумулативен ефект.

- **Словесен тормоз:** най-очевидните примери са назоваването с обидни имена на хора от малцинствени групи и подигравки заради произхода или културата на даден човек (музика, облекло или начин на хранене). Може да има и други форми на словесен тормоз, които са по-незабележими и които идват от страна на учители, ученици или други възрастни хора, като например небрежни забележки от расистко естество, които са обидни.

- **Отказ за сътрудничество и неуважение:** отказът да се сътрудничи или да се покаже уважение към ученици, студенти, учители, обучители, младежки лидери и други представители на малцинствени групи от страна на хората училищната общност/образователната институция може да представлява проява на расизъм, ако съществува доказателство за мотивация от расистки характер или ако „жертвата“ възприема за мотив расизма. Неуважението може да бъде и непреднамерено, ако даден учител или обучител например проявява незнание за културните практики на даден ученик по начин, който кара жертвата да се чувства неудобно или подложена на тормоз.

Други прояви: расистки вицове или използване на расистка лексика, носене на расистки символи, значки, фланелки и др., писане на расистки графити, разпространяване на расистка литература или плакати, наличие на расистки или

фашистки организации в или около училището, или създаване на стереотипи от страна на възрастните, което може да доведе до дискриминация.

Много прояви на расизъм са далеч по-незабележими. Такива скрити действия често са най-трудни за откриване и противодействие. Много от проявите на расизъм спрямо ученици не стават в присъствието на учители или възрастни. Ето защо е много важно училищата да разработят стратегии, чрез които се гарантира, че всички членове на училищната общност проявяват чувствителност и поемат отговорност да сигнализират за такива прояви и да се борят с тях.

НОВ ДОКЛАД НА FRA РАЗГЛЕЖДА ДИСКРИМИНАЦИЯТА НА РАСОВА ОСНОВА

Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) днес оповестява доклад, посветен на дискриминацията срещу мюсюлманите в ЕС. Представените в доклада констатации са част от първото общо за ЕС проучване на дискриминацията и престъпленията на расова основа, на които са подложени имигрантите и етническите малцинства („EU MIDIS“), съобщават от агенцията.

Резултатите от проучването показват, че респондентите мюсюлмани са обект на сходни високи нива на дискриминация и преследване, както и останалите малцинствени групи, включени в проучването. Много случаи на расизъм не се съобщават на полицията или на други организации. Антидискриминационното законодателство се познава слабо и е налице липса на доверие в механизмите за подаване на жалби. Обхванатите от проучването мюсюлмани не считат, че религията е основната причина за дискриминацията, на която са подложени.

Наред с това, констатациите в проучването показват, че носенето на традиционно или религиозно облекло не повишава вероятността от дискриминация. FRA призовава правителствата на държавите-членки на ЕС да предприемат мерки за преодоляване на дискриминацията, включващи осведомяване на гражданите относно процедурите за подаване на жалби, подобряване на регистрацията на случаи на дискриминация и престъпления на расова основа, по-добро информиране на гражданите за техните права, насочване на повече ресурси за мерки за интеграция, особено такива, предназначени за младежите, както и укрепване на ролята и капацитета на достъпните механизми за съобщаване на инциденти, свързани с расизъм.

През последните 12 месеца средно един от всеки трима респонденти мюсюлмани е бил обект на дискриминация, а 11 % са станали жертви на престъпления на расова основа.

Най-високо равнище на дискриминация е установено в сферата на трудовата заетост.

Директорът на FRA Мортен Кьерум: „Високите равнища на дискриминация в сферата на трудовата заетост будят тревога. Трудовата заетост има ключово значение за процеса на интеграция. Тя е централен елемент от приноса на мигрантите към обществото и има решаващо значение за това този принос да бъде видим. Дискриминацията в някои случаи пречатства процеса на интеграция“.

Несъобщаване на част от инцидентите и липса на доверие в публичните органи

Както и други малцинствени групи, по-голямата част (79 %) от респондентите мюсюлмани не съобщават нито на държавни органи, включително полицията, нито на неправителствени организации, за инцидентите, свързани с дискриминация, и случаите на престъпления на расова основа. По-специално, младите респонденти мюсюлмани посочват, че нямат особено доверие в полицията като публична служба. Лицата, които не са получили гражданство, и тези, които са живели в съответната страна за по-кратък период, съобщават по-рядко за случаи на дискриминация.

Като цяло, 59 % от респондентите мюсюлмани са убедени, че „нищо няма да се случи или промени, при съобщаване за такива случаи“, а 38 % казват, че „това се случва непрекъснато“, поради което не си правят труда да съобщават за инцидентите.

Мортен Кяерум: „Това повдига редица важни въпроси: Налице ли е пасивно приемане на дискриминацията като част от ежедневието? По какъв начин се отразява това на социалната интеграция и сплотеността на общностите? Какво може да се направи за повишаване на доверието в публичните органи и полицията? На публичните органи е вменено задължението да подкрепят процеса на интеграция. Това включва повишаване на осведомеността на гражданите за техните права. Всички жертви на расистки прояви трябва да имат достъп до правосъдие - не само на теория, но и на практика“.

Проучването включва и въпроси за контактите с правоприлагащите органи, с цел да се установят възможни случаи на дискриминационно отношение. Средно 25 % от респондентите мюсюлмани заявяват, че през последните 12 месеца са били спирани от полицията. От тези, които са били спирани от полицията, 40 % считат, че са били спирани въз основа на етническата си принадлежност („използване на етнически профили“).

Етническата принадлежност е главното основание за дискриминация

Мнозинството от респондентите мюсюлмани, които са били обект на дискриминация през последните 12 месеца, са убедени, че причината за това е етническият им произход. Само 10 % заявяват, че според тях дискриминацията, на която си били подложени, е основана изключително на тяхната религия. Всъщност, носенето на традиционно или религиозно облекло (като например забрадка) изглежда не повишава вероятността от дискриминация.

Мортен Кяерум: „Като цяло, резултатите показват, че отношението към мюсюлманите се различава в голяма степен в зависимост както от етническия им произход, така и от страната, в която пребивават. Носенето на традиционно облекло не увеличава съществено вероятността от дискриминация. Лицата, които са придобили гражданство, и които са пребивавали в европейски държави за по-дълги периоди, са по-рядко обект на дискриминация. Например, 41 % от мъжете мюсюлмани, обхванати от проучването, които нямат гражданство на европейска държава, посочват, че са били обект на дискриминация, докато от мюсюлманите-граждани на европейски държави, само 27 % са били обект на дискриминация“.

Г-н Кяерум заключава: „Необходими са наистина достъпни механизми, чрез които жертвите на расизъм да могат с увереност да съобщават за инциденти. Поради това приканваме държавите-членки да подобрят регистрацията на случаите на дискриминация и престъпленията на расова основа, както и да укрепят допълнително ролята и капацитета на структурите за подкрепа. Например, държавите-членки трябва да направят необходимото националните органи по въпросите на равенството да могат да изпълняват задълженията си и да провеждат ефективна борба срещу дискриминацията“.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ:

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: „КУКЛАТА С ДРЪПНАТИТЕ ОЧИ”

ПРЕДИСТОРИЯ: Жана е на 14 г. Живее в дом за деца лишени от родителски права. Майката на Жана е вьетнамка. Изоставя я в дома още след раждането. Учила е в България. Сега Жана не знае дали майка и в България. Жана не обича училището и живота си в Дома. Всички ѝ викат «Куклата с дръпнатите очи». Срамува се от вида си: дребничка, с много прави, дълги коси, с обло лице и очи като «цепки».

Наскоро се е запознала с един добър човек. Той като че ли наистина проявява загриженост към нея. Уверява я, че може да ѝ помогне да успее в живота си. Само трябва да му се довери. Ще я заведе в Холандия. Там тя ще работи в ресторант и ще печели по 100-150 евро на ден. Ще може да си купува обувки, дрехи, гримове.

СЦЕНА 1. Жана споделя на най-добрата си приятелка Катя за познанството си с добрия човек. Разказва ѝ за неговото предложение. Жана мотивира приятелката си да избягат от Дома. Катя е объркана. Казва, че това не ѝ звучи много вероятно. Смята, че едва ли чужд човек ще тръгне „ей така” да прави добрини на две момичета и то от Дом. Жана се ожесточава и обвинява Катя в предателство. Казва на Катя, че и тя е като всички други – само се ѝ прави на „приятелка”. Смята, че Катя също се срамува от Жана, от вьетнамския ѝ произход и външност.

СЦЕНА 2. На другия ден Катя иска среща с класната си ръководителка. Разказва ѝ за последния си разговор с Жана. Споделя притеснението си, че Жана може да стане жертва на трафик.

Учителката успокоява Катя. Казва, че ще проучи информацията. Но същевременно изразява съмнение в достоверността на историята за „добрия човек”. Завършва разговорът с думите: „Катя, Жана просто иска да ти се представи като много важна. Защо изобщо дружиш с нея? Всички ти се чудят, толкова ли няма българи, че си тръгнала с тази вьетнамка”.

СЦЕНА 3. На следващия ден Катя казва на учителката, че Жана не се е прибрала в Дома.

Учителката е разтревожена. Не знае как да постъпи. Обвинява Катя, че не е проследила Жана. В училището пристигат полицаи. Искат разговор с учителката. Казват ѝ, че Жана е намерена изнасилена в един подлез. Катя се насочва с юмруци към учителката, крещейки: „Аз ви предупредих. Вие сте виновна!”

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Жана?
2. Смятате ли, че Катя е постъпила правилно, за да предотврати включването на Жана трафик?
3. Как оценявате позицията на учителката? Има ли в нейното поведение расистки прояви.
4. Има ли във Вашето училище прояви на расизъм? Спрямо кого?
5. Познавате ли хора от различна раса? Споделете това, което харесвате в тях!

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

Тема 5. ДИСКРИМИНАЦИЯ НА РОМИ

Ключови теми	Дискриминация, ксенофобия, насилие срещу роми, права на човека
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Обръщане с разбиране към нагласите на ромския етнос. 2. Насърчаване за идентифициране на ценностите на ромската традиция и бит. 3. Изследване на дискриминационното поведение на българските ученици, спрямо ромските деца в училище. 4. Осъзнаване на чувството за собствена отговорност при подкрепа на опитите за противопоставяне срещу дискриминацията на ромската етническа общност.
Методическа обосновка	Съдържателните акценти на тази примерна разработка са с фокус – проявите на дискриминация спрямо ромските деца. Дейността има за основна теза факта, че ромите са най-уязвената дискриминационна общност, като това важи с пълна сила и за образователните институции в страната. Участниците имат възможност да анализират собствените си предразсъдъци в дискусията след театрализираните дейности. Изисква се тяхната активност при споделяне на собствени удовлетворителни преживявания при срещата им с ромската култура.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу дискриминацията • Правото на изява на етническото многообразие.
Материали	1./ • Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Доброволци, които ще представят ролевата игра • Примерен събитийен сценарий по темата /Материал 1./ • Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте ролевия инцидент. • Възложете на доброволците задача да представят съвсем накратко ролево казуса в описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: БЕЗ ВИНА ВИНОВЕН

ПРЕДИСТОРИЯ: Гюнай е от ромски произход. Отскоро е в 6^{-ти} „в” клас. Преместил се е от съседното село, защото родителите му са останали без работа. Гюнай е единственият ром във випуска.

През последния месец в училището е имало няколко случая на джебчийство. Сега отново са изчезнали пари. Директорът е твърдо решен да разнищи случая и включва учителите в опитите да се открие крадецът. Подозренията, поне за последния случай, падат върху ученика Гюнай, който е нов ученик. Пристигнал е наскоро от съседно село.

СЦЕНА 1. Двама учители разговарят в класната стая. Единият изразява съмнение, че кражбите в училището са дело на „цигането”. Другият кима утвърдително с глава. И казва: „Добре, че, как му беше името на онзи – а, Гюнай не е в моя клас!”.

СЦЕНА 2. Разговор между бащата на Гюнай и Директорът на училището. В края на срещата бащата дава пари на Директора /пълният размер на открадната сума/.

СЦЕНА 3. Учителите от сцена 1. отново повдигат темата за кражбите в у-ще. Директорът е съобщил на единият, че бащата е възстановил открадната сума. Същият учител разглежда тази случка като признаване на вината, че Гюнай е извършител на кражбите. Събеседникът му съобщава, че е открито доказателство, че Гюнай няма нищо общо с кражбите.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера” за водене на дискусията след представлението. Нека този път дискусията протича след последователно след разиграването на отделните сцени. Изпълнителите на ролите остават на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

Въпрос след Сцена 1.:

1. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Директора?

Въпрос след Сцена 2.:

2. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на бащата? Смятате ли, че е редно да дава парите?

Въпрос след Сцена 3.:

3. Какво мислите за Гюнай по повод разкритието, че е несправедливо обвинен?
4. Познавате ли роми? Какво знаете за ромския етнос? Кои са битовите традиции и ценности на ромите?
5. Представете си, че сте единственият българин сред роми в класа, випуска! Как ще се чувствате?

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ЕТНИЧЕСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

София, 20 декември /БТА/

Дискриминацията по етническа принадлежност е най-често срещана според 68 на сто от българите, като този процент е по-висок от дела на хората, които твърдят, че дискриминацията в страната е проблем - тоест дискриминацията на етническа основа се приема за нещо нормално. Това показват данни от национално представително проучване на агенция "Скала" за отношението към малцинствените групи и дискриминационните нагласи в българското общество, представено на семинар в Боровец, организиран от Комисията за защита от дискриминация. Социолозите регистрират, че често дискриминационните практики се приемат за нещо нормално, дори и от хората, които са техен обект. Делът на българското мнозинство сред дискриминираните е по-нисък с около 8 на сто, в същото време делът на всички малцинствени групи сред дискриминираните нараства, като при ромската общност се удвоява.

Въпреки че малцинствата по-често са обект на дискриминация, във всеки три от четири случая жертва на дискриминация е бил представител на българската етническа общност. 27,6 на сто от турците са били жертва на дискриминация, тоест тази етническа общност е дискриминирана с около 60 на сто по-голяма честота, отколкото средностатистическия български граждани, показват данните. 38,5 на сто от анкетираните турци споделят, че са били жертва на етническа дискриминация, 12,5 на сто - на физически тормоз, 17,3 на сто - на психически тормоз. По 11,6 на сто от турците смятат, че са били дискриминирани по религиозни убеждения и по образование. 37,7 на сто от турците не биха одобрили решението на детето си да сключи брак с българин/ка.

Резултатите отчитат противоречиво отношение на турците към ромите - 54,6 на сто от турците не биха записали детето си в училище с роми, 51,6 на сто не биха си купили къща в ромски квартал, 36,1 на сто не биха работили в една стая с роми, 34 на сто не биха създали приятелство с роми, 69,8 на сто не биха подкрепили решението на детето си да сключи брак с роми. 52,5 на сто от ромите са били жертва на етническа дискриминация, 28,1 на сто - по образование, 11,9 на сто - по имуществено състояние. 55,2 на сто от ромите твърдят, че живеят по-зле от останалите хора в България, а 62,1 на сто смятат, че много често или понякога попадат в ситуации, които накърняват правата им.

Като цяло ромите са по-зле настроени към турците, отколкото към българите, коментират социолозите. 5,2 на сто от ромите не биха си купили къща в квартал, населен предимно с българи, почти същият е делът (5,1 на сто) на ромите, които не биха записали детето си в училище предимно с българи. 8,5 на сто не биха създали приятелство с българи, а 25,4 на сто не биха одобрили брак на детето си с българи. За сравнение 29 на сто от ромите не биха си купили къща в квартал населен предимно с турци, 27,6 на сто - не биха записали детето си в училище предимно с турци, 25,5 на сто - не биха създали приятелство, а 27,2 на сто - не биха одобрили детето им да сключи брак с турци.

УЧИЛИЩНИ НАГЛАСИ НА РОМСКИТЕ ДЕЦА

“Циганските” училища в България

Масовото привличане на ромите в българската образователна система започва едва през втората половина на 40-те години на XX в., по-точно от 1946 г. До тогава като правило циганските деца не са посещавали или са посещавали рядко училище, а неграмотността сред ромското население е била изключително висока. От 1946 г. започва изграждането на т.нар. “квартални” или “цигански” училища. Те се установяват в големите ромски квартали и махали и за първи път масово ромските деца влизат в училище. През следващите две десетилетия тези училища изпълняват успешно важната задача да образуват ромското население (не само децата, но и техните родители: към училищата се провеждат курсове за неграмотни) и като резултат от дейността им образователното ниво на циганите постепенно доближава това на останалите етноси в България.

Като правило тези квартални училища се посещават изцяло от ромски деца и някои от тях са именувани “училища за деца с нисък жизнен стандарт и култура”. След първите две десетилетия от съществуването им кварталните училища започват да изпълняват регресивна функция. Поради по-ниския жизнен стандарт на учениците учебния процес в тях започва да се свежда само до огромотяване и до даване на трудови и технически умения, като останалите знания се “претрупват” или често напълно изпускат. Учителите – етнически българи – се приемат с недоверие от ромите и поради непознаването на ромската култура също се отнасят с недоверие към тях. Материалната база безнадеждно остарява. Така “циганските” училища продължават да огромотяват, но образованието, което дават спира на нива много по-ниски от тези на останалите училища. Този факт се засилва още повече от тенденцията през 70-те години тези училища да бъдат превърнати в училища със засилено трудово обучение.

През 90-те г. както МОН, така и “третия” сектор започват да работят за постепенното преодоляване на изостаналостта на “ромските” училища и за тяхната “десегрегация”. През 1992 г. МОН обявява необходимостта по-ниско стандартната програма в “циганските” училища със засилено професионално обучение да се замени с националната учебна програма и започват действия в тази насока. През м.април 1999 г. по инициатива на множество неправителствени организации Министерският съвет приема “Рамкова програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество”, където на образованието и особено на десегрегацията на “циганските” училища се поставя акцент. През 2000 г. във Видин, а през 2001 г. в още ред други градове започват проекти на неправителствени организации за десегрегация – преместване на ромските ученици от кварталните в нормални (смесени) училища, където те учат заедно с българчета и имат възможност да получат равностойно образование.

Днес ромските деца се учат в четири типа училища: (виж Нунев 2001)

1. Квартални училища за ромски деца – По експертни данни близо 70 % от ромските деца, живеещи в градовете постъпват в такива училища. Те са начални или основни. Като правило материалната им база е в окаяно състояние, фасадите и класните стаи – неприветливи и полуразрушени, а нивото на обучение е значително занижено. В тези училища учат или само роми, ли 5-10 % други ученици, които постъпват в тях за да изкарат по-висок успех или заради хулигански прояви.

Основен “дефект” на тези училища е не само ниското и неконкурентно образование, което предлагат. Изключително неблагоприятно следствие е това, че те затварят “омагьосания кръг” ромско семейство – ромска махала – ромско училище. Като резултат децата преминали през тези училища “за цял живот остават неконкурентноспособни за по-високите степени на обучение и нещо по-лошо: ромчетата съжителстват с връстниците си от мнозинството в една обща родина, един град, а понякога и в един квартал, без да се познават!” (Нунев 2001).

Много такива училища има в Сливен, Ямбол, Пазарджик, Стара Загора, Пловдив, София, Видин, Плевен, Шумен и др.

2. Селски училища – не без основание повечето експерти ги включват в групата на “кварталните” училища: в тях също учат основно роми, материалната база и там е в окаяно състояние и т.н.

Ние обаче предпочитаме да отделим тези училища в отделна група. Първо, те не са изкуствено образувани и “сегрегирани”, както кварталните. В много градове могат да се видят квартално “цигански” училища в непосредствена близост с нормални общообразователни училища. В този случай наистина става дума за “сегрегирани” училища. Но при селските училища не е така – там ромските ученици са голям процент (или дори 100 %) по съвсем естествени причини – българското население застарява и само ромите в съответното село имат деца. Напр. в училището в с. Водолей, Великотърновска община през 50-те и 60-те години са преобладавали българските ученици. Днес от обучаващите се в него 96 деца само 2 са българчета, а другите 94 – ромчета. През тази учебна година двете българчета завършват основно образование и от следващата учебна година училището ще бъде със сто процента ромски ученици. Очевидно в този случай не можем да говорим за изкуствено сегрегирано училище.

Второ, при селските училища не би могла да се приложи десегрегация от типа, който се разгръща в големите български градове. Ако тези училища бъдат закрити, децата ще спрат да посещават училище по чисто икономически причини и по този начин процента на непривлечените ромски ученици ще достигне рекордни височини. В този случай именно закриването на училището ще бъде изкуствено. Ако се върнем на посоченото по-горе основно училище в с. Водолей – най-близкото градско (т.е. несегрегирано) училище е на повече от 20 километра. Не повече от 3-4 ромски семейства в селото ще могат да си позволят да дадат основно образование на своите деца. При това не отчитаме другите фактори – като попадането в чужда среда и т.н., които биха спрели и голяма част от финансово обезпечените семейства да изпращат децата си всеки ден на път.

Образователното ниво на селските училища с голям брой ромски ученици не е чувствително по-ниско от образователното ниво на останалите селски училища. През последните години по обективни причини – високата безработица сред младите учители – в селските училища с голям брой ромски ученици попаднаха много млади специалисти, които работят с енергия и разкрепостеност, непритежавани от по-старите учители. Но факта, че в българските университети студентите не получават никакви познания за ромите създава сериозни пречки пред работата на тези млади специалисти в ромска среда.

3. Смесени училища – част от ромските деца учат в училища, където има и голям процент български (а някъде – и турски) ученици. Тези училища са в много по-добро положение от кварталните ромски училища – по-добра материална база, нормален учебен процес и т.н. Процесът на десегрегация, подет от неправителствените организации цели пренасочване на ромските ученици от кварталните към смесените училища, където те ще имат възможност да получат равностойно образование.

“Разумното смесване на българските с ромските деца, при което ромските не надхвърлят 30-35% е най-добрата практика за интегриране на ромските деца към българското образование и култура изобщо. Този тип смесване не позволява спад в нивото на обучение на българските деца и същевременно предразполага към добри условия за бърза еманципация на ромските.” (Нунев 2001).

Все повече обаче в смесените училища се забелязва една силно негативна тенденция – поради това, че българските (и турските) ученици не знаят нищо за ромските, а в учебното съдържание не са застъпени такива теми, все по-често спрямо ромчетата се проявява негативно и дори ксенофобско отношение. Слава Богу, това все още е рядкост. Но успоредно със смесването на училищата е нужно да върви и процес

на отваряне на българската образователна система към ромската проблематика за да бъдат тези негативни тенденции прекършени още в зародиш.

4. Училища с преобладаващ брой български ученици с профилирани паралелки – В елитните училища (езикови гимназии, престижни техникуми и др.) броят на ромските деца е незначителен. Те са много добре интегрирани и показват резултати, които в никакъв случай не отстъпват на резултатите, показани от другите ученици. Поради малкия брой на ромските деца в тези училища, спрямо тях не се проявяват негативни настроения или ако има такива – те са слаби.

5. Специални училища – Не е тайна, че голяма част от учениците в т.нар. “специални” (и особено в “помощните”) училища са роми. Също така не е тайна, че в повечето случаи те не са за там, защото развитието им е съвсем нормално. За съжаление много ромски родители дават децата си в такива училища, поради специалните грижи полагани за тях -подсигурена храна, дрехи, облекчено учебно съдържание и т.н. Освен това комисиите по подбора на тези ученици не отчита ред културни разлики – напр. слабото познаване на български език и т.н.

Очевидна е необходимостта да се спре порочната практика здрави ромски деца да бъдат изпращани в такива училища, защото по този начин те губят всякакъв шанс за качествено образование.

Двамата автори на настоящата книга са учители в училище от 4-я тип: “Училища с преобладаващ брой български ученици с профилирани паралелки”. Имали сме възможност многократно да наблюдаваме добрите резултати, които показват ромските ученици в нормална среда. Но нашата загриженост е насочена основно към селските училища, защото те все още остават незабелязани (в сянката на кварталните цигански училища), спрямо тях не се прилага никаква целенасочена политика, а в тях се обучават много голям процент от ромските деца на България.

Ромските общности и образователните нагласи на ромските деца
Обичайно представата за образователната нагласа на ромските ученици е унифицирана – отнася се за всички цигани. Това е твърде наивно: както посочихме в Първа глава големите ромски общности се различават не само по диалектите, които говорят, но и по ред елементи на своята социална организация и култура. Някои от тях (напр. йерлиите) са уседнали от столетия, докато други (калдарашите) са били чергари до средата на 50-те години и т.н. Това има пряко отношение към образователните нагласи: в единия случай образованието като ценност е пуснало по-дълбоки корени. При някои ромски общности все още е запазена традицията да се “купуват” и “продават” булки (някои бакърджии и бургуджии) и това също има пряко отношение към спирането на момичетата от училище и т.н.

За учителя е важно не просто да познава традициите и обичаите на различните ромски групи, но също така да ги свързва с тяхното отношение към образованието и да ги използва в своята работа с ромските ученици и техните родители. По-долу сме посочили някои най-обща характеристики на отношението, което различните ромски общности в България имат към образованието. Тези характеристики са изключително условни и не трябва да бъдат приемани като стопроцентова монета! Те могат да ни дадат само най-обща ориентация, защото образователните нагласи днес зависят много по-силно от семейството, отколкото от групата. В една и съща общност, в една и съща група, дори в едно и също село или махала може да има семейства с твърде различни нагласи спрямо образованието.

Йерлии: Поради уседналия си начин на живот от поколения насам, йерлиите са ромската общност, която най-отдавна е била привлечана към българската образователна система. Както родителите на днешните ромски деца, така и техните родители са посещавали под една или друга форма училище или поне курсове за ограмотяване. Поради тази причина образованието вече се е превърнало в ценност за немалка част от тях.

Казвайки това, веднага трябва да направим няколко уточнения. Въпреки, че са уседнали от векове до средата на 40-те години на 20 в. йерлиите не са посещавали училище с изключение на единици. Така че първия сериозен досег с образователната система е бил едва по времето на дядовците и бабите на днешните ромски ученици, или в най-добрия случай – по времето на техните прадеядовци и прабаби. Шестдесет години са все пак твърде кратък период за да се утвърди образованието като сериозна ценност. Още повече, че най-старите йерлии, които са посещавали училище всъщност са посещавали само курсове за ограмотяване.

От своя страна следващите поколения йерлии – родителите на днешните деца – са посещавали т.нар. квартални цигански училища. Там учебният процес е бил в известна степен по-формален и занижен, практика е било учениците да отсъстват често, по няколко дни за да помагат на родителите си в работата. Затова днес те осъзнават, че децата им е добре да завършат поне основно образование, но не проявяват сериозна загриженост към учебния процес и обикновено ангажират учениците с допълнителна работа, така както са били ангажирани и те от своите родители преди години. Естествено това затруднява обучението на децата.

Именно сред йерлиите бедността, безработицата и икономическите затруднения са най-силни, поради което много деца не посещават изобщо училище, или отпадат още в първите класове. Техните родители обясняват това с думите, че дори и да има образование, детето пак ще е безработно като тях.

За съжаление сред йерлиите не са запазени потестарни форми (подобни на мешерето при калдарашите), с които учителят да може да контактува за по-ефикасното привличане и задържане на децата в училище.

Бихме препоръчали на учителите работещи с деца-йерлии да контактуват с родителите на всички деца (особено с техните майки). При тези контакти е добре да се обяснява, че без образование детето губи напълно всякакъв шанс за работа и ще се различава от всички други деца в България. Добре е също така на родителите да се обяснява, че за да може ученикът да постигне реални знания, той трябва да посещава системно учебните часове, а също така да посещава занималня (ако в училището има такава).

Макар да липсват стопроцентови “лекарства” срещу непривличането, отпадането и ниския успех на ромските ученици в случая с децата йерлии тези проблеми могат да бъдат решени с:

1.Организиране на занималня – това ще гарантира на учениците свободно време за подготовка, което иначе може и да не получат, поради ангажирането им с допълнителна работа в къщи.

2.Подсигуряване на учебни помагала и тетрадки – повечето от родителите живеят наистина в мизерия и нямат възможност да закупят за децата си учебници, тетрадки, химикали и т.н.

3.Подсигуряване на безплатна закуска или обяд за децата – Наличието на нещо такова в училище ще е силен стимул за родителите не само да не спират децата, но дори да ги насърчават да посещават училище.

Смятаме, че при наличието на тези три условия учениците йерлии ще посещават системно училище и ще показват добри резултати. Разбира се тези условия (особено 2 и 3) едва ли са по силите на който и да е общински бюджет. За тях средства трябва да се търсят от български и чужди донори, неправителствени организации и фондации. Но също така е важно да се разбере, че българското правителство също трябва да вземе отношение по въпроса. Третият сектор не е толкова силен, че да подпомогне всяко училище, а и това не е негова работа. Българската държава трябва сериозно да прецени дали иска да инвестира в образованието на всички свои граждани и по този начин да се предпази от нарастващата неграмотност и маргинализация сред цели слоеве от населението.

Тук е редно да отбележим и още нещо – тези три условия трябва да бъдат подсигурени не само на ромските ученици, но и на социално слабите деца от другите етноси. Недопустимо е да се извършва сегрегация с обратен знак, като се подпомагат само бедните ромски ученици, защото това ще събуди омразата на българските и турските деца.

Калдараши: Икономическите трудности, които характеризират на практика почти всички ромски общности в България се отнасят в най-малка степен за калдарашите. Част от тях са сравнително богати, живеят в охолни и красиви жилища. Образованието не е толкова голям икономически проблем за тях. Но до средата на 50-те години на 20 в. калдарашите са били чергари. Това е причината, поради която бабите и дядовците на днешните калдарашки деца не са посещавали училище и често са неграмотни. В резултат на това образованието не е толкова утвърдена ценност сред тях.

До средата на 90-те години (а някъде и до днес) сред калдарашите са били добре запазени някои занаяти и дейности – бакърджийство, изливане на асфалт и покриви, търговия с мед – и те са получавали добри доходи от тях. Това допълнително е засилило леко-пренебрежителното им отношение към образованието, защото на практика нито бабите и дядовците (често неграмотни или посещавали само курсове за ограмотяване), нито пък родителите на днешните калдарашки деца са изкарвали доходите си благодарение на образованието, което са получавали.

Допълнителен проблем се явява запазената традиция да се “продават” и “купуват” булки, поради което много често родителите умишлено не пускат дъщерите си на училище или ги спират след началния курс.

От друга страна тези калдараши, които са посещавали училище от 60-те години насам са завършвали най-вече смесени, а не квартални училища. Това се дължи на факта, че калдарашите живеят на малки групи сред останалото население. Те са получили качествено образование и поради относителната си финансова обезпеченост са имали възможност да завършат средно, а понякога – дори висше образование! – нещо, което почти не се среща сред останалите ромски общности. В крайна сметка, като резултат от всички тези фактори при калдарашите се наблюдава едно много любопитно положение спрямо образованието: те в най-голяма степен не посещават училище или не вземат дори основно образование. В същото време има множество студенти-калдараши и вишисти-калдараши.

Важна особеност при ромите-калдараши е, че на много места при тях има запазен цигански съд-мешере. Мешерето е потестарна форма, която има правомощията да разрешава конфликти и спорове между самите роми. Старейшините от мешерето (наричани често “черибашии” или “цигански кметове”) имат силно влияние сред останалите калдараши и тяхната дума определено се чува.

Бихме посъветвали учителите, работещи с деца-калдараши да търсят контакти със старейшините от мешерето. Добри би било ако те под някаква форма бъдат привлечени към училищните настоятелства и бъдат направени съпричастни с проблемите на училището. Ако те бъдат убедени, че децата трябва да посещават училище процента на привлечените деца ще скочи рязко.

На родителите-калдараши трябва да се обяснява, че в училище дъщерите им ще бъдат на сигурно място, а синовете ще получат нужните знания за да могат по-успешно да развиват занаятите и дейностите на своите бащи, да могат да търгуват с изделията, които изработват и да печелят от това. При разговори с тях водеща трябва да бъде тезата, че ученият човек не може да бъде мамен от посредници, а сам има знанията да продаде изгодно продукцията си.

Трябва да отбележим, че през последното десетилетие животът на много калдарашки общности се промени чувствително. Голяма част от дейностите, извършвани от тях постепенно западнаха, което доведе до рязко обедняване. В резултат

на това все по-често се загърбва традицията да се “купуват” булки и връзките между отделните родове се изоставят. А това води до загърбване и на мешерето.

Рудари: За рударите в най-малка степен могат да се дават описания и напътствия, касаещи техните образователни нагласи. Причината за това е, че в различните региони на България те живеят по доста различен начин; някъде усядането им започва още в началото на 20 век, а другаде – едва през 50-те години; някъде са почти успешно интегрирани, а другаде – не и т.н.

Повечето рудари живеят изключително бедно и вече са изоставили традиционните занаяти на предците си – правенето на копани, лъжици или мечкарство (маймунарство), защото те не им носят доходи. Въпреки бедността те изпращат децата си на училище (разбира се – има и много изключения) и държат на образованието. Там където има много непривлечени или отпаднали деца е удачно да се приложат трите инициативи, които посочихме при йерлиите – особено закупуването на учебници и тетрадки и подсигуряването на закуска (обяд).

Видовете ромски семейства и образователните нагласи
Образователните нагласи зависят не само от традициите и обичаите на съответната ромска общност. В не по-малка степен те зависят и от характера на самото семейство, в което израства детето - доколко в семейството са запазени традициите и традиционния морал, доколко ясни и установени са ролите на родителите и децата и т.н.

Йосиф Нунев разделя ромските семейства на три вида: традиционни, аномирани и модерни (Нунев 1998: 23).

Традиционните семейства “са твърде близки като подредба, йерархия на взаимоотношенията, основни ценности и т.н. до патриархалното българско семейство от миналото. В тези семейства нравствено-емоционалният свят на детето е богат, имат силна нагласа към положителна ценностна ориентация и добри възможности за бърза адаптация към умствен труд.” (Нунев 2001). В традиционните семейства е значително по-висок процентът на децата, които се ориентират към т.нар. духовни ценности (за които ще говорим по-долу) и като цяло образованието се възприема като нещо нужно и добро – както от децата, така и от техните родители.

По мнението на Й. Нунев около 60 % от ромските деца растат в традиционни семейства. По всяка вероятност най-голям брой традиционни семейства живеят в селски условия или в малките градове.

Децата от традиционните семейства са най-добрата среда за преподаване на ромски фолклор. От една страна той им е близък, защото те са в по-голяма степен съпричастни с традициите на предците си, а от друга страна – дори и да не познават тези традиции (което е често срещано явление), то ценностите, които утвърждава ромския фолклор са ценностите, с които растат тези деца.

Аномирани семейства са тези семейства, които са се откъснали от традициите на предците си, от собствената си култура и етнически характеристики, като в същото време не са възприели нови. В тези семейства се е получил своеобразен “духовен вакуум”. Ролите на родителите не са ясно отграничени, като често единият родител изоставя семейството. Мизерията и мръсотията започват да се възприемат като нещо нормално, поради бедността и най-вече – поради липсата на утвърдена ценностна система, която да ги отрича.

Децата от аномираните семейства растат в една нездрава среда. Те се ориентират към т.нар. “материални ценности”, възприемат основно онова, което ги учи улицата. Именно при тях често срещано явление е склонността към побоища и кражби.

Причините за аномирането на много ромски семейства са разнообразни. Най-важни може би са икономическите трудности, които оставиха без препитание огромна част от ромското население и го обрекоха на мизерия. Естествено това засилва склонността към изоставяне на традиционните ценности и към девиантно (често – престъпно) поведение. Много важна причина е и откъсването на някои млади семейства

от общността. Попадайки в нови условия, заобиколени от български или турски семейства, които най-често се отнасят недружелюбно към "циганите", с презумпцията, че са крадци, ромските семейства губят възможност за контрол от страна на общността и в същото време не получават подкрепа от новата си среда.

По мнението на Й.Нунев около 35 % от ромските деца растат в условията на аномирани семейства. Такива най-често се срещат в големите градове, където социално-икономическите условия, в които живеят ромите са по-лоши и от тези в селата.

Децата от аномираните семейства по принцип странят от учебния процес. Те или не посещават изобщо училище, или отсъстват често. Сред тях преподаването на ромски фолклор е сравнително по-трудно, защото неговите ценности са им чужди. Но точно сред тях това е изключително необходимо за да могат отново да получат положителна ценностна ориентация и по този начин да бъдат приобщени към училището.

Модерните семейства са малък процент от ромските семейства – 5-6%. Те са семейства на родители, получили полувисше или висше образование. Естествено в тези семейства образованието е на почит, децата растат в здрава семейна среда и са силно съпричастни към учебния процес. За съжаление модерните семейства са малък процент поради силното желание на образованите роми да отрекат ромския си произход и да се идентифицират с друг етнос (сред образованите роми това най-често е българския етнос). Икономическите трудности днес създават сериозни пречки пред ромите да придобият висше образование и затова по-всяка вероятност процентът на модерни семейства все повече ще намалява.

Структура на ромското семейство и образователни нагласи

За да разберем по-правилно образователните нагласи на ромите в България е нужно да слезем с още едно ниво по-ниско и да видим по какъв начин влияе структурата на самото семейство (наличие или неналичие на родител, брат, сестра и др.) върху образователните нагласи на ромското дете. За целта ще представим и анализираме данните от социологическо проучване, проведено от Енчо Герганов и Христо Кючюков сред ромски деца и техните родители, публикувани в книгата на посочените автори "Образователни нагласи на ромите в България". Разбира се, трябва да имаме в предвид, че тези данни са твърде относителни: изследването е проведено през учебната 1996/1997 г. в София, Стара Загора и Чирпан. Т.е. обхванати са райони само в Южна България, като са изследвани деца от т.нар. "квартални училища". При това - преди 5 години. В Североизточна и Централна България ромите учат в т.нар. "селски училища", изминалото време също не е малко. Но все пак в основни линии данните от посоченото проучване са меродавни, поради което ги излагаме тук.

Факторът "духовни-материални ценности" и ромските деца: Един от важните фактори, които оказват влияние върху желанието на ромските деца да посещават или не училище са техните ценностни нагласи, и по-точно - ориентацията им към материални ценности (напр. парите, вещите) или духовни ценности (напр. книгите, игрите). Не буди учудване изводът, до който достигат Герганов и Кючюков, че "децата, за които духовните ценности са по-важни от материалните имат по-голям шанс да бъдат върнати в училище, ако са го напуснали." (Герганов, Кючюков 1999: 47).

Двамата изследователи са установили два важни фактора, които влияят върху ориентацията на децата към духовни или материални ценности. Наличието на майка подпомага силно ориентирането на ромското дете към духовните ценности, а от там - и към неговото желание да посещава системно училище. Обратно - отсъствието на майка насочва децата към материалните ценности и често става основна причина за непосещаване на училище.

По обратен начин стоят нещата при фактора "наличие на по-голям брат". "Анкетираните деца, които имат по-голям брат, независимо дали са момчета или момичета, дали имат или нямат баща и майка, дали имат или нямат по-малки братчета и сестричета са с добре изразени нагласи към по-материалните ценности... в сравнение с

децата, които нямат по-голям брат." (Герганов, Кючюков 1999: 33). Но както ще видим по-долу, от това не следва, че децата, които имат по-голям брат посещават по-малко училище - по-големият брат създава по-добри икономически предпоставки за посещаване на училище (именно него привличат най-много в работа).

Причини за непосещаване на училище, които посочват ромските деца: Непривлечените, отпадналите или нередовно посещаващите училище ромски деца изтъкват множество причини за непосещението на учебни занятия. Най-общо те могат да бъдат разделени на вътрешни (страх от изпитване, липса на интерес към преподавания материал и др.) и външни (липса на дрехи и обувки, задължение да работи в семейството или да се грижи за по-малък брат и т.н. до забрана от страна на родителите да посещава училище).

Герганов и Кючюков са установили два важни фактора, които влияят върху приписването на външни или на вътрешни причини: наличието на баща и наличието на по-голям брат (сестра). "В сравнение с децата без баща децата, които имат баща, приписват причините да не ходят на училище повече на семейството (родителите не ме карат или не ме пускат, трябва да работя) отколкото на отрицателните си преживявания, свързани с училището (страх ме е от изпитване, не ми е интересно)...Резултатът е до голяма степен парадоксален. Естествено е да се очаква, че децата от семейства с баща биха имали по-големи възможности за издръжка, отколкото децата без баща. От това пък следва, че първата група деца не би трябвало да приписват причините да не ходят на училище върху семейството, а повече върху отрицателните си преживявания от ученето...Едно от възможните обяснения трябва да се търси в нагласите на бащите да включват твърде рано децата си в работа за изхранване на семейството, като подценяват и дори напълно пренебрегват необходимостта да им осигурят образование. Нагласите на майките са тъкмо обратни. Въпреки всички лишения на семейството без баща, те държат децата им да се изучат." (Герганов, Кючюков 1999: 42).

Както посочихме по-горе, децата които имат по-голям брат са в относително по-добра позиция относно възможността за посещаване на училище. Затова те приписват причините за отпадането си на неприятни изживявания, свързани с учебния процес.

От казаното до тук можем да направим един важен извод: ромската майка е може би най-важният стълб на образованието в ромското семейство. Удачно е учителят да контактува с майката по всички въпроси свързани с повишаването на успеваемостта на детето, на старанието, което то влага в ученето и т.н. Майката има положителна нагласа към тези неща и би могла да бъде безценен помощник на учителя. От друга страна учителят трябва да контактува и с бащата за да го убеди в смисълът от образованието, в необходимостта неговото дете да посещава училище. Бъде ли убеден бащата, външните фактори за отпадането на ромските ученици ще намалеят рязко, защото практиката показва, че дори в екстремално бедни семейства децата могат да посещават училище щом и двамата им родители бъдат убедени в необходимостта от това.

Факторът "духовни-материални ценности" и ромските родители: Ролята на родителите относно посещаването (или непосещаването) на учебни занятия от страна на детето е огромна и това едва ли се нуждае от доказване. Ромските родители също могат да имат ориентация към материални ценности (парите, материалното осигуряване на децата) или към духовни ценности (моралът, свободата, достойнството запазването на традициите и образованието). Едва ли е изненадващ изводът, до който достигат Герганов и Кючюков, обработвайки и анализирайки данните от социологическото проучване: "Училище напускат децата на родители със силно изразена нагласа към материалните ценности." (Герганов, Кючюков 1999: 61). Особено важна е установената зависимост между нагласата към духовни ценности и честотата, с която родителите четат вестници или книги: "Колкото анкетираните по-често четат книги, толкова по-изразена е нагласата им към духовните ценности. Аналогичен е резултатът и при четенето на вестници и списания. Четенето е важен фактор на ученето през целия

живот. То създава и усилва нагласите към духовните ценности. По-силните нагласи към духовните ценности пък поддържат постоянна потребност да се чете. Децата на родители със силни нагласи към духовните ценности не напускат училище дори и при много големи материални затруднения в семейството. Така се възпроизвежда и поддържа духовността на общността." (Герганов, Кючюков 1999: 61).

Образованието на ромските родители и образователните им нагласи: Съвсем закономерно Герганов и Кючюков установяват пряка зависимост между образованието, което родителите имат (начално, основно, средно или дори висше) и тяхното отношение към посещаването на учебни занятия от страна на техните деца. Родителите с над основно образование държат изключително много на това децата им да посещават системно учебни занятия и тук няма разлика между родител-баща и родител-майка. Очевидно че сред тази категория роми образованието вече се е утвърдило като ценност. За съжаление днес степента на образование, която ромите получават пада все по-ниско: голяма част от ромските деца вземат единствено начално образование или дори не посещават училище. Това е своеобразна "бомба със закъснител", защото когато те станат родители отношението им към образованието на техните деца ще бъде по-безразлично.

От казаното по отношение на ромските родители можем да направим следния извод: колкото по-образовани са те и колкото по-съпричастни са с дейности близки до образоването (дори това да е четенето на вестници) толкова по-положително е отношението им към образованието и по-силно е желанието децата им да посещават училище.

По отношение на ромските родители би било добре ако училището се върне към една от възрожденските си дейности - да носи знание до всеки един, независимо от неговата възраст. В последните години някои фондации разгръщат широка дейност за образование на роми, отдавна надхвърлили училищната възраст - 20, 30, 40 годишни. По част от програмите им могат да кандидатстват за финансиране и училища. Очевидно е, че за да бъдат привлечени и задържани в училище ромските деца е нужно паралелно да се полагат грижи и за образоването на техните родители, за утвърждаването на образованието като ценност сред цялата ромска общност. Това разбира се изисква средства, с които училищата рядко разполагат. Но има и неща, които могат да се направят с малко средства - със съдействието на местното кметство или община. Биха могли да се организират регулярно представления на учениците пред техните родители (особено ако на тези представления се представя ромски фолклор), да се предостави възможност в кметството или в училището родители да ползват вестници и списания и т.н.

Статията е публикувана с разрешение от Уеб страницата на Център за междуетнически диалог и толерантност "Амалипе".

ИЗВАДКИ ОТ: РАМКОВА ПРОГРАМА ЗА РАВНОПРАВНО ИНТЕГРИРАНЕ НА РОМИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО

Част I.

Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество, която е резултат от започнатия диалог между ромската общност и българското правителство, съдържа основни принципи на цялостна държавна стратегия за осъществяване на реално равноправие на ромите в България. Основа за създаване на този рамков документ са: Програмата "За равноправно участие на ромите в обществения живот на България" и проектните документи на правителството.

Пълноценното интегриране на ромите в българското общество, се намира в пряка зависимост от създаването на условия за съхранение на индивидуалните граждански права. Стратегическа цел на Програмата е премахване на неравностойното третиране на ромите в българското общество. Дискриминацията спрямо ромите в обществения живот

предполага проблемите не общността в социално-икономически и културно-образователен аспект. Условие за осъществяването ѝ е изграждането и прилагането на държавни механизми, които ще неутрализират ефектите от предишна дискриминация. В този аспект Програмата извежда елиминирането на дискриминацията спрямо ромите като един от основните политически приоритети на българската държава.

В съответствие с Международната конвенция на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация, по която България е страна, тази Програма очертава в средносрочен план действията на държавните институции по посока на създаването на реални политически, социално-икономически и културни предпоставки за пълноценната интеграция на ромите в обществото. Програмата приема, че задължително условие за постигането на положителни резултати от държавната политика за ромите е създаването на гаранции за пълноправно ромско присъствие във всички нива на държавните институции. Ромите трябва да бъдат не пасивен обект на въздействие, а активен субект в публичната сфера.

Разработването на конкретни механизми и средства за реализирането на изложените в този документ основни принципи ще се осъществява от групи от експерти, представляващи ромската общност и държавната администрация.

Настоящите стратегически насоки се приемат за период от 10 години, след което, в зависимост от постигнатите резултати, действията в тези насоки могат да бъдат продължени, допълнени или изменени.

Част II.

Ромите в България са обществена група, която заема най-ниското стъпало на обществената йерархия. Те не присъстват адекватно в политическия живот и в управлението на страната.

В социално-икономически аспект като цяло статусът на ромите е драстично по-нисък от средния за България: висок процент на безработица, занемарени жилищно-битови условия, лошо здраве, висок процент на неграмотност. Тези трайни характеристики в състоянието на ромската общност са външни прояви и преки следствия и от дискриминационно третиране.

Елиминирането на дискриминацията спрямо ромите трябва да стане един от основните политически приоритети на българската държава. На постигането на тази основна цел са подчинени всички конкретни предложения за една нова държавна политика в различните сфери на обществения живот, изложени по-долу.

I. Защита от дискриминация

Международната конвенция на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация приравнява етническата и расовата дискриминация (чл. 1, т.1). Тя изисква гарантиране на ефективна защита от актове на расова дискриминация не само чрез съдилищата, но и чрез други държавни институции (чл. 6). За съжаление, България е една от малкото страни, в които няма специализирани държавни институции за защита от дискриминация. Те следва да бъдат създадени.

1. Промяна на действащото законодателство за защита от дискриминация

В редица закони следва да се предвидят специални разпоредби или да се прецизират съществуващите такива, които защитават от дискриминация.

На първо място, в Наказателния кодекс трябва да бъдат изчерпателно изброени отегчаващите и смекчаващите вината обстоятелства, като расисткият мотив следва задължително да присъства сред отегчаващите вината обстоятелства. За редица престъпления (убийство, телесни повреди, изнасилване и т.н.) следва да се предвидят и квалифицирани състави в случай, че са извършени по расистки мотиви.

Антидискриминационни клаузи трябва да се въведат в законите за образованието, здравеопазването, териториално устройство, спорта.

2. Създаване на държавен орган за предотвратяване на дискриминацията

Спецификата на междуетническите отношения и социалните проблеми, свързани с тях, налагат изграждането на специализиран държавен орган.

Предлагаме изработване на проект за закон с работно заглавие “Закон за предотвратяване на дискриминацията”. Разпоредбите на този закон най-общо следва да съдържат: определяне на понятието дискриминация, описания на конкретни действия/бездействия, които ако бъдат извършени/допуснати ще бъдат санкционирани по административен ред; указание, че неговите разпоредби ще се прилагат спрямо всички физически и юридически лица, представители (служители) на централната и местната администрация и техните подразделения; създаване на специализиран държавен орган; административно-наказателни разпоредби. Съгласно Рамковата програма, държавният орган се създава за предотвратяване на дискриминацията на етническа основа спрямо всички български граждани независимо от техния етнически произход.

Държавният орган ще се ръководи от председател, който ще се избира от Народното събрание за определен срок. Председателят ще ръководи дейността на органа, за което ще се отчита и пред Народното събрание, ще издава наказателни постановления и наказания. Органът ще има ръководство и местни подразделения към областните центрове. В ръководството ще има функционално обособени служби.

Органът ще има следните функции:

- Ще проучва и анализира спазването, без дискриминация на етническа основа, на правата и свободите на българските граждани, определени от Конституцията на Републиката и съответните международни договори. Той ще информира общността за дейността си и за резултатите от нея чрез средствата за масово осведомяване.

- Ще констатира и санкционира по предвидения от закона ред нарушенията по този закон. Санкционното производство ще бъде по ЗАНН.

- Ще сезира прокуратурата/съда в случай на престъпления на етническа основа. Ще участва като обществен обвинител в съдебния процес, след въвеждане на тази процесуална фигура в НПК.

- Ще внася в Министерски съвет становища по проектозаконали, проекти на нормативни административни актове, касаещи дейността му.

Органите на власт и управление, както и гражданите ще бъдат задължени да оказват съдействие на органа за изпълнение на функциите му по закона, като: предоставят по негово искане писмени становища, необходимата информация, достъп до помещения.

Предписанията до органите на власт и управление и юридическите лица за извършване на действия/въздържане от действия за спазване на разпоредбите на този закон, ще съдържат констатация на нарушение на този закон, предложения за отстраняването му и срок, в който предписанието следва да бъде изпълнено. При отказ изричен или мълчалив ще бъде сезиран с жалба съответният съд. В срок до една година от приемането на Рамковата програма в Министерския съвет на Р.България ще бъде внесен проект за Закон за предотвратяване на дискриминацията. В този период с акт на Министерския съвет ще бъде създадена временна обособена структура (работна група) в рамките на Националния съвет по етническите и демографските въпроси, която ще се ръководи непосредствено от председателя на Съвета и ще започне работа в състав с представители на Президентството, Народното събрание, Съдебната власт и обществени организации на малцинствата. Председателят на НСЕДВ ще утвърди и временни правила за работата на тази структура. Поради необходимостта от законодателни промени относно правомощията на бъдещия орган, действията на временната структура ще бъдат редуцирани към правомощията на органите, представени в нея. Тази работна група ще има и за задача да изработи законопроекта за създаване и дейност на държавния орган за предотвратяване на дискриминацията.

II. Икономическо развитие

Ромите в България са лишени от възможността да ползват пълноценно правото си на задоволително жизнено равнище. Съществуват обективно измерими показатели, поставящи жизненото равнище на ромите степени по-ниско от средното жизнено равнище за страната.

1. Трудова заетост

Високата безработица сред ромите в България е един от най-сериозните фактори, които допринасят за социалната изолация на общността. Необходими са спешни действия за осигуряване на трудова заетост на ромите.

Една от мерките, които трябва да се предприемат в тази насока, е разработване и реализация на програми за квалификация и трудова заетост, съобразени с нуждите на пазара на труда и със спецификата на някои традиционни трудово-професионални нагласи при съответните ромски групи. Необходимо е да се интензифицират социалните програми, действащи в райони с предимно сезонна заетост (селскостопанските райони).

За да се гарантира трудова заетост на ромите е нужно да се създаде и специален фонд с държавно участие. Този фонд трябва да отпуска заеми и да изисква те да бъдат употребявани за наемане на роми на работа. Управлението на фонда трябва да се възложи на професионално компетентни хора и в него да бъдат представени голям брой роми със съответната квалификация. Неговата дейност трябва да бъде публична и да има ефективен механизъм за обществен контрол.

2. Социално подпомагане.

Законът за социалното подпомагане следва да диференцира общата категория на социално слабите на подгрупи, едно от които да бъде групата “уязвими етнически малцинства”. Социалните работници, които работят с тези групи, следва да бъдат специално подготвени. Трябва значително да се усили мястото на гражданския контрол по прилагането на закона, осъществяван чрез ромските организации и други неправителствени сдружения.

3. Оземляване

Необходимо е да се опрости процедурата, да се активизира и стимулира от държавата процесът на получаване на земя от безимотните и малоимотни роми от държавния и общинските фондове за оземляване в селските райони, като този процес не се обвързва с получаването на социални помощи. Трябва да се създадат подходящи законови предпоставки за приемането на роми в съществуващите вече кооперации, както и създаването на самостоятелни ромски кооперации.

III. Здравеопазване

За да се постигне задоволително равнище на здравния статус на ромите, е необходимо:

1. Да се засили санитарния контрол върху основните параметри на жилищната среда на ромското население;

2. Да се интензифицират програмите за здравно образование и да се стимулира участието в тях на ромите.

IV. Териториално устройство на ромските квартали

Нерегулираните и без изградена инфраструктура обособени ромски квартали са едни от най-сериозните социално-икономически проблеми на общността.

Целта е голяма част от съществуващия жилищен фонд в ромските квартали да се узакони в съществуващите му форми и размери и владелците да се сдобият в най-кратък срок с документи за собственост. Заедно с това е необходимо да се подобри и жилищният фонд, но не толкова чрез изграждане на скъпоструващи нови жилища, а чрез различни форми на подпомагане (финансово-кредитни, с материали, парцели и др.) на хората, които сами желаят да подобрят жилищните си условия. Нужно е да има целева държавна субсидия за благоустрояването на ромските квартали.

С цел да се постигне по-голямо разнообразие в предлаганите възможности за жилищно настаняване на роми и подобряване на тяхната жилищна среда, е уместно да си изградят ефективни финансови механизми в общинските бюджети за пренастаняване на ромските семейства чрез привличане на допълнителни финансови ресурси и контрол върху използването на съществуващите.

V. Образование

Съществува наследена от предишния режим система на фактическа сегрегация на ромските деца в т.нар. “цигански училища” със засилено трудово обучение, която в по-ново време се пренася и в обособяването на сегрегирани ромски паралелки. Ниското качество на образованието, което ромските деца получават в тези условия, общата дискриминация, бедността, липсата на действащи програми, които да компенсират недостатъчното владение на български език и разликите в етнокултурата, довеждат до лавинообразно нарастване броя на деца от ромски произход, които не посещават училище или отпадат преди да завършат средно образование.

За преодоляване изоставането на ромските деца в системата на образованието е необходимо да се извърши:

Десегрегация на ромските училища

Това предполага изработването на дългосрочна стратегия за пълното премахване на обособените в ромските квартали училища, действени мерки за осигуряване на свободен достъп на ромските деца до “нормалните” училища, недопускане на сегрегирани ромски деца в обособени паралелки.

Съзнавайки, че разформироването на обособените, т.нар. “цигански училища”, е продължителен процес, междувременно е необходимо да се работи за подобряване качеството на образованието в тях.

Необходимо е да се предприемат следните действия в тази насока:

Подпомагане и стимулиране на въвеждането на подготвителни класове за ромски деца, не владеещи български език;

Въвеждане на единни образователни програми в ромските училища и пълно премахване на ранното професионално трудово-обучение;

Стимулиране назначаването на учители с необходимата квалификация и специализация и отстраняване на “нередовните” учители без висше или полувисше образование;

Въвеждане и осигуряване квалификацията в системата на образованието на т.нар. “помощник-учители” от ромската общност, които да спомагат за провеждането на учебния процес сред деца от ромски произход,

Разширяване на достъпа до информация и формите на общественото застъпничество и консултиране за семействата с ниски доходи и лоши битови условия, за да могат да получават храна от столовете на съответните учебни заведения, учебни помагала, книги и други учебни пособия.

Премахване на практиката нормално развити деца от ромски произход да бъдат насочвани към специални помощни училища

Един много висок дял от ромските ученици биват насочвани към “специални”, помощни училища, или биват включвани в “специални” учебни програми, след като са определени като негодни да се справят с редовния учебен материал. По този начин се нарушава правото на ромските деца на равен достъп до образование. Механизмът, който позволява културните особености на ромските деца и тяхната социална неравнопоставеност да се окачествяват като умствена изостаналост или учебна инвалидност, е дълбоко дискриминационен. Необходимо е в кратки срокове тези привички на социално изключване да бъдат преустановени.

Противодействие срещу проявите на расизъм в класната стая

Много и най-разнообразни са начините, по които ромските деца биват подлагани на деградиращо и унижително третиране в училище. Негативните нагласи на учители и

съученици са едни от факторите, които допринасят за непосещаване на училище от ромските деца. Необходимо е Министерството на образованието и науката да развива програми за възпитание на учителите по етническа толерантност. На всички равнища на учебния процес следва да се организира обучение за противодействие срещу проявите на расизъм в училище. Това обучение трябва да обхваща учители, родители и ученици. Расистките постъпки в класната стая трябва да бъдат санкционирани.

Осигуряване на възможност за изучаване на ромски език в училище

Изучаването на майчиния език е основно човешко право. То е гарантирано и от българската Конституция. По отношение на ромите обаче, това право системно се нарушава. Факултативното изучаване на майчиния език обезсилва практическата реализация на правото да се изучава майчиния език. Ромският език трябва да стане свободно избираем предмет в рамките на задължителната учебна програма.

Една от основните пречки за изучаването на ромски език е липсата на учители, които да бъдат изпълнители, така и двигатели на този процес. Подготовката на такива учители трябва да се извършва във висшите педагогически заведения, където е нужно да се въведе втора специалност “ромски език и култура”. Остра е необходимостта от въвеждането на такава специалност преди всичко в Софийски университет, където ще има възможност да се подготвят или да специализират кадри от системата на образованието, както и редица други сфери, свързани с работа сред ромите.

5. Подготовка на кадри с университетско образование

Дългогодишната политика на сегрегация на ромите в училище и на лишаването им от възможност да получат средно образование, което е равностойно на образованието на останалите граждани, е довело до липсата на висококвалифицирани специалисти от различни професии сред ромската общност. Минимален е процентът на ромите с висше и полувисше образование. За да се преодолеят тези негативни последици от дискриминацията на ромите в сферата на образованието, е необходимо осигуряването на условия за прием на роми във ВУЗ като например организиране на подготвителни курсове за кандидат-студенти от ромски произход и др. Необходимо е да се увеличи информацията в ромската среда за условията и реда за получаване на стипендии за висше образование.

Програми за ограмотяване и квалификация на възрастни роми

VI. Защита на етническата специфика и културата на ромите в България

През последните няколко десетилетия бяха ограничавани възможностите за публична изява на ромската култура. Този факт, освен че представлява нарушение на културните права на ромите, също така съдейства за изолацията на ромската общност като чужда и непозната за останалата част от обществото. Развитието на културата на ромите като специфична етнокултура и същевременно част от българската национална култура, трябва да бъде гарантирано и насърчавано от българската държава. Във връзка с това е необходимо да се осъществи изпълнението на следните задачи.

Темата за ромската история и култура да присъства в учебниците за началното, основното и средното образование, вплетена в общия контекст на българската история и култура;

Да се възстановят, поддържат и подпомагат читалищата в ромските квартали;

Ромите да получават възможност да участват равноправно в националните и регионални фолклорни фестивали;

Ромите да получат подкрепа и защита от държавата за съхраняване и развитие на своя автентичен фолклор чрез подпомагане на техните музикални фестивали, чрез издаването и разпространението на аудио- и видео-продукти с този фолклор и чрез осигуряване на достъпа му до национални медии;

Да се възстанови ромския театър и неговото съществуване да бъде подпомагано от държавата;

Да се подпомагат ромските печатни издания.

VII. Присъствие на ромите в националните медии

Представителите на ромската общност са лишени от възможността за равнопоставен достъп до националните медии, както в електронните, така и в печата. Този факт, както и постоянният негативен, често унизителен тон на медиите, в годините след 1989 година са благоприятна почва за засилване на враждебността спрямо ромската общност. Невъзможността за достъп до публичната сфера чрез медиите поставя ромите в неравностойна позиция спрямо мнозинството и оставя развитието на негативни обществени нагласи без алтернатива.

Българската държава трябва да подкрепи участието на роми в Българската национална телевизия и в националното радио. Това участие трябва да включва както излъчване на ромски предавания, така и включване на журналисти-роми в други предавания на телевизията и радиото.

VIII. Ромската жена

Необходимо е да се формира култура на равнопоставеност сред ромските жени за пълноценно индивидуално, социално и икономическо участие в обществения живот. За тази цел:

- Трябва да се увеличат формите на пряко участие на ромската жена в проекти за съвместно обучение като средство за постепенно преодоляване на формите на дискриминация;
- Да се стимулира обучението и достъпа на ромските жени до средно и висше образование чрез стипендии и специално съдействие от страна на социални работници и педагогически екипи;
- Да се реализират програми за информация и професионално ориентиране за ромските жени, за да се облекчи достъпът им до работното място;
- Да се създаде облекчен режим за ромските жени при сключването на договори или осигуряването на допълнителни помощи;
- Да се разработят програми за консултиране на ромските жени, които са се ориентирали към самостоятелност.

Заклучение: Изключително важно за пълноценното реализиране на тази програма е сътрудничеството на държавата с ромската общност. Досегашната практика, и то не само у нас, е показала категорично, че нито една подобна програма не може да разчита на успех без истинско ромско участие при нейната подготовка и реализация. Активната ромска позиция във всички нива на държавните институции, които реализират тази национална програма, е задължително условие за нейния успех.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *БЕЗ ВИНА ВИНОВЕН*

ПРЕДИСТОРИЯ: Гюнай е от ромски произход. Отскоро е в 6^{-ти} „в” клас. Преместил се е от съседното село, защото родителите му са останали без работа. Гюнай е единственият ром във випуска.

През последния месец в училището е имало няколко случая на джебчийство. Сега отново са изчезнали пари. Директорът е твърдо решен да разнищи случая и включва учителите в опитите да се открие крадецът. Подозренията, поне за последния случай, падат върху ученика Гюнай, който е нов ученик. Пристигнал е наскоро от съседно селото село. .

СЦЕНА 1. Двама учители разговарят в класната стая. Единият изразява съмнение, че кражбите в училището са дело на „цигането”. Другият кима утвърдително с глава. И казва: „Добре, че, как му беше името на онзи – а, Гюнай не е в моя клас!”.

СЦЕНА 2. Разговор между бащата на Гюнай и Директорът на училището. В края на срещата бащата дава пари на Директора /пълният размер на открадната сума/.

СЦЕНА 3. Учителите от сцена 1. отново повдигат темата за кражбите в у-ще. Директорът е съобщил на единият, че бащата е възстановил открадната сума. Същият учител разглежда тази случка като признаване на вината, че Гюнай е извършител на кражбите. Събеседникът му съобщава, че е открито доказателство, че Гюнай няма нищо общо с кражбите.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

Въпрос след Сцена 1.:

1. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Директора?

Въпрос след Сцена 2.:

2. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на бащата? Смятате ли, че е редно да дава парите?

Въпроси след Сцена 3.:

3. Какво мислите за Гюнай по повод разкритието, че е несправедливо обвинен?
4. Познавате ли роми? Какво знаете за ромския етнос? Кои са битовите традиции и ценности на ромите?
5. Представете си, че сте единственият българин сред роми в класа, випуска! Как ще се чувствате?

Тема 6. ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ПОЛИТИЧЕСКИ УБЕЖДЕНИЯ

Ключови теми	Дискриминация, политически свободи и права, синдикати, стачка, партии, права на човека
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Осъзнаване на необходимостта от политическо многообразие. 2. Формиране на вътрешна позиция, че всеки има право на личен избор при отстояване на политическите си позиции и принципи. 3. Насърчаване към практически анализ на дискриминацията на хора по политически убеждения. 4. Осъзнаване на чувството за собствена отговорност при подкрепа на опитите за противопоставяне срещу дискриминацията по политически убеждения.
Методическа обосновка	Настоящата активност е свързана с разширяването на знанията на подрастващите за правото на политически убеждения и за несъстоятелността на третиране на хората като неравнопоставени или привилегирани по този признак. Съдържателните акценти на тази примерна методическа единица са разпознаване на смисъла на политически партии за отстояване на демокрацията при социалното взаимодействие.
Връзка с други права	• Правото на свобода на събранията и сдружаването, и особено правото на образуване и членуване в партии; • Правото на защита срещу неправомерно уволнение заради политически пристрастия • Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу политическата дискриминация.
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Доброволци, които ще представят ролевата игра • Примерен събитийен сценарий по темата /Материал 1./ • Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте ролевия инцидент. • Възложете на доброволците задача да представят съвсем накратко ролево казуса в описания инцидент. • Изберете Водец на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *НЕСПРАВЕДЛИВО УВОЛНЕНИЕ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Майката на Теодор /Даниела Димова/ работи от 18 години в текстилно предприятие. Наскоро дългогодишният ѝ директор се е пенсионира. На негово място идва съвсем непознат за производствения екип специалист.

Новият директор иска среща с всеки от служителите и работниците в предприятието.

СЦЕНА 1. Директорът поканва на работна среща служителката си Даниела Димова. Разговарят за мнението ѝ за организацията на производството. Възможностите за модернизация на работата в цеха, в който тя работи. При приключване на срещата Директорът заявява на г-жа Димова, че той е политически обвързан с една от водещите партийни доктрини и че смята, че лоялният работник е този, който се присъедини към политическите убеждения на своя шеф.

СЦЕНА 2. Даниела Димова е крайно възмутена от очакването на своя нов Работодател. Наясно е с рисковете от решението си, но при повторна среща с Директора му дава да разбере, че тя няма намерение да се обвърже с партийните пристрастия на шефа си, защото членува в друга политическа партия.

СЦЕНА 3. Директорът пуска заповед за уволнение на служителката Даниела Димова. Димова се обръща за съдействие към синдикалната организация в предприятието. Председателят на Синдиката ѝ казва, че не може да заеме страна в този казус, поради страх от собственото му уволнение.

Димова е твърдо решена да получи подкрепа от колегите си, дори и да ги организира за стачни действия.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Изпълнителите на ролите остават на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Димова?

Приемате ли, че правото на членство в политическа партия следва да е обвързано с работното място?

Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Председателя на Синдиката?

Какво знаете за функциите и дейността на синдикатите?

Ако сте колега на Димова, бихте ли подкрепили предложението за стачка срещу политическата дискриминация, която налага новият Директор на предприятието?

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА РАБОТНОТО МЯСТО

Европейците подкрепят в голяма степен прилагането на конкретни мерки за осигуряване на равни възможности на работното място. 83% от европейците подкрепят мерки, насочени към осигуряване на равни възможности на хората с увреждания, 80% на хората, които са дискриминирани, заради възрастта, както и 72% на хората с различен расов и етнически произход. 70% от европейците подкрепят мерки, осигуряващи равни възможности на хората, изповядващи различна религия или убеждения.

Европейците подкрепят в голяма степен редица мерки, насочени към увеличаване на равните възможности на работното място. Това включва контрол на процедурите за наемане, което се подкрепя от 71% от европейците, и включване на хора с различия в политическите убеждения.

ЗАЩИТА СРЕЩУ ДИСКРИМИНАЦИЯ, ОСНОВАНА НА ПОЛИТИЧЕСКИ УБЕЖДЕНИЯ

Вече едно десетилетие от началото на демократичните промени у нас проблемът с дискриминацията, основана на политически убеждения и политическо участие, стои толкова остро, колкото и в началото. В България бяха извършвани и продължават да се извършват политически назначения и уволнения на всички равнища на администрацията и в държавните служби всеки път, когато се сменя властта. Бяха прокарани и открито дискриминационни закони, налагащи изключването от определени позиции в обществото на групи хора заради техните убеждения. Ние апелираме към установяването на механизъм за наблюдение и противодействие на политическата дискриминация, включително чрез ефективна система за разглеждане на индивидуални жалби.

БОРИСОВ ЩЕ БЪДЕ САНКЦИОНИРАН ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ НА СОЦИАЛИСТИ

Столичният кмет Бойко Борисов ще се яви на 21 април в Комисията за защита от дискриминация, за да му бъде връчен акт за нарушение. Това съобщи БТА, като се позова на председателят на комисията Кемал Еюп. По думите му комисията е разгледала жалба на група социалисти от Бургас, които се оплакали, че в свое изявление Бойко Борисов ги дискриминирал по политически признак.

Решението за санкцията е прието след като Борисов отказал да изпълни предписание на комисията да се извини на засегнатите. В подобни случаи законът предвижда глоби от 2000 до 10 000 лв., точния размер на санкцията още не е определен, уточни Еюп.

ЗАКОНЪТ

срещу дискриминацията по политически убеждения

Работя като началник-сектор в предприятие, изцяло държавна собственост. Не съм член на синдиката. Преди около 5 месеца бе назначен нов Председател на предприятието. Извика ме за да ми каже, че ще има съкращения в моя сектор. Като началник сектор му се противопоставих. Настоях за спазване на процедурите по информиране и консултиране с експерти.

За съжаление вместо консултации след няколко дни без никаква причина той издаде заповед за уволнението ми на основание чл. 328, ал. 2 от Кодекса на труда заради обстоятелството, че има сключен договор за управление на предприятието. Заявил е пред колеги, да не му пречат, защото ще уволни и други.

Не мисля, че има право да ме уволнява по този член, тъй като според мен не заемам ръководна длъжност. На практика по този начин съм дискриминиран, в качеството си на член на синдикалното ръководство. Какви права имам по Закона за защита срещу дискриминацията?

Има възможност работодателят сам да отмени заповедта за уволнение.

Дискриминацията и признаците, върху които се основава тя, са уредени в чл. 4 от ЗЗД и чл. 8, ал. 3 от КТ. Дискриминацията се среща в различни сфери - образование и квалификация, търговия и т. н., но като че ли е най-разпространена и най-добре се вижда при упражняването на трудови права. Тя може да намери израз не само при уволнение, но и при наемането на работа, заплащането, спазването на работното време, квалификацията и преквалификацията и т. н. В тази връзка в чл. 12 и следващите от ЗЗД, макар и неизчерпателно, са посочени различни хипотези, при които може да има дискриминация при упражняване на правото на труд.

В казуса става дума за осъществена дискриминация:

- основана на признака "...лично или обществено положение..." по чл. 4, ал. 1 от ЗЗД, или на аналогичния признак по чл. 8, ал. 3 от КТ: "...членуване в професионални и други обществени организации....";

- осъществена чрез заповедта за прекратяване на трудовия договор.

Тоест в конкретния случай актът на работодателя по чл. 328, ал. 2 КТ, освен че прекратява трудовия договор, има и друго предполагаемо действие (определено според ЗЗД) - чрез него се осъществява дискриминация. Тия две последици от един и същ акт, ако са извършени в нарушение на съответните закони - КТ и ЗЗД, и са установени от съда, могат да доведат до отмяна на заповедта за уволнение и възстановяване на длъжност. В редица случаи, не само при прекратяване на трудов договор, е възможно да има акт на дискриминация, който в същото време да е издаден и в нарушение на разпоредбите на КТ.

Защитата срещу заповедта за уволнение независимо дали става дума за нарушения по ЗЗД или по КТ, е възможна пред съответния районен съд.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *НЕСПРАВЕДЛИВО УВОЛНЕНИЕ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Майката на Теодор /Даниела Димова/ работи от 18 години в текстилно предприятие. Наскоро дългогодишният ѝ директор се е пенсионира. На негово място идва съвсем непознат за производствения екип специалист.

Новият директор иска среща с всеки от служителите и работниците в предприятието.

СЦЕНА 1. Директорът поканва на работна среща служителката си Даниела Димова. Разговарят за мнението ѝ за организацията на производството Възможностите за модернизация на работата в цеха, в който тя работи. При приключване на срещата Директорът заявява на г-жа Димова, че той е политически обвързан с една от водещите партийни доктрини и че смята, че лоялният работник е този, който се присъедини към политическите убеждения на своя шеф.

СЦЕНА 2. Даниела Димова е крайно възмутена от очакването на своя нов Работодател. Наясно е с рисковете от решението си, но при повторна среща с Директора му дава да разбере, че тя няма намерение да се обвърже с партийните пристрастия на шефа си, защото членува в друга политическа партия.

СЦЕНА 3. Директорът пуска заповед за уволнение на служителката Даниела Димова. Димова се обръща за съдействие към синдикалната организация в предприятието. Председателят на Синдиката ѝ казва, че не може да заеме страна в този казус, поради страх от собственото му уволнение.

Димова е твърдо решена да получи подкрепа от колегите си, дори и да ги организира за стачни действия.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Димова?
2. Приемате ли, че правото на членство в политическа партия следва да е обвързано с работното място?
3. Какво щяхте да направите, ако бяхте на мястото на Председателя на Синдиката?
4. Какво знаете за функциите и дейността на синдикатите?
5. Ако сте колега на Димова, бихте ли подкрепили предложението за стачка срещу политическата дискриминация, която налага новият Директор на предприятието?

Тема 7. ДИСКРИМИНАЦИЯ НА ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ

Ключови теми	Дискриминация, увреждане, деца със СОП, равен достъп до образование
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Разбиране на политиката на равни възможности. 2. Заемане на позиция при забелязани случаи на дискриминация и тормоз на хора заради физическо или умствено увреждане. 3. Избягване на прилагане и на подбуждане на други да прилагат дискриминация и тормоз на хора с увреждания. 4. Подкрепа на процесите за десегрегация на деца с увреждания. 5. Демонстриране на отношение на приемане на деца със специални образователни нужди.
Методическа обосновка	Съдържателните акценти на тази примерна разработка са с фокус – проявите на дискриминация спрямо ромските деца. Дейността има за основна теза факта, че ромите са най-уязвената дискриминационна общност, като това важи с пълна сила и за образователните институции в страната. Участниците имат възможност да анализират собствените си предразсъдъци в дискусията след театрализираните дейности. Изисква се тяхната активност при споделяне на собствени удовлетворителни преживявания при срещата им с ромската култура.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу дискриминацията • Правото на равен шанс.
Материали	1./ • Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Доброволци, които ще представят ролевата игра • Примерен събитийен сценарий по темата /Материал 1./ • Карта с въпроси за дискусията /Материал 2./
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте ролевия инцидент. • Възложете на доброволците задача да представят съвсем накратко ролево казуса в описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ТВОЕТО УЧИЛИЩЕ МОЖЕ И ДА Е МОЕ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Родители подават молба за постъпването в пети клас на 10 годишното си дете Марин. Марин е с лека форма на церебрална парализа. Предвижда се без инвалидна количка, но куцайки. Изморява се и има честа нужда от почивка.

СЦЕНА 1. Директорът казва на родителите: “Съжалявам! При нас всички деца са здрави. Вашето дете няма да се чувства добре сред здравите деца.”

СЦЕНА 2. Родителите съобщават на сина си Марин, че няма да ходи на училище, а ще трябва да учи самостоятелно в дома си.

СЦЕНА 3. Родителите отиват на среща с Директора на Отдел Закрила на детето. Отговорят им, че Директорът на училището няма право да откаже приемът на сина им в училище.

СЦЕНА 4. Марин е записан за ученик в V-а клас. Всички ученици от класа му озадачени. Пръв към него се приближава Валери.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Прав ли е Директорът на училището, когато казва, че Марин няма да се чувства добре сред „здравите“ деца?
2. Как щяхте да реагирате, ако бяхте на мястото на Марин, спрямо отказа на Директора, той да бъде ученик в масово училище?
3. Защо в ОЗД – са категорични, че Марин има основание да учи в масово училище?
4. Как оценявате реакцията на учениците от V.А клас и инициативата на Валери да се приближи към Марин?
5. Има ли във Вашето училище деца със СОП? Познавате ли ги по име? – знаете ли нещо за семействата им?
6. Как се чувствате, когато деца със СОП са в близост до Вас?

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

СЪЩНОСТ НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАВЕН ДОСТЪП

Една силно страдащите социални групи, от трудова дискриминация, са хората с инвалидности.

Според доклада, в света има около половин милиард хора в работна възраст страдащи от инвалидности. Въпреки че могат да бъдат голяма икономическа сила, трудовата дискриминация не им позволява да си намират работа.

В Европа човек на възраст от 16 до 64 години има 66% шанс да си намери работа, но ако страда от някаква инвалидност вероятността е само между 25 и 47%.

Хората с увреждания притежават същите човешки права, както и всички други граждани. Всички човешки същества са свободни и равни по достойнство и права. За да се постигне тази цел, всяка една общност трябва да уважава многообразието в своите рамки и да търси начини за осигуряване на пълния набор от права за хората с увреждания: граждански, политически, социални, икономически и културни.

Постигането на целта за равен достъп и участие изисква ресурсите да бъдат реализирани по такъв начин, че да се повиши капацитета на хората с увреждания за участие и за упражняване на тяхното право на независим живот. Много хора с увреждания се нуждаят от подпомагащи услуги в ежедневието си. Тези услуги трябва да бъдат качествени и да се базират на нуждите им. Хората с увреждания трябва да бъдат интегрирани в обществото и не бива да бъдат обект на изолация. Подобна подкрепа е в съзвучие с Европейския социален модел на единство - модел, който признава нашата колективна отговорност един към друг и по-специално към тези, които се нуждаят от подкрепа.

Много важна част от работата, свързана с предоставянето на грижи и услуги за хора с увреждания, е взаимодействието между държавните институции и неправителствените организации.

Целта е развитие, обогатяване и подобряване на здравните, стоматологичните, психологичните, психиатричните грижи и не на последно място – образователни и обучителни мероприятия, както и тясно сътрудничество с териториалните структури на различни държавни ведомства.

Необходимо е специалистите, предоставящи услуги на хора с увреждания да познават добре причините, довели ги до това състояние, както и проблемите и рисковите фактори в пряката работа с тях. Това е важно от гледна точка на планирането и провеждането на поредицата от дейности, свързани с обгрижването на лицата с физически увреждания.

За да се говори за интеграция, първо трябва да има **десегрегация**, т. е. лицето с увреждания да бъде върнато в групата, към която е принадлежало. Така интеграцията става един коригиращ процес – нещо което е направено погрешно и сега трябва да поправим. Рехабилитацията в естествената среда е концепция, изградена на схващането, че членовете на семейството обикновено са най-добрите фактори за справяне с ежедневната подготовка и грижа за хората с увреждания.

Специализираните институции трябва да подготвят хората с реален шанс за интеграция, за връщане в общността, чрез специфични методи на работа и изграждане на междинни предпоставки за това. Необходимо е участието и на неправителствените организации, предоставящи социални услуги в общността, с цел създаването на един цялостен процес на интеграция за хората с физически увреждания.

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАВЕН ДОСТЪП

"Увреждане" е всяка загуба или нарушаване в анатомичната структура, във физиологията или в психиката на даден индивид.

"Човек с трайно увреждане" е лице, което в резултат на анатомично, физиологично или психическо увреждане е с трайно намалени възможности да изпълнява дейности по начин и в степен, възможни за здравия човек, и за което органите на медицинската експертиза са установили степен на намалена работоспособност или намалена възможност за социална адаптация 50 и над 50 на сто.

"Пряка дискриминация" е поставяне на лице на основата на увреждане в по-неблагоприятно положение в сравнение с друго лице, което е било, е или би могло да бъде поставено в сравними сходни обстоятелства.

"Непряка дискриминация" е поставяне на лице на основата на увреждане в по-неблагоприятно положение в сравнение с други лица чрез привидно неутрална разпоредба, критерий или практика, освен ако тази разпоредба, критерий или практика е обективно оправдан/а с оглед на законова цел, несвързана с увреждането, и средствата за постигане на целта са подходящи и не надхвърлят необходимото за постигането ѝ.

"Рехабилитация" е последователен и непрекъснат възстановителен процес, който подпомага човека с увреждане да достигне оптимално физическо, интелектуално, психическо и социално равнище на дейност, като му се осигуряват възможности за промяна на живота към по-висока степен на независимост.

ДИСКРИМИНАЦИЯ ПРИ ПОДБОР НА КАДРИ

Представете си автобиография в „изчистен“ вид. В нея не са посочени име, възраст, пол, нито местоживеене. Споменати са само квалификациите и професионалният опит на кандидата. Звучи странно, нали? Според западни експерти по персонала обаче този революционен подход би гарантирал повече покани за интервюта от страна на работодатели, които държат на знанията и уменията. Защото изброените категории, които „персонализират“ автобиографичната справка, всъщност са основните „дискриминационни“ фактори. Не е тайна, че много често подборът на подходящия човек се извършва именно въз основа на тези данни и чувствително намалява шансовете на „различните“ или на онези, които просто не се вписват в стандарта на работодателя.

Полът и възрастта имат силно влияние при подбора доказва практиката. Такива значими фактори са също националността, местоживеенето, наличието на физическо увреждане. През 2004 г. изследователският център към университета „Париж I“ провежда проучване, чиято цел е да посочи препятствията пред равните шансове за назначаване. Екипът на Жан-Франсоа Амадийо избира 258 обяви за работа в сферата на търговията (обслужване на клиенти или продавач-консултанти), публикувани в пресата или в интернет. На всяка една от тях учените изпращат по седем фиктивни автобиографии, като променят само по един критерий (възраст, пол, увреждане, местоживеене, националност и привлекателност/непривлекателност на приложената снимка). Абсолютен фаворит на работодателите със 75 покани за интервю е кандидатът от мъжки пол с чисто френско име и презиме, живеещ в Париж, със светъл цвят на кожата и стандартен външен вид. При равни други критерии неговият дамски еквивалент получава едва 69 покани. Шансовете намаляват прогресивно, ако кандидатът има нещастieto да живее в непрестижен провинциален град (45 покани), ако не изглежда добре на снимката (33 покани), ако е над 50-годишен (20 покани). Ако името му не е френско (издава например марокански произход) поканите се стопяват до 14 и накрая, ако в автобиографията си кандидатът споменава за някакво увреждане, без да уточнява неговата същност, едва петима работодатели изразяват готовност да се срещнат с него.

Дискриминацията по тези персонални дадености е очевидна. Тази констатация ражда една нестандартна идея – личните данни да останат скрити. Клод Бебear, президент на надзорния съвет на застрахователното дружество „Акса“ и председател на института „Монтен“, публикува през ноември 2004 г. доклад със заглавие „Компании с цветовете на Франция“. В него той лансира предложението фирмите да приемат анонимни автобиографии като средство за борба срещу възрастови, полови, расови и други предразсъдъци при подбора на служители. Премахването на най-очевидните характеристики, издаващи националния или социалния

произход, ще позволи на всички с равни умения и професионален опит да прескочат бариерата на интервюто с потенциален работодател. Револуционното предложение на Бебеар има ефекта буквално на бомбена експлозия във френското общество, което се раздира от своето проблемно отношение към „различността“. Засега идеята за анонимността на автобиографиите все още не е влязла в законодателството. Тя обаче постави началото на сериозен дебат по проблеми, които доскоро бяха напълно игнорирани, и накара обществото да осъзнае факта, че светът, в който живеем, не е нито едноцветен, нито монолитен, нито еднополов.

Компаниите имат интерес да интегрират различията. Много мениджъри по човешките ресурси признават, че компаниите налагат един определен профил на идеалния служител. А това означава, че при подбора на персонал често съзнателно или не се прилагат дискриминационни критерии. Предизвикателството се състои в разчупването на стереотипите. Все повече специалисти по персонала са готови да прокарат пътя на нетрадиционни, новаторски идеи с ясното съзнание, че различията биха могли да имат не само социален, но и икономически ефект. Екипите, формирани на принципа на разнообразието (полово, възрастово, расово и т.н.), обикновено действат като генератори на нови идеи и обогатяват фирмените практики, предвиждайки по-успешно очакванията и нуждите на различни групи клиенти например. Така компаниите стават по-конкурентни на пазара - достатъчен аргумент, който може да убеди работодателите в ползата от прилагането на антидискриминационни подходи. Експертите са категорични: критериите за подбор ще се променят само при три условия - ако предприятията осъзнаят, че техният конформизъм вреди на икономическата им ефикасност, ако ги заплашават административни или съдебни неприятности или ако се опасават, че имиджът им ще пострада. Изглежда, някои работодатели вече започват да мислят в тази посока. Във Франция големи компании като Axa, CS communication et systmes и Sager са готови да експериментират, прилагайки на практика идеята на Бебеар.

Българският бизнес не е готов за анонимност. Интеграцията на различията е болна тема и в България. Проблемите съществуват, въпреки че официално всички ги отричат. Въпросът е дали въвеждането на анонимната автобиография ще е гаранция срещу предразсъдъците и стереотипите, които съзнателно или не ограничават професионалните шансове на определени групи от хора. Идеята за скриването на личните данни на първия етап от подбора противопостави експертите по персонала от големи компании и частни агенции. Реакциите са крайни, което не е чудно предвид радикалността на предложението.

Сред скептично настроените е Светла Симидчиева от консултантска фирма „Мандей“. Тя смята, че анонимната автобиография наистина би изравнила кандидатурите, което обаче значително би затруднило работата на специалистите по подбора. Основен фактор при възприемането на подобен подход би трябвало да е преценката за неговата икономическа ефективност. Симидчиева е на мнение, че обществото трябва да се научи на толерантност, но подобни „силови“ методи не са много удачни.

Техническите трудности, които създава анонимността, изтъква и Галя Хубанова, мениджър в консултантски отдел „Човешки ресурси“ в „Еймс хюман кепитъл България“ (AIMS Human Capital Bulgaria). Според нея тази идея едва ли може да се радва на популярност в България. „Всеки работодател има изграден профил на търсения служител. Ако търсим млад мъж заради естествения баланс в организацията, укриването на личните данни няма да помогне на 50-годишна дама. В крайна сметка всяко решение за назначение е до известна степен субективно и изкуствените опити за насърчаване на равни възможности нямат сериозни шансове за успех“, коментира Хубанова.

„Критериите за подбор на всяка компания зависят от нейната култура. Мениджърите по персонала действително имат предразсъдъци по отношение на определени групи кандидати (пол, възраст)“, призна Силвия Стоянова от „Карлсберг България“. Тя е за промяна, но постепенна, а не с такива „крайни методи“.

Емилия Фотева от „Данон - България“ пък се съмнява дали у нас има достатъчно подготвени и компетентни екипи, които да осъществяват успешен подбор въз основа на автобиографии, изчистени от лични данни. Нейните основни опасения са, че анонимността създава предпоставки за „реверсивна възрастова дискриминация“, която би намалила значително шансовете на по-младите и съответно с по-малък професионален опит кандидати. А това според нея би имало много сериозни последици в чисто демографски план.

Диаметрално противоположно е виждането на Евгения Пекаж, мениджър „Човешки ресурси“ на Фабриката за хартия - Стамболийски. Тя намира анонимната автобиография за отлична идея, която може да създаде успешна преграда срещу дискриминацията най-вече по пол.

Според Надежда Михайлова, директор на отдел „Подбор“ в „КонсулТим“, пък проблемът с дискриминацията не бива да се пре-експонира - работодателите, които знаят какво търсят, винаги могат да направят компромис по отношение на възрастта и пола на кандидата например.

В България се крият данни с друга цел. На фона на, общо взето, негативното отношение към анонимността в автобиографиите се отличава практиката на „Хил интернешънъл България“. Консултантската компания не само одобрява скриването на някои лични данни при кандидатстване за нова работа, но дори активно го прилага. Целта обаче е не избягване на дискриминация, а защита на кандидатите, които не успеят да прескочат бариерата при първичния подбор. „Когато получим поръчка, ние предлагаме на работодателя няколко кандидатури, от които „изтриваме“ името, адреса, телефоните на човека, както и други сведения, които биха позволили на клиента работодател да го идентифицира“, обясни Александър Александров, представител на „Хил интернешънъл“ за България. „Правим го, за да избегнем обявяването на личности, които се оказват безинтересни за нашия клиент работодател. Кандидат, който в момента има работа, но иска да я смени, няма интерес да декларира това публично, докато не стигне поне до втори кръг на подбор“, добави Александров.

В автобиографията остават данни за образованието и за характера на последната фирма, в която работи съответният кандидат. По тази информация работодателят се ориентира дали има интерес към конкретния човек и дали иска да го покани на разговор. Според Александър Александров работодателите приемат без проблем този вид анонимни автобиографии, но обикновено държат да знаят предварително възрастта и пола на кандидатите. Като цяло обаче фокусирането върху образованието и професионалния опит се отразява положително на подбора, убеден е специалистът.

Анонимността в автобиографиите няма да премахне изцяло дискриминационните напрежения на трудовия пазар. Тя обаче със сигурност може да ги намали, ако експертите по персонала успеят да използват най-рационално нейните предимства. *„Управление на различията“ е темата на седмата поред конференция на „Капитал Кариери“, която ще се състои на 21 октомври 2005 г. в хотел „Шератон“ в София.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ТВОЕТО УЧИЛИЩЕ МОЖЕ И ДА Е МОЕ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Родители подават молба за постъпването в пети клас на 10 годишното си дете Марин. Марин е с лека форма на церебрална парализа. Предвижда се без инвалидна количка, но куцайки. Изморява се и има честа нужда от почивка.

СЦЕНА 1. Директорът казва на родителите: “Съжалявам! При нас всички деца са здрави. Вашето дете няма да се чувства добре сред здравите деца.”

СЦЕНА 2. Родителите съобщават на сина си Марин, че няма да ходи на училище, а ще трябва да учи самостоятелно в дома си.

СЦЕНА 3. Родителите отиват на среща с Директора на Отдел Закрила на детето. Отговорят им, че Директорът на училището няма право да откаже приемът на сина им в училище.

СЦЕНА 4. Марин е записан за ученик в V-а клас. Всички ученици от класа му озадачени. Пръв към него се приближава Валери.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. Прав ли е Директорът на училището, когато казва, че Марин няма да се чувства добре сред „здравите” деца?
2. Как щяхте да реагирате, ако бяхте на мястото на Марин, спрямо отказа на Директора, той да бъде ученик в масово училище?
3. Защо в ОЗД – са категорични, че Марин има основание да учи в масово училище?
4. Как оценявате реакцията на учениците от V-а клас класа и инициативата на Валери да се приближи към Марин?
5. Има ли във Вашето училище деца със СОП? Познавате ли ги по име? – знаете ли нещо за семействата им?
6. Как се чувствате, когато деца със СОП са в близост до Вас?

Тема 8. ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО СОЦИАЛЕН СТАТУС

Ключови теми	Дискриминация, социално-икономически права, бедност, неравенство основано на бедност,
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Образователни цели	1. Постигане на разбиране за социалния статус на личността. 2. Разпознаване на някои затрудняващи адаптацията ситуации за хора с нисък социален статус. 3. Развиване на уменията за демократично участие, комуникация и сътрудничество, основано на принципа на социалното равенство.
Методическа обосновка	Методически темата е разработена по посока на провокиране на участниците към осъзнаване на дискриминацията спрямо маргинализираните по социално-икономически критерии хора. Освен това дискусиата се насочва към идентифициране на тези общности, по признаците: бедност, скитничество, неефективно здравеопазване и стигма към психичната болест.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу дискриминацията • Право на образование, труд и здравеопазване
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Четирима доброволци, които ще представят ролевата игра • Ролева карта за инцидента и карта с насоки за фасилитаторите /Материал за раздаване 1/ • Карта с въпроси за водене на дискусията след театрализираните дейности. /Материал 2./
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте инцидента, представен в материал 1 и ако е необходимо, го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Възложете на доброволците задачата да се подготвят да представят съвсем накратко една ролева игра на базата на описания инцидент. • Изберете Водещ на дискусията и проведете дискусия след разиграването на театралното представяне на ролевия инцидент.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *БЕЛАЗАНИТЕ БРАТЯ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Стефан и Барко са двама братя-близнаци. Ходили са на училище само до втори клас. Имат по-голяма сестра, която е с физическо увреждане. Живеят само с майка си. Тя е психично болна и по цял ден ги кара да ходят по кошовете и да събират боклуци. Тя е пристрастена към боклуците – подрежда си ги. Занимава с тях часове наред. Бащата на Стефан и Барко е вече трета година в затвора.

СЦЕНА 1. Стефан и Барко искат да се научат да плуват. Знаят, че в едно от местните училища има плувен басейн и треньор, който специално обучава деца като тях на плуване. Отиват във въпросното училище и се представят на треньора по плуване. Той им казва, че не може да ги запише в отбора, защото не учат в това училище.

СЦЕНА 2. Момчетата са при Директора на училището. Интересуват се как да могат да станат ученици. Директорът ги отправя с пренебрежение, извиквайки чистачката на помощ.

СЦЕНА 3. Чистачката казва на Директора, че това са много опасни момчета. По цял ден ходят из града да събират боклуци. Майка им е болна, а баща им е в затвора. Имат и сестра, но и от нея нищо няма да излезе – тя е с физическо увреждане.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Какво мислите за социалната ситуация на братята-близнаци?
2. Кои са според Вас причините за тази нелицеприятна картина?
3. Опитайте да си представите и то само за ден, че сте на тяхно място?
4. Представете си, че училищната управа Ви гони от образователната институция, защото майка ви е болна, а баща Ви е в затвор?
5. Ако имате магическа пръчка, то какво бихте пожелали да се смени в живота на тези момчета и тяхната сестра?
6. Дайте друг позитивен завършек на Сцена 3.

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

БОРБА С БЕДНОСТТА ПОСРЕДСТВОМ АНТИДИСКРИМИНАЦИОННОТО ПРАВО – ВЪЗМОЖНОСТИ И КАПАНИ

Последните две години ще бъдат запомнени за поколения напред с икономическия хаос, който завладя световната икономика. Световната икономическа рецесия неизбежно ще се отрази на бедните хора във всяко едно общество и най-вероятно ще допринесе за допълнителното им изолиране, а в най-лошия случай - за преследване на най-уязвимите групи в обществото. В контекста на тези процеси, Тръстът за равни права (ТРП)¹ разговаря за връзката между бедност, равенство и дискриминация със Сандра Фредман, професор по право в Оксфордския университет, и Маргарита Илиева, директорка на правната програма на Българския хелзинкски комитет.

ТРП: Наскоро независимият експерт на ООН по въпроса за човешките права и крайната бедност отбеляза, че “е широко прието, че дискриминацията поражда бедност, а бедността поражда дискриминация”. Какво според Вас означава това на практика и мислите ли, че това е точно описание на връзката между дискриминация и бедност?

Сандра Фредман: Да, аз съм съгласна, че има важна връзка между двете. Дискриминация на основата на раса, джендър, увреждане и др. несъмнено води до изключване от достъп до социални придобивки, като например добра работа, качествено образование и т.н., и до социална изолация, която - от своя страна - води до бедност. Затова не е изненадващо, че жените, чернокожите, етническите малцинства, хората с увреждания и др. са в най-неблагоприятно социално-икономическо положение.

Мисля, че това, което рядко се артикулира в неговата пълнота, е обратната връзка - “бедността поражда дискриминация” - посочена от независимата експертка. Дискриминацията се изразява отчасти в социално-икономически ущърб, но в същото време, има и други измерения, едно от които е стигмата или непризнаването. Много често бедността поражда стигма. Бедните хора биват определяни като джебчий, мързеливци, измамници. Това не само пречи на превъзможване на бедността, но и понякога допринася за задълбочаването ѝ, защото то поражда у хората в такова положение неохота да приемат помощи. Има силни доказателства, че стигматизацията възпира хората от това да приемат социалните помощи, на които имат право. Наскоро се запознах с изследване, което показва, че приемането на безплатна храна в училище значително намалява, когато децата се почувстват стигматизирани за това, че я получават. Това е важно измерение на бедността, което събира заедно социално-икономическото неравенство и проблемът с приемането. Бедността също така води до дискриминация в смисъла на изключване от процесите на вземане на решения и изключване от обществото като цяло.

Затова мисля, че връзката между дискриминация и социално-икономическа слабост трябва да бъде призната и в двете посоки, а именно, че дискриминацията може да породи бедност, а бедността да породи дискриминация.

Маргарита Илиева: Да вземем първата част на изказването – означава, че относително по-неблагоприятното положение довежда до по-малко ресурси. Не само в смисъл на пари – с всичките им последици, но и в смисъла на социални връзки, достъп до признаване и включване, до правни и политически средства за самозащита и канали на влияние. Тези, които са отлъчени от обществото в резултат на дискриминация, стават все по-бедни, защото остават извън социално-икономическия оборот. Те са маргинализирани и не могат да вземат участие. Така е, когато властите подлагат ромите на дискриминационно пренебрежение в жилищното настаняване и не ги интегрират в

градоустройствените планове и развитие. В резултат, ромите изпитват крайни лишения от гледна точка на условия на живот, сигурност и социална интеграция. По подобен начин, когато работодатели откажат работа на ромите, семействата им изпадат в икономическа изолация, децата изпадат от училище, възрастните могат да прибегнат до проблематични дейности, за да осигурят прехрана за семейството, и така общността изпада в още по-голяма изолация. Непряката дискриминация също може да доведе до бедност и изолация – примерно, когато правителството въведе фиксиран срок за получаване на социални помощи, ромите, които несъразмерно зависят от помощи, обедняват още повече.

На въпроса за бедността като поразяваща дискриминация – бедните и изолираните са лесни жертва на неблагоприятно третиране. Когато властите решат да реализират приходи от общинска земя, те се насочват към земя, на която се намират неформални, „незаконни“ ромски махали, а не към земя, която без правно основание се заема от други, като например предприемачи. Властите насилствено гонят заселниците и техните семейства остават без дом; откъсват ги от социалните им мрежи и хората тръгват надолу по спиралата на бедността. Бедните биват отлъчвани от обществото, защото общо взето никой не очаква от тях да допринесат с нещо за неговото благо, не само икономически, но и по какъвто и да е било социален начин. По същия начин бедните се отстраняват в социалната надпревара за ресурси, защото са по-слаби. Мисля, че на примитивно, не толкова на съзнателно ниво, бедните са асоциирани с нищета и нужда и затова тези, които притежават повече, се отнасят с недоверие към тях. Наслажда се и стигма, тъй като бедността е нещо, което хората свързват с провал и разруха.

Като цяло, считам, че това е добро описание на връзката между дискриминацията и бедността. Разбира се, може да се каже и че очевидно, дискриминацията поразява още дискриминация. Кръгът се завърта. Мисля, че същото важи и за бедността. Бедността поразява повече бедност. Когато живееш в мизерия, губиш здравето си, шансовете си за продължителност на живота, възможностите за образование, общо взето губиш всичко. ТРП: Дали намаляването на бедността трябва да бъде една от основните цели в дневния ред на равенството? И ако да, то по какъв начин правото на равенство може да бъде използвано да адресира бедността в световен мащаб?

Маргарита Илиева: Ако разгледаме бедността в широк смисъл, като общо лишаване от социални ресурси, включително, но не само, материално богатство, то тогава главната цел на правото на равно третиране е ограничаването на относителната бедност. Антидискриминационното право цели да предотврати това хората да получават по-малко - по-малко задоволяване на потребности, по-малко възможности, по-малко уважение, по-малко възнаграждаване - поради своите идентичности, които нямат значение за заслугите им. Така че борбата с бедността в този смисъл трябва да се приема като интегрална част от борбата с дискриминацията, когато бедността засяга хора заради техния пол или раса, здравно състояние или други защитени признаци.

Друг е въпросът дали антидискриминационното право трябва да се фокусира върху борба с последиците от бедността в смисъл на дискриминация. Тоест, дали дискриминацията вследствие бедността, несправедливото изключване на основата на бедност трябва да се счита за аналогично на дискриминацията на базата на други защитени признаци. Проблемът е, че, за разлика от други признаци, често причини, свързани с бедността, са база за легитимно или неизбежно различаване или несъразмерно злепоставяне. Това затруднява законодателното уреждане на бедността по модела на другите защитени признаци.

На свой ред различен е въпросът дали антидискриминационното право трябва да се насочи срещу бедността като такава, в абсолютен смисъл. Считам, че тъй като антидискриминационното право съществува, за да защитава достойнството, което пък изисква свобода от страх, недоимък и зависимост, то това право трябва да се бори с бедността, защото бедността означава несигурност и безпомощност и оттук зависимост

и уязвимост към злоупотреба. Бедността прави воденето на достоен живот много трудно и антидискриминационното право трябва да се бори с нея, колкото може – но според мен има лимити на възможностите му.

На въпроса как антидискриминационното право трябва да се използва, мисля, че то трябва да се фокусира върху две категории мерки: разумно пригаждане на основата на бедност и позитивни мерки. Считаю, че борбата с бедността изисква позитивни структурни средства, които да дадат възможност на бедните хора да развият капацитета си да излязат от бедността, а докато продължават да живеят в нищета, социалните ситуации и процеси трябва да бъдат адаптирани според техните нужди. Нещо подобно на това, което се прави на базата на увреждане.

Сандра Фредман: Аз не виждам връзката, формулирана по такъв начин - че намаляването на бедността е първостепенна цел в дневния ред на равноправието. Както аз го виждам, в дейността по намаляване на бедността трябва да се влее грижа за равноправието. С други думи, въпросите за равенството трябва да бъдат внимателно обмисляни, когато се създават и планират програми срещу бедността. Това е така, защото политики, насочени към борбата с бедността, могат в действителност да засилят дискриминацията. Това го знаем от опита с джендър дискриминацията. Много програми за подпомагане на бедните предоставят придобивки на домакинствата, а не на отделните личности. Тези програми изцяло пренебрегват властовите дисбаланси между жени и мъже в рамките на домакинството. Това със сигурност може да има за последица засилване на джендър дискриминацията. Това е един от начините, по които мерките срещу бедността трябва да се пропият с мисъл за равноправие.

Това може да бъде приложено и извън джендър контекста. Мерките за намаляване на бедността често третираят получателите на помощ като пасивни бенефициенти на благотворителност и като такива са стигматизиращи и осакатяващи. Изпълването на тези мерки с мисъл за равенство означава, че намаляването на бедността трябва да се проектира така, че хората да бъдат считани за равни във всяко едно отношение. След като веднъж това се постигне, след като равенството стане твоята цел, само тогава можеш да гледаш на хората като на действащи лица. Целта и на равноправието, и на намаляването на бедността е да се подпомогне способността за пълноценно участие, да се преследват, както Амартия Сен би се изразил, тези избори, които хората имат основание да ценят. В този смисъл, мисля, че намаляването на бедността е пътят за откриване на спектър осъществими алтернативи и то трябва да бъде пропито с грижа за равноправието.

ТРП: Съществуват редица предизвикателства в борбата с бедността посредством антидискриминационното право. За някои бедността е твърде аморфна като признак, за да бъде третирана по аналогичен начин като раса, пол, увреждане. Други пък са на мнение, че главният проблем не е “дискриминацията на основата на бедността”, а че същината е самият факт, че хората са бедни. На базата на тези противоположни мнения, първият въпрос е дали бедността е наистина твърде неопределено понятие, за да бъде включена в списъка на признаците, предвидени в антидискриминационното законодателство, въз основа на които дискриминацията е забранена.

Сандра Фредман: Не, аз не мисля че бедността е твърде аморфна и безспорно тя вече е дефинирана за много цели. Дефинирана е в контекста на социалното осигуряване, международната помощ, развитието. Не мисля, че бедността като понятие е по-трудна за дефиниране от увреждането, расата, възрастта, религията или убежденията. Така че дефинирането на бедността не е голяма пречка. Този проблем е разгледан от Върховния съд на САЩ по делото Независим училищен район Сан Антонио с/у Родригес, където ищци са деца, живеещи в по-бедни местни райони. Претенцията им е основана на факта, че местните имотни данъци се ползват за финансирането на общинските училища, което означава, че по-бедните райони съответно имат по-бедни училища. В това решение Върховният съд на САЩ казва, че това не е дискриминация на база бедност. Един от

мотивите е, че бедността е твърде неопределено понятие. Аз мисля, че това е неправилно решение. Съвсем ясно е, че това е случай на дискриминация на базата на бедност. Човек може ясно да види кои са жертвите и кой е пострадал от тази политика и също така ясно да види, че обществената политика на разпределяне на финансите по този начин третира бедните по-неблагоприятно, защото са бедни. Този казус демонстрира колко важно може да бъде антидискриминационно законодателство, което покрива и признава бедност, за намиране на решения: ако има по-добри училища, хората започват да се изваждат от бедността.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ:

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: БЕЛАЗАНИТЕ БРАТЯ

ПРЕДИСТОРИЯ: Стефан и Барко са двама братя-близнаци. Ходили са на училище само до втори клас. Имат по-голяма сестра, която е с физическо увреждане. Живеят само с майка си. Тя е психично болна и по цял ден ги кара да ходят по кошовете и да събират боклуци. Тя е пристрастена към боклуците – подрежда си ги. Занимава с тях часове наред. Бащата на Стефан и Борко е вече трета година в затвора.

СЦЕНА 1. Стефан и Борко искат да се научат да плуват. Знаят, че в едно от местните училища има плувен басейн и треньор, който специално обучава деца като тях на плуване. Отиват във въпросното училище и се представят на треньора по плуване. Той им казва, че не може да ги запише в отбора, защото не учат в това училище.

СЦЕНА 2. Момчетата са при Директора на училището. Интересуват се как да могат да станат ученици. Директорът ги отправя с пренебрежение, извиквайки чистачката на помощ.

СЦЕНА 3. Чистачката казва на Директора, че това са много опасни момчета. По цял ден ходят из града да събират боклуци. Майка им е болна, а баща им е в затвора. Имат и сестра, но и от нея нищо няма да излезе – тя е с физическо увреждане.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯ

1. Какво мислите за социалната ситуация на братята-близнаци?
2. Кои са според Вас причините за тази нелицеприятна картина?
3. Опитайте да си представите и то само за ден, че сте на тяхно място?
4. Представете си, че училищната управа Ви гони от образователната институция, защото майка ви е болна, а баща Ви е в затвор?
5. Ако имате магическа пръчка, то какво бихте пожелали да се смени в живота на тези момчета и тяхната сестра?
6. Дайте друг позитивен завършек на Сцена 3.

Тема 9. ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО СЕКСУАЛНА ОРИЕНТАЦИЯ

Ключови теми	Дискриминация, хетеро и хомосексуалност, право на избор на сексуална ориентация.
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Запознаване с упражняването на дискриминация спрямо гей-общностите. 2. Стимулиране на интереса към разбиране правото на избор на всеки човек да има сексуална ориентация, която съответства на психическото му съзнание за пол. 3. Развиване на уменията за конструктивна комуникация с хомо и транс-сексуални, основана на идеята за равенство и сътрудничество
Методическа обосновка	В настоящата активност се използва ролева игра и преглед на конкретен инцидент с цел провокиране на участниците да преразгледат разбирането си за културните различия. Освен това тя включва дискусия и се занимава със следните теми: • Трудността да излезеш от границите на собствената културна перспектива • Расизмът, стереотипите и културните различия • Как да се борим с расизма в училище или в друга образователна институция.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу дискриминацията • Правото на свобода на мисълта, съвестта и религията
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Доброволци, които ще представят театралните дейности • Ролеви инцидент /Материал 1. / • Карта с въпроси за дискусията след разиграването на дейностите /Материал за раздаване 2/
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте инцидента, представен в материал 1 и ако е необходимо, го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Изберете доброволци и им възложете задачата за театралното представление. • Направете дискусия по поставените теми

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ИСТОРИЯ С НЕОЧАКВАН КРАЙ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Мъж работи в магазин за мъжко облекло. Колегите му смятат, че той е хомосексуалист и непрекъснато си разменят подигравателни подмятания и унизителни шеги за него.

СЦЕНА 1. Продавачът обслужва клиент. Предлага му риза и вратовръзка. Изведнъж продавачът се разкрещява на клиента като изразява становище, че ще даде господина под съд. Причината е отправена от клиента обидна квалификация към продавач-консултанта.

СЦЕНА 2. Колегите на потърпевшия продавач се събират около мястото на инцидента. Клиентът се смее грубиянски и казва, че ако се осмелят да направят каквото и да е може всички да бъдат уволнени и на първо място този „смотан педераст“, защото магазинът е всъщност на брата на баща му.

СЦЕНА 3

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Какви чувства преживявате, когато научите, че даден човек е с хомосексуална ориентация.
2. Кои са основните предразсъдъци спрямо хомо и транс-сексуалните?
3. Смятате ли, че хомосексуалността и трансесксуалността са болести?
4. Как оценявате реакцията на колегите на главния герой в театрализираната дейност?
5. Моля помислете за развръзка на ролевия инцидент – изиграйте я като Сцена 3.

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

ДИСКРИМИНАЦИЯ НА СЕКСУАЛНАТА ОРИЕНТАЦИЯ

Това е всяка дискриминация на лице, двойки или групи на базата на тяхната сексуална ориентация. Това е една от най-спорните форми на дискриминация, отчасти защото някои хора вярват, че сексуалната ориентация е по-скоро поведенчески модел, отколкото свойствена черта на дадено малцинство или мнозинство. В основата този вид дискриминация е всяко негативно действие, насочено срещу лица с еднородна или разнородна сексуална ориентация, била тя хетеро, хомо, или бисексуална. Сексуалните малцинства или мнозинства често са разглеждани като нежелани или неморални от една или повече социални групи, поради което дискриминацията срещу тях понякога присъства в законодателството. Предвид че степента на приемливост към лицата с различна сексуална ориентация варира в различните общества, степента на санкция към дискриминацията също варира. Дискриминацията базирана на сексуалната ориентация често се изостря от гнева, породен от социални промени, които засягат някои членове на обществото. Например сексуалните малцинства могат да бъдат разглеждани като заплаха за традиционните полови роли, които покровителстват мъжествеността в традиционната социална структура.

МЕЖДУНАРОДЕН ДЕН СРЕЩУ ХОМОФОБИЯТА – 17 МАЙ

Изявление на Тери Дейвис, генерален секретар на Съвета на Европа

Страсбург, 15.05.2009 – „Всеки знае, че хомосексуалистите са били арестувани и изпращани в концентрационни лагери от нацистите, но на малцина е известно, че след като са били освободени от лагерите, много хомосексуалисти са били хвърляни в затвора. Това може да звучи шокиращо, но е напълно логично в контекста на дълбоко вкоренената дискриминация спрямо хомосексуалистите през следващите десетилетия. Едва след 1990 г., когато Световната здравна организация премахна хомосексуализма от списъка с психическите заболявания, само допреди няколко години, хомосексуализмът все още се считаше за криминално престъпление в няколко европейски държави.

Днес, ако си хомосексуалист вече не можеш да отидеш в затвора, поне не в страните членки на съвета на Европа, но дискриминацията и хомофобията все още съществуват и то не само в периферията на обществото. Осъждам проявите на хомофобско насилие от страна на скинхедс, но това, за което наистина съм разтревожен, са лидерите на някои политически партии. Недопустимо е, че някои хора с позиции във властта или в общественото мнение в Европа, все още се държат като че ли Европейската конвенция за правата на човека не се отнася до хомосексуалистите. Хората, които проявяват дискриминативно отношение често се позовават на морала, за да оправдаят своето отношение. Те имат основание, но разбират ситуацията погрешно. Неморални са не хомосексуалистите, а хомофобите.

СЕКСУАЛНА ДИСКРИМИНАЦИЯ НА РАБОТНОТО МЯСТО

През 20 век, в резултат на силно повишената приемливост на сексуалните малцинства в развитите страни, дискриминацията базирана на сексуалната ориентация все повече се разглежда като незаконна. Южна Африка, след отпадането на апартейда и встъпването на Нелсън Мандела на власт, е първата държава в света, която забрани дискриминация на базата на сексуална ориентация в конституцията си. В САЩ дискриминацията според сексуална ориентация е забранена в 17 щата. Повечето от тези щати освобождават от тези

антидискриминационни клаузи религиозните институции, а няколко и малкия бизнес. В историческа перспектива, консервативните религиозни лидери и организации са сред главните противници на подобни правни мерки срещу дискриминацията базирана на сексуална ориентация.

Въпреки, че половата дискриминация и сексизма се позовава на вярвания и нагласи по отношение на пола на лицето, такива вярвания и нагласи са от социален характер и обикновено на завършват с никакви правни последици.

Половата дискриминация понякога може да има правни последици.

Сексуалната дискриминация се различава в отделните страни, но навсякъде се третира като неблагоприятно действие, предприето от едно лице на друго лице. Дискриминация от такова естество и при горе изброените обстоятелства е незаконна в много страни.

Проведено неотдавна проучване на Евробарометър *Discrimination in the EU — Perceptions, experiences and attitudes* разкри, че **51 % от европейците** смятат, че дискриминацията на основата на сексуална ориентация е широко разпространена в обществото.

Вие сте защитени на работното място:

Независимо дали търсите работа, или работите на непълно или пълно работно време, каквато и да е вашата сексуална ориентация, вие сте защитен(а) от законодателството на ЕС, което забранява дискриминацията на основата на възраст, увреждане, расов или етнически произход, сексуална ориентация и религия или вяра на работното място.

Това означава, че:

законът ви защитава, ако например смятате, че когато кандидатствате за работа, ви третират несправедливо заради вашата сексуална ориентация;

законът ви защитава, ако вашите колеги се отнасят зле с вас на работа — например като ви обиждат или си правят шеги за ваша сметка заради вашата сексуална ориентация;

законът ви защитава, ако например вашият шеф откаже да ви повиши или не ви допусне до обучение заради вашата сексуална ориентация.

Вие носите отговорност:

Ако видите, че срещу някого се проявява дискриминация, той или тя може да се нуждае от вашата подкрепа. Можете да помогнете, като го/я насърчите да разговаря с ръководител, или предложите съвет къде да потърси информация, например във вашия национален орган за защита на равенството, в неправителствена организация (НПО) или синдикат.

Множествена дискриминация:

Срещу вас може да се проявява дискриминация и заради комбинация от вашата сексуална ориентация и вашата религия или вяра или вашето увреждане, или вашата възраст или вашия расов или етнически произход, или вашия пол. Този вид дискриминация се нарича **множествена дискриминация**. Повече информация може да бъде намерена в публикацията *Tackling Multiple Discrimination – Practices, policies and laws*.

ДИМ ДУКОВ Е ПОДАЛ ЖАЛБА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО СЕКСУАЛЕН ПРИЗНАК

Писмото е адресирано до председателя на комисията Кемал Еюп. Дим Дуков е подал жалбата в качеството си на председател на съвета на фондация "Куиър България", юридическо лице с нестопанска цел в обществена полза, което има за основна цел да работи за защита правата на лицата с хомосексуална ориентация и за премахване на всички форми на дискриминация на основата на сексуалност и сексуална ориентация.

ЖАЛБА

От Дим Стоянов Дуков

Председател на Съвета на фондация „Куиър България”

Относно: Дискриминация по признак сексуална ориентация

Срещу: Боян Расате - Български национален съюз

**Уважаеми Г-н Председател на Комисията за защита от дискриминация,
Уважаеми Дами и Господа членове на Комисията за защита от
дискриминация,**

Обръщам се към Вас, в качеството си на Председател на Съвета на фондация „Куиър България“, юридическо лице с нестопанска цел в обществена полза, което има за основна цел да работи за защита правата на лицата с хомосексуална ориентация и за премахване на всички форми на дискриминация на основата на сексуалност и сексуална ориентация.

В тази връзка и въз основа на чл. 2, ал. 2 от Закона за защита от дискриминация (ЗЗД), във връзка с чл. 4, ал. 1 от същия Закон, бих желал да поставя на Вашето внимание действия, извършени от лицето Боян Расате и ръководената от него организация „Български национален съюз“, които според нас представляват форма на тормоз, дискриминация и подбуждане на дискриминация, срещу лицата с хомосексуална ориентация в Република България, и имащи за непосредствена цел накърняване на тяхното лично достойнство, създаване на обидна, враждебна и застрашителна спрямо тези лица среда.

Конкретната форма на действията на тормоз, дискриминация и подбуждане към дискриминация, извършена от визираните лица, е предприета от тях обществена кампания под мотото „Бъди нетолерантен, бъди нормален“ и направени пред средствата за масова информация изявления във връзка с нея на 22 юни 2008 година, както и през следващите дни.

В рамките на тези действия, лицето Боян Расате и организацията „Български национален съюз“ отправят серия от обидни квалификации и твърдения към български и чуждестранни граждани с хомосексуална ориентация, отправят призив към обществеността за нетолерантно отношение и дискриминация спрямо тези лица, обявяват се за предприемане на държавноорганизирани действия на дискриминация и ограничаване на техните права.

В рамките на упоменатите действия, Боян Расате и „Български национален съюз“, приравняват хомосексуализма на педофилията, разглеждат хомосексуалността като форма на „извращение“, предпоставка и фактор за криминално поведение, твърдят, че „повечето хомосексуалисти са престъпници, наркомани, алкохолици, носители на тежки заразни болести, извратени, особено мъжете.“

Нещо повече, с предприетото от тях поведение, визираните лица целят създаването на негативно обществено настроение и подтикват други лица към извършване на действия на тормоз, дискриминация и нарушаване на личните права и свободи на български и чуждестранни граждани, пребиваващи на територията на Република България. С оглед на тази цел, Боян Расате и организацията „Български национален съюз“ инициират „седмица на нетолерантността срещу хомосексуализма“, която включва медийни прояви и информационна кампания във всички по-големи градове, т.е. възможно е да се направи основателно предположение, че визираните лица подготвят извършването на серия от действия, които представляват тежко посегателство над уредените в Конституцията на Република България, Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, Хартата на основните права на Европейския съюз право на личен живот, свобода на съвестта, мисълта и религията и забрана за дискриминация, включително на основата на сексуална ориентация.

Като особено опасно от гледна точка на гарантиране на основните права и свободи на гражданите с хомосексуална ориентация, следва да се разглежда популяризирането от Боян Расате и „Български национален съюз“ на предприемане на държавно-организирани мерки на дискриминация, като забрана на гей-организациите у нас, забрана публичното изразяване на положително мнение спрямо хомосексуализма, въвеждането на дискриминационни мерки спрямо лицата с хомосексуална ориентация в рамките на процесуалното законодателство.

Въз основа на изтъкнатото дотук, Ви моля на основание чл. 50 от Закона за защита от дискриминация, да образувате производство и да установите дали е налице

дискриминация по признак сексуална ориентация, да постановите преустановяване на нарушението и да наложите предвидените в Закона санкции или принудителни административни мерки.

26.06.2008 г.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ:

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ИСТОРИЯ С НЕОЧАКВАН КРАЙ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Мъж работи в магазин за мъжко облекло. Колегите му смятат, че той е хомосексуалист и непрекъснато си разменят подигравателни подмятания и унизителни шеги за него.

СЦЕНА 1. Продавачът обслужва клиент. Предлага му риза и вратовръзка. Изведнъж продавачът се разкрещява на клиента като изразява становище, че ще даде господина под съд. Причината е отправена от клиента обидна квалификация към продавач-консултанта.

СЦЕНА 2. Колегите на потърпевшия продавач се събират около мястото на инцидента. Клиентът се смее грубиянски и казва, че ако се осмелят да направят каквото и да е може всички да бъдат уволнени и на първо място този „смотан педераст”, защото магазинът е всъщност на брата на баща му.

СЦЕНА 3.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯ

1. Какви чувства преживявате, когато научите, че даден човек е с хомосексуална ориентация?
2. Кои са основните предразсъдъци спрямо хомо и транс-сексуалните?
3. Смятате ли, че хомосексуалността и трансесексуалността са болести?
4. Как оценявате реакцията на колегите на главния герой в театрализираната дейност?
5. Моля помислете за развързка на ролевия инцидент – изиграйте я като Сцена 3.

Тема 10. ДИСКРИМИНАЦИЯ ЧРЕЗ НАСИЛИЕ

Ключови теми	Дискриминация, хетеро и хомосексуалност, право на избор на сексуална ориентация.
Брой на участниците	4 – 50
Продължителност	45 минути
Възможни образователни цели	1. Стимулиране на себепознаването не само като обект на насилие, но и като насилник и нарушавач правата на жертвите. 2. Осъждане на всички видове насилие и формиране на нагласа за ненасилие. 3. Актуализиране на чувството за отговорност към собствените действия и толерантност към различните гледни точки и поведения на другите
Методическа обосновка	В настоящата активност се използва ролева игра и преглед на конкретен инцидент с цел провокиране на участниците да преразгледат разбирането си за културните различия. Освен това тя включва дискусия и се занимава със следните теми: • Трудността да излезеш от границите на собствената културна перспектива • Расизмът, стереотипите и културните различия • Как да се борим с расизма в училище или в друга образователна институция.
Връзка с други права	• Равенство на достойнството и правата • Правото на защита срещу дискриминацията • Правото на живот, свобода и сигурност на личността.
Материали	• Големи листове или хартия за флипчарт и маркери • Доброволци, които ще представят театралните дейности • Ролеви инцидент /Материал 1. / • Карта с въпроси за дискусията след разиграването на дейностите /Материал за раздаване 2/
Подготовка и организация на дейността	• Разгледайте инцидента, представен в материал 1 и ако е необходимо, го адаптирайте спрямо вашата конкретна ситуация. • Изберете доброволци и им възложете задачата за театралното представление. • Направете дискусия по поставените теми.

ПРИМЕРЕН СЪБИТИЕН СЦЕНАРИЙ ПО ТЕМАТА

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ИСТОРИЯ С НЕОЧАКВАН КРАЙ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Иво е на 17 г. Майка му работи в кухнята на местната болница. Баща му е безработен. Когато майка му си вземе заплатата е длъжна да я даде на бащата. Той ѝ оставя пари само за хляб, а с другите пари отива на машинките и играе хазарт. Вечер се прибира пиян и бие майка му и него, защото няма ядене.

СЦЕНА 1. Нощ е. След поредния пиянски запой на бащата на Иво. Той е много разгневен, че пиенето е свършило. Нахвърля се срещу майката с юмруци. Иво става от леглото, чувайки безпомощният ѝ плач. Вижда как тежките ръце на пияния баща му се стоварват върху изнемошялото от труд и недохранване тяло на майка му.

СЦЕНА 2. Иво започва да крещи неистово. Страхът за майка му е толкова силен, че като обезумял се нахвърля на гърба на баща си. Минава му мисълта да го убие. Майка му започва да му вика да престане да бие баща си.

СЦЕНА 3. Съседите чуват и се обаждат на полицията. Полицаяте идват и арестуват Иво. Защото майка му го обвинява в побой на баща му.

НАСОКИ КЪМ ВОДЕЩИЯ ЗА ВОДЕНЕ НА ДИСКУСИЯТА

Създайте необходимата „атмосфера“ за водене на дискусията след представлението. Нека изпълнителите на ролите останат на сцената. Обърнете се към аудиторията/публиката и проведете Дискусия по следните въпроси:

1. Какви чувства преживяхте по време на изпълнението на ролевия инцидент?
2. Имате ли познати, които се намират в подобна житейска ситуация?
3. Доколко сте във възможност да се противопоставите на насилническо поведение. Дайте пример от собствения си опит?
4. Какво кара Иво да се нахвърли и физически да се саморазправя с пияния си баща?
5. Как си обяснявате постъпката на майката на Иво, когато идват полицаите?
6. Опитайте да си представите какво си мисли Иво, когато полицаите го отвеждат в ареста?

В Дискусията могат да участват и изпълнителите на ролите, но нека дават отговори, разсъждавайки от ролите на своите герои.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ТЕМАТА:

ОТ КОНФЛИКТА ДО НАСИЛИЕТО.

Конфликтите са напълно нормално явление, което в определена степен е много важно за личното развитие. Конфликтите стават проблем тогава, когато за тяхното решаване се използват неподходящи средства. В тази връзка насилието е най-лошият вариант. Разбира се, никой не е в състояние да даде рецепти срещу насилието, но всеки от нас има шанса да разпознае опасностите своевременно и да окаже позитивно влияние на младите хора в тяхното поведение.

За насилието има различни определения и богата гама от мнения: за някои насилие са обидите и подигравките, за други – склонността към сбивания, към физическа разправа.

Какво фактически е насилие – това винаги най-добре знае засегнатата страна. Какво е насилие и как се стига до него при децата?

Насилието се разглежда като резултат от агресивното поведение на хората един спрямо друг, с което преднамерено се нанася вреда – физическа или психическа, на индивид или група.

За възникването на насилието няма никакви еднозначно обяснение. Съществено влияние обаче оказват фактори като:

- анонимността на съвременното общество, в което разрушаването и загубата на социални връзки е често явление;
- наблюдаващата се понякога драстична промяна в ценностната система, при която стойности като солидарност, готовност за оказване на помощ или съчувствие се изтласкват на заден план от консуматорската ориентация и стремеж към печалба;

Разрушаването на традиционните семейни структури също спомага за възникване на насилие. Броят на семействата с един родител или само с едно дете нараства. На този фон липсата на време за възпитанието на детето може да се превърне в проблем толкова бързо, колкото и прекалено големите очаквания и техният натиск върху детето.

Същевременно нараства тенденцията възпитанието на социално поведение да се делегира изцяло на институции като детска градина и училище.

Статистиката сочи, че само определен процент деца и младежи стават жертва или извършители на насилие. Тогава основателно възниква въпросът: Справят ли се важни възпитателни институции като семейство, детска градина и училище със задачите си?

Фактори, които подпомагат насилието:

- Насилие в социалното обкръжение. Често насилственото поведение на деца и младежи е продължение на една фатална семейна “традиция”. Някои научни изследвания сочат, че който в детството си е удрян и малтретиран от родителите си, става брутален по-често от другите, които нямат подобен опит.

- Условията на живот. Те, включително и жилищните условия на младите хора, също се отразяват на развитието им. Тъкмо липсата на място или помещение за прекарване на свободното време оказва негативни въздействия.

- Общуването с връстниците. То играе изключителна роля за развитието на идентичността на младите хора. Присъединяването към определена група, която извършва престъпления, представлява конкретна опасност.

- Медиите. Понякога те формират у децата и младежите впечатлението, че някои от конфликтите могат да се решат само чрез насилие. Така младите хора получават “убедителни аргументи” в полза на подобни “успешни” стратегии за действие и самите те възприемат такова поведение. Това влияние се засилва, когато младежите израстват в среда с изразено насилие и редовно са изложени на медийна бруталност.

Към типично младежките форми на насилие може да причислим:

- телесна повреда;

- заплашване;
- принуда;
- изнудване и грабеж;
- противозаконно унищожаване или нанасяне на щета на чужда движима или недвижима вещ и др.

Съвети към родителите:

Полагайте грижи за детето чрез общуване, изпълнено с любов, и по начин, който да формира у него стабилно самочувствие.

- Възпитавайте Вашето дете без насилие. Показвайте му миролюбиви алтернативи за решаване на конфликти.

- Децата се нуждаят от ясни граници. Помогнете на Вашето дете да поеме отговорността за собственото му неприемливо поведение.

- Поддържайте контакт с училището на Вашето дете. Разговаряйте редовно с учителите за неговото поведение.

- Приемайте с внимание разказите на детето Ви за актове на насилие. Говорете с него, ако се прибере в къщи пострадало.

- Помагайте на Вашето дете при решаването на проблеми, свързани с усвояването на учебния материал или с общуването в училище. Насърчавайте силата на характера му.

- Въздействайте му за целесъобразното използване на свободното време.

- Проверявайте критично собственото си поведение и това на Вашето дете за консуматорски тенденции.

- Внимателно се вглеждайте в интереса на детето към различните медии. Не се страхувайте да разговаряте с училищния психолог. Не се страхувайте да потърсите помощта на полицията и на инспекторите от детските педагогически стаи.

Жертви на насилие

Децата и младежите стават по-често жертви на улични грабежи и побои, отколкото възрастните. Това е напълно разбираемо. Същевременно, често те не се осмеляват да се доверят на друго лице за случилото им се от страх пред извършителите. В този контекст уведомяването на полицейските органи е ефективна крачка, която ще прекъсне веригата от заплахи и насилие.

Какво можете да направите като родители?

- Формирайте у детето си нагласи за самостоятелно поведение.

- Разговаряйте с него за опасни ситуации и места. Определете му т.нар. “спасителни острови” за ежедневно изминавани маршрути.

- Възпитавайте у Вашето дете осъзнато безопасно боравене с пари и ценни предмети /вкл. мобилни телефони/.

- Обяснете му как може да избегне агресията.

- Напомняйте на детето си при опасност да алармира незабавно полицията.

- Убедете го, че съобщаването за случката /например в училище/ няма нищо общо с клеветенето.

- Реагирайте състрадателно, когато детето Ви е станало жертва на насилие.

- Информирайте се относно възможностите за професионална помощ.

Който замълчи, насърчава насилника в неговите действия.

Когато деца стават свидетели на насилие, те не би трябвало да остават пасивни. По тази причина децата трябва да знаят как да се държат като свидетели.

Шест важни препоръки към детето за гражданска смелост.

- Аз помагам, без да се излагам на опасност.

- Аз призовавам активно другите за съдействие.

- Аз наблюдавам точно и запомням белезите на извършителя.
- Аз помагам за организирането на помощ, чрез телефона на полицията 166.
- Аз полагам грижи за жертвата.
- Аз съм на разположение като свидетел.

Може би Вашето дете ще възрази, тъй като то не би искало да наклевети никого.

Обяснете: Клеветенето е доносничене и поради това е осъдително. Гражданската смелост допринася за предотвратяване или изясняване на един акт на насилие.

Структури за работа с деца - извършители или жертви на престъпления.

За по-ефективното реализиране на дейността по предотвратяването и борбата срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни допринася работата на специалистите от общинските комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

За защита на правата, живота, здравето и имуществото на малолетните и непълнолетните от престъпни посегателства успешно осъществяват своята дейност и детските педагогически стаи. Те съдействат и за разкриване, изучаване и отстраняване на факторите, обуславящи извършването на престъпления и противообществени прояви от и срещу малолетни и непълнолетни.

За определен контингент малолетни и непълнолетни функционират домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни.

На национално ниво е създадена Държавна агенция за закрила на детето. В нея работят различни специалисти – психолози, лекари, педагози, юристи, които се грижат за решаването на проблемите на децата в България и българските деца в чужбина. Родителите на децата също могат да потърсят съдействие в отделите за закрила на детето, функциониращи във всички общини.

Международни и национални актове за правата на децата.

Основната цел на международните и националните нормативни актове е:

- Да защитават човешките права на непълнолетните;
- Да защитават благополучието на непълнолетните, когато те влизат в контакт със закона;
- Да защитават непълнолетните от злоупотреба, изоставяне и експлоатация;
- Да въведат специални мерки за предотвратяване на престъпността при малолетни и непълнолетни.

Международни актове, регламентиращи международните стандарти за закрила на децата:

- Конвенция за правата на детето, приета през 1989 г. от Общото събрание на ООН;
- Минимални стандартни правила на ООН относно правораздаването при непълнолетни лица /Пекински правила/;
- Указания на ООН за предотвратяване на малолетната престъпност;
- Правилник на ООН за защита на непълнолетните, лишени от свобода.

Национални нормативни актове:

- Конституция на Република България;
- Наказателен кодекс;
- Наказателно – процесуален кодекс;
- Закон за закрила на детето;
- Семейен кодекс;
- Закон за МВР;

- Закон за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни;
- Правилник за детските педагогически стаи;
- Правилник за организация и дейността на Домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни.

II. РАЗДАВАТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ:

Материал 1.

РОЛЕВИ ИНЦИДЕНТ: *ИСТОРИЯ С НЕОЧАКВАН КРАЙ*

ПРЕДИСТОРИЯ: Иво е на 17 г. Майка му работи в кухнята на местната болница. Баща му е безработен. Когато майка му си вземе заплатата е длъжна да я даде на бащата. Той ѝ оставя пари само за хляб, а с другите пари отива на машинките и играе хазарт. Вечер се прибира пьян и бие майка му и него, защото няма ядене.

СЦЕНА 1. Нощ е. След поредния пьянски запой на бащата на Иво. Той е много разгневен, че пиенето е свършило. Нахвърля се срещу майката с юмруци. Иво става от леглото, чувайки безпомощният ѝ плач . Вижда как тежките ръце на пьяния баща му се стоварват върху изнемошялото от труд и недохранване тяло на майка му.

СЦЕНА 2. Иво започва да крещи неистово. Страхът за майка му е толкова силен, че като обезумял се нахвърля на гърба на баща си. Минава му мисълта да го убие. Майка му започва да му вика да престане да бие баща си.

СЦЕНА 3. Съседите чуват и се обаждат на полицията. Полицаяте идват и арестуват Иво. Защото майка му го обвинява в побой на баща му.

Материал 2.

КАРТА С ВЪПРОСИ ЗА ДИСКУСИЯТА

1. Какви чувства преживяхте по време на изпълнението на ролевия инцидент?
2. Имате ли познати, които се намират в подобна житейска ситуация?
3. Доколко сте във възможност да се противопоставите на насилническо поведение. Дайте пример от собствения си опит?
4. Какво кара Иво да се нахвърли и физически да се саморазправя с пьяния си баща?
5. Как си обяснявате постъпката на майката на Иво, когато идват полицаяте?
6. Опитайте да си представите какво си мисли Иво, когато полицаяте го отвеждат в ареста?

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамова, Г., С., Введение в практическую психологию, Брест, 1993
2. Алешина, Ю., Организация консультативной беседы, М., 1994 г.
3. Анцыферова, Л., К психологии личности, как развивающейся системе, М., 1991 г.
4. Ангелова, В. Социални малцинства и медии. Университетско издателство „СВ. Кл. 5.
5. Бек, А., Само любов не стига, 1994 г. Охридски”, София 2002 г.
6. Бернд Е. И Уилям Шулц, Наръчник за консултантска компетентност, 2002 г.
7. Бодалева, А., В., Столина, Семейство в психологическа консултация, М., 1999 г.
8. Бъргър, П. и Т. Лукман, Социалното конструиране на реалността, 1996 г.
9. Василева, В. Насилието в училище, Научни трудове на Русенски университет, 2008, том 47, серия 5.2.
10. Вайнделфелд, В. **Европа от А до Я**. Издателство Фондация „Конрад Аденауер”, София 2004
11. Дерменджиева Д., О. Никитов, Телефонно консултиране, 2004 г.
12. Кели, Дж. М. **Кратка история на западната теория на правото**. Издателство „Рива”, София 1998 г.
13. Криспин, А. и др. **Антисемитизъм в България днес**. Издателство „Колибри” София, 2004
14. Маалуф, А. Гибелни идентичности, изд. Мердиани, 1998.
15. Марсел, Р., Да позволим на детето да порасне без травми, стрес и неврози, 2005 г.
16. Наръчник “Формиране на умения за живот”, МСС-България, 2007 г.
17. Национална информационна кампания, **За разнообразието срещу дискриминацията**. Европейски институт, 2005 г.
18. Петрова-Димитрова, Нели. Основи и методи на социалната работа, С., 2001 г..
19. Плакроуз, У., Училището място за деца, 1999 г.
20. Работна книжка за младежи, напускащи, социална институция, 2007 г.
21. Реза Ж., Философия на предразсъдъците, 2000 г.
22. Сид, Р., Груповая работа с детьми и подростками, М., 1999 г.
23. Стефанов, П., архим. **Антисемитизмът в България - минало и настояще**. Любословие (Шумен). Т. 4, 2003,
24. Тасевска, Д. “Психологическо консултиране в училище”, 2007 г.
25. Тасевска, Д. SOS – семейства в криза, 2009 г.
26. Хънтингтън, С. **Сблъсъкът на цивилизациите**. Издателство „Обсидиан”, София, 2000 г.

Този документ е създаден с финансовата Подкрепа На ФМ на ЕИП по проект „Всички сме еднакви, всички сме различни” (договор № ПОЗ-16-00).

Цялата отговорност за съдържанието на този документ се носи от Алианс за регионални и граждански инициативи и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на ФМ на ЕИП и на Договарящия орган.

Алианс за регионални
и граждански инициативи
София, 2010